

Marit Helgesen

Barns behov eller foreldres særinteresser

Foreldres motiver for å velge privat
skole for sine barn

Barns behov eller
foreldres særinteresser

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2001:18

Driftsstyrer i Osloskolen
- styring eller bare drift?
Evaluering av driftsstyreordningen
I Osloskolen
72 sider. Kr 150,-

NIBR-rapport 2000:5

**Samisk videregående opplæring
under reform 94**
- Dimensjonering og lærerkompetanse
- Gjennomstrømning
- Oppfølgingstjenesten
- Organisering og samarbeid
123 sider. Kr 195,-

Publikasjonene kan bestilles fra NIBR:
Postboks 44, Blindern,
0313 Oslo
Tlf. 22 95 88 00
Faks 22 60 77 74
E-post til
berit.willumsen@nibr.no
Se også NIBRs hjemmeside
www.nibr.no

Marit Helgesen

Barns behov eller foreldres særinteresser

Foreldres motiver for å velge privat
skole for sine barn

NIBR-rapport 2003:8

Tittel: **Barns behov eller foreldres særinteresser**
Foreldres motiver for å velge privat skole for sine barn

Forfatter: Marit Helgesen

NIBR-rapport: 2003:8

ISSN: 1502-9794
ISBN: 82-7071-419-4

Prosjektnummer: O-2080
Prosjektnavn: Foreldres motiver for å velge privat skole for sine barn

Oppdragsgiver: Utdannings- og forskningsdepartementet

Prosjektleder: Marit Helgesen

Referat: Undersøkelsen kartlegger foreldres motiver for å velge privat skole for sine barn. Den går også noe inn på de erfaringer foreldre gjør med hensyn på valget sitt. Undersøkelsen er basert på intervjuer med foreldre i private og offentlige skoler.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Dato: April 2003

Antall sider: 153

Pris: Kr 250,-

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO
Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
Vår hjemmeside: <http://www.nibr.no>

Trykk: Nordberg A.S.
Org. nr. NO 970205284 MVA
© NIBR 2003

Forord

Norsk institutt for by- og regionforskning har på oppdrag fra Utdannings- og forskningsdepartementet gjennomført en undersøkelse av foreldres motiver for å søke plass på privat skole for sine barn. Undersøkelsen er gjennomført som en intervjuundersøkelse og vi har intervjuet foreldre ved private og offentlige skoler, foreldre som har barn som skal begynne på skolen neste skoleår, samt rektorer ved 9 skoler. Undersøkelsen skal belyse to hovedproblemstillinger. Den første dreier seg om hvilke motiver foreldre som har søkt plass på privat skole for sine barn faktisk legger til grunn for å gjøre det. Den andre retter fokus mot hvilke konsekvenser enklere tilgang til å etablere private skoler vil ha for den offentlige skolen. Først og fremst er vi opptatt av om private skoler vil ha implikasjoner for sammensetningen av elevgrunnet ved den offentlige skolen; vil det føre til segregeringsprosesser og til at elevgrunnet i skolene i større grad blir homogent både etnisk og sosialt?

Dette er problemstillinger som har en sentral plass i dagens offentlige debatt om skolen. Skolen er i endring, og det er viktig at også stemmene til den viktigste gruppen, foreldrene som det først og fremst angår, kan høres på en systematisk måte. Vi vil derfor takke alle foreldre og rektorer som har stilt sin tid og sine meninger om disse spørsmålene til rådighet for oss. Mange foreldre er svært engasjert i sine barns skolegang, og engasjementet har også omfattet det å svare på våre omstendelige spørsmål.

Undersøkelsen er gjennomført av dr. polit Marit Helgesen. Cand.polit Marte Winsvold har deltatt i utarbeidelser av intervjuguider og i intervjuundersøkelsen, samt lest kommentarer til rapporten.

Oslo, mars 2003

Hilde Lorentzen
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Sammendrag	6
Summary	9
1 Innledning	12
1.1 Utviklingen i lovgrunnlaget for private skoler	13
1.2 Motiver som behandles i rapporten	16
2 Metode	18
2.1 Innledning	18
2.2 Skoler og foreldre	18
2.3 Formål	21
2.4 Foreldres hovedmotiver for å velge privat skole for sine barn	23
3 Motiver begrunnet i skole som pedagogisk- og livssynsalternativ	25
3.1 Innledning	25
3.2 Misnøye med offentlig skole og skoleadministrasjon	26
3.2.1 Holdninger til pedagogikk og undervisning i offentlig skole	28
3.3 Motiver for å velge skoler som er pedagogiske alternativer	31
3.3.1 Verdier i skoler som er pedagogiske alternativer	36
3.4 Motiver for å velge skoler som er livssynsalternativer	37
3.4.1 Livssynsskole som pedagogisk alternativ	40
3.5 Foreldres holdninger til private skoler som ikke utgjør alternativer	41
3.6 Avslutning	43
4 Motiver begrunnet i forventninger om innflytelse	44
4.1 Innledning	44
4.2 Innflytelse som hovedmotiv for å velge privat skole	45
4.3 Innflytelse på skolenes drift	48
4.4 Innflytelse på skolehverdagen	52
4.4.1 Foreldres opplevelse av lydhørhet	56

4.4.2	Exit som innflytelsesmekanisme.....	59
4.5	Avslutning.....	62
5	Motiver begrunnet i barns behov og skolemiljø	64
5.1	Innledning	64
5.2	Barns behov for et godt skolemiljø	64
5.3	Utemiljø og skolenes fysiske utrustning	68
5.4	Sosialt beskyttet skolemiljø.....	70
5.5	Avslutning.....	74
6	Motiver begrunnet i praktisk organisering av hverdagen	76
6.1	Innledning	76
6.2	Bringe og hente	76
6.3	Andre prioriteringer	80
6.4	Avslutning.....	82
7	Sosialt begrunnede motiver.....	84
7.1	Innledning	84
7.2	Nettverk.....	84
7.3	Skole som tema	87
7.4	Avslutning.....	90
8	Ideologisk og politisk begrunnede motiver.....	91
8.1	Innledning	91
8.2	Politisk-ideologiske standpunkter	92
8.3	Offentlig skole som lokalt tjenestetilbud	98
8.4	Avslutning.....	101
9	Informasjon.....	103
9.1	Innledning	103
9.2	Tilgjengelig informasjon.....	104
9.2.1	Ønsket informasjon	107
9.3	Avslutning.....	109
10	Segregering	111
10.1	Innledning	111
10.2	Etnisk og religiøs segregering.....	113
10.3	Økonomisk segregering	116
10.3.1	Creaming.....	120
10.4	Konsekvenser for offentlig skole	124
11	Selvaktelse/empowerment	127
11.1	Innledning	127
11.2	Valg av privat skole som utslag av foreldres selvaktelse qua foreldrerollen	128
11.3	Empowerment	132
11.4	Avslutning.....	136

12	Avslutning.....	138
12.1	Innledning	138
12.2	Hovedmotiver.....	139
12.3	Videre forskning	141
	Litteratur	143
Vedlegg 1	Intervjuguide	147

Tabelloversikt

Tabell 2.1	<i>Fordeling av foreldre på motiver for å ha sine barn i private skoler</i>	23
Tabell 4.1	<i>Innflytelse</i>	46
Tabell 12.1	<i>Fordeling av foreldre på motiver for å ha sine barn i private skoler</i>	138

Sammendrag

Marit Helgesen

Barns behov eller foreldres særinteresse

Foreldres motiver for å velge privat skole for sine barn

NIBR-rapport 2003:8

Regjeringen har satt fram ny proposisjon om endringer i lovreguleringen av private skoler. Proposisjonen, Om lov om frittstående skolar (friskolelova), opphever den nåværende lovgivningens regulering av private skolers formål. I følge proposisjonen skal det ikke lenger være nødvendig at private skoler representerer et alternativ med hensyn på livssyn og verdier, eller pedagogikk.

NIBR har gjennomført en undersøkelse som belyser to hovedproblemstillinger med hensyn på private skoler. Den første er en kartlegging av hvilke motiver foreldre legger til grunn for å søke om plass i privat skole for sine barn. Den andre går inn på om valg av privat skole kan ha konsekvenser for elevsammensetningen i offentlig skole.

Undersøkelsen er en kvalitativ intervjuundersøkelse. Det er valgt ut ni skoler, sju private og to offentlige. Foreldre med barn i offentlig skole er med i undersøkelsen fordi det er interessant å få en viss pekepinn på hvordan de ville forholdt seg til større mulighet for å velge. De private skolene har variert med hensyn på størrelse, alder, og innretning, men det er forsøkt å velge alle fra boligområder som er preget av sosioøkonomisk og etnisk diversitet. Også de offentlige skolene er valgt fra slike boligområder. Foreldreinformantene er kontaktet via skolene, et grep som er nødvendig for å skape den nødvendige tillit for å gjennomføre intervjuer som tar om lag en time. Intervjuene er dels gjennomført som personlige intervjuer og dels som telefonintervjuer. Skolens ledere er også intervjuet. Vi har fortrinnsvis snakket med foreldre til barn i 1. og 2. klasse, men det er også valgt en fra hver skole som er aktiv i skolens styrende organer. Det er intervjuet 22 foreldre med barn i private skoler og ti med barn i offentlig, samt ni skoleledere.

Kvalitative data av denne typen kan ikke generaliseres. Ut fra det materialet som er samlet inn er det ikke mulig å peke på hvor representative de ulike motivene vi har spurt foreldre om de har hatt, faktisk er for motivene til alle foreldre med barn i private skoler. Det er heller ikke mulig å si noe om hvordan situasjonen er i de private skolene med hensyn på viktige spørsmål som segregering eller creaming. Men det er mulig å peke på noen tendenser.

Med hensyn på motiver foreldre legger til grunn for sine valg, er det ikke uventet de ulike skolenes innretning på henholdsvis livssyn og verdier, samt pedagogikk, som er hovedbegrunnelsene foreldre har for å søke om plass for sine barn i private skoler. Deretter er foreldre opptatt av at skolens hverdag skal preges av verdier i bredere forstand. Det vil si mellommenneskelige verdier og respekt, både for voksne og barn i skolen, og for materielle ting. Det neste, også meget viktige motivet, er barns behov. Foreldre søker plass i private skoler for sine barn ut fra det de oppfatter at er deres barns behov med hensyn på både fysisk og sosialt miljø, samt deres behov for et tilrettelagt læringsmiljø. Noen foreldre har barn med helseproblemer og vektlegger det. Andre foreldre har som motiv at de har opplevd at deres barn ble mobbet i offentlig skole, eller har forventinger om at de vil kunne oppleve det. De motiveres ut fra at de søker trygghet for sine barn. Læringsmiljø omfatter aspekter som tilrettelagte intellektuelle utfordringer, individuell opplæring, færre prestasjonskrav, mindre klasser og en forventning om arbeidsro ved skolen.

Et nesten like viktig motiv er oppfatningene om enhetsskolen. Foreldre støtter den offentlige skolens form, at ulike sosioøkonomiske og etniske grupper går sammen i samme skole. De oppfatter det også slik at den private skolen de har sine barn ved, er en enhetsskole i denne forstand. De er skeptiske til enhetsskolens innhold. De lar seg ikke motivere av at de oppfatter det slik at den offentlige skolen har dårlige økonomiske rammebetingelser, men til dels av at de oppfatter offentlige skoler og klasser som for store. Foreldre lar seg også motivere av misnøye med offentlig skole. Misnøyen har de opplevd med kommunal skoleadministrasjon og med den enkelte skole. Foreldre lar seg ikke motivere ut fra et ønske om å få innflytelse på den undervisningen deres barn skal motta. De gjør en erfaring om at de får innflytelse på skolehverdag og drift. Denne innflytelsen tar de i bruk på ulike måter, og de engasjerer seg i skolen. De gjør seg også en erfaring om at lærere og skoleledere er lydhøre. Dette styrker foreldre i deres oppfatning om at valget av privat skole var riktig.

Foreldre har ikke latt seg motivere av å kunne få en mer praktisk organisering av sin hverdag. De har heller ikke latt seg motivere av å

skulle signalisere sosial tilhørighet til et bestemt nettverk. De synes de får for lite informasjon om skole, og ønsker å få informasjon som kan være grunnlag for sammenligning.

Foreldre i materialet mener at fritt valg av skole er en rett de har. De oppfatter det slik at muligheten til å velge skole styrker dem i deres rolle som foreldre og oppdragere.

Videre har de ikke latt seg motivere til å søke plass for sine barn ved private skoler fordi de hadde et ønske om å la dem gå ved en skole med et mer homogent miljø. I sine omtaler av valget vektlegger foreldre det motsatte: De har valgt en skole som er mer heterogen enn den offentlige skolen deres barn kunne ha gått på. De påpeker at det har ført dem til skoler som har et mer heterogent sammensatt elevgrunnlag med hensyn på religion og livssyn, på etnisk bakgrunn, og på økonomi. Foreldre oppgir at de har søkt seg vekk fra skoler som har en monokulturell norsk elevsammensetning. I materialet er det i overveiende grad foreldre med barn i småskolen. De peker på at SFO-satser i offentlig skole er blitt så høye at det etter deres mening ikke kan foregå segregering i privat skole med hensyn på pris.

Dette tyder på at det per i dag vil være få tendenser av segregering i norsk skole som er et resultat av at det eksisterer private alternativer. Det tyder også på at segregering, som et resultat av at det eksisterer private alternativer, ikke vil komme til å bli et dominerende trekk ved skolen. Foreldres motiver for å velge tyder heller ikke på at det foregår creaming (at private skoler kan skumme fløten fordi de har et sterkere elevgrunnlag) fordi private skoler har et lavere antall elever med fremmedspråklig bakgrunn enn det offentlig skole har. Det kan foregå creaming fordi foreldre i private skoler er engasjerte.

Summary

Marit Helgesen

Children's needs or parents interests

Parents motives for letting their children attend private schools
NIBR report 2003:8

Norwegian government has decided to propose a new law on the establishment of private schools. Present regulations assert that private schools should be either a religious and ethic alternative or an educational alternative to public schools. The new enactment will require fewer restrictions for the establishment of private schools.

NIBR has conducted research into private schools, scrutinising parents motives and revealing some possible trends of segregation and creaming.

The research methodology is qualitative and based on interviews with parents in private and public schools. Nine schools have been selected, seven that are private and two that are public. Parents with children in public schools are also asked to take part in order to know more about how they would react to the possibilities of having a choice of schools. The private schools vary according to size, age and profile on education, ethic and religion. They are chosen from neighbourhoods which are diverse according to inhabitants income and ethnicity. Also public schools are chosen from such neighbourhoods. Responents are selected with the help of the schools. School leaders were also interviewed. Preferable parents with children in the first and second grade were interviewed, but also one parent from each school active in school boards and the like took part. 22 parents of children in private schools are interviewed and ten parents of children in public schools.

Generalisations cannot be made out of this type of qualitative data. It is neither possible to point to how representative different motives are for the whole group of parents with children in private schools, nor is it possible to describe the situation in the private schools according to

important questions like segregation and creaming. But it is possible to indicate some tendencies.

According to motives it is not surprising that what seems to be the most important motive is the school profile on either religion or education. Thereafter parents are concerned that schools, which their children attend are characterized with a positive sense of value. The meaning of value parents hold, are to infuse human interaction between adults and children as well as between the children at schools. The next important motive parents hold is what they understand to be their children's needs. Needs includes the school environment and milieu and what parents understand to be a good milieu for learning. Some children have a health problem and parents are concerned about that. Some parents have an experience with their children being bullied and mocked at the public school they attended previously, other parents expects such thing to happen in public schools in contrast to private schools. That they assume private schools to be safer than public schools motivate their choice. With learning milieu parents think of diverse things such as intellectual challenges, adjusted learning, no marks, smaller schools and classes, and possibilities for undisturbed work.

The meanings parents hold on the unitary school system also motivates them when it comes to school choice. They may support the form of the unitary school system which implies that all children with different socioeconomic and ethnic background are supposed to attend the same neighbourhood school. Thus, they do not support its objective that these children are also supposed to learn the same things similarly. They are not motivated by what they think is a badly supported public school, but partly by what they think are schools and classes that are too big. Parents are also motivated by having made negative experiences with the unitary school system. Discontentment is experienced both with municipal school administration and with single schools. Parents are not motivated from wanting to have an influence on the education which their children receive. They do, however, experience influence on schooldays and school management. This influence they take into use and they involve themselves in the schools of their children. They also experience teachers and school leaders to be responsive. The responsiveness empowers parents in their choice.

Parents are neither motivated by the thought of having a more practical daily life, nor by wanting to signal social belonging to a special group of people. Parents hold that the information they get is

not good enough, thus they want to get information that give a possibility to compare schools.

Parents hold that the school choice is a right they have as citizens, they also conceive choice to empower them in their parental work.

Parents are not motivated to let their children attend private schools because they want their children to be in a homogenous school milieu. When they talk about their choice parents emphasise the contrary: They have chosen a school they conceive to be more heterogeneous than the neighbourhood school their children otherwise would have been attending. They indicate that choosing a school have led them to schools with a more heterogeneous composition of pupils than neighbourhood schools both according to religion, ethnicity and economy. Parents also emphasise that they looked for schools not as monocultural Norwegian as they apprehend their neighbourhood school to be. Parents with children in the lower grades of primary school prevail in the data material. In their comparison of private school fees with costs of public school arrangement for children to be under supervision at school after school hours they found private schools to be cheap. The highest difference found is 450 norwegian kroners a month. With that knowledge parents concluded that segregation could not take place on the basis of school fees.

This indicates that school segregation do not take place in Norway according to the existence of private school alternatives. It also indicates, on the same grounds, that segregation will not prevail in the future school system. Parents motives for letting their children attend a private school, does not indicate that creaming can take place because private schools have a lower number of pupils with non-native language. Creaming may take place, on the other hand, because parents get involved and want to be involved in school matters.

1 Innledning

I denne undersøkelsen skal vi belyse to hovedproblemstillinger. Den første dreier seg om hvilke motiver foreldre som har søkt plass på privat skole for sine barn faktisk legger til grunn for å gjøre det. Den andre retter fokus mot hvilke konsekvenser en økning i muligheten til å velge mellom offentlige og private skoler kan ha for den offentlige skolen.

I rapporten blir motiver foreldre har for å velge private skoler dels behandlet med utgangspunkt i at foreldre kan ha preferanser for bestemte skoler. De behandles også som en del av verdigrunnlaget foreldre bygger oppdragelsen av sine barn på, se også kapittel 2. Å øke mulighetene til å etablere private skoler medfører at muligheten til å velge mellom leverandører av skoletjenesten også øker. Det kan innebære at tjenestetilbudet blir tilpasset preferanser i befolkningen, og hvis preferanser for skole skal styre foreldres valg er det viktig at det legges til rette for variasjon i tilbudet av skoler. Proposisjonen om frittstående skoler åpner i større grad for variasjon enn privatskoleloven, fordi kravet om at skolene skal ha et bestemt formål fjernes.

Prosjektet vil også ta opp spørsmålet om flere private skoler kan ha konsekvenser for sammensetningen av elevgrunnlaget ved offentlig skole. Noen spørsmål som stilles er om det vil medføre segregeringsprosesser og om elevsammensetningen i skolene i større grad blir homogen både etnisk og sosioøkonomisk. Det spørres også om friere etablering av private skoler vil kunne medføre at de private skolene bedriver det som kalles ”creaming”; at de skummer fløten og har de beste resultatene fordi de underviser de sterkeste elevene.

Dette er problemstillinger som har en sentral plass i dagens offentlige debatt om skolen og som vil bli belyst i denne rapporten. Samtidig har samfunnet blitt mer pluralistisk og kanskje også dermed mer komplekst. I et pluralistisk samfunn vil begrunnelser for å etablere private skoler og foreldres motiver for å søke plass på dem for sine barn også øke i antall. Nye etniske grupper skal finne sin plass i det norske samfunnet og gjør krav på undervisning tilpasset egen kulturell

og religiøs bakgrunn. Kravene om å få etablere skoler basert på livssyn og verdier øker også fra etnisk norske religiøse grupper, samt at også antallet etablerte skoler som utgjør pedagogiske alternativer har økt. Et eksempel som viser kompleksiteten i så måte er debatten vi har hatt rundt Accelerated Cristian Education-skolene (ACE), som utgjør alternativer både angående livssyn, verdier og pedagogikk (Spinner-Halev 2000).

Private skoler har hele landet som opptaksområde. De tradisjonelle prinsippene for fordeling av skoleplass, nabolaget og geografisk nærhet mellom skole og hjem, blir dermed opphevet for disse skolene. I Opplæringslovas formålsparagraf er det ført inn at elevene har rett på tilpasset undervisning, og skolepolitikken møter dermed utfordringer der å fordele skoleplasser ikke lenger er det samme som å fordele undervisning (Ot.prp. nr. 33 (2002-2003), Opplæringslova, Walzer 1992). Fordeling ordnet via et prinsipp om geografi er tilfeldig. Vi kan ikke være sikker på at en elev faktisk får tilgang til tilpasset undervisning i en mer eller mindre tilfeldig fordelt skoleplass. For å fordele tilpasset undervisning trengs det andre organisasjons- og fordelingsprinsipper som for eksempel kan ta utgangspunkt i foreldres og barns opplevde behov og interesser.

Private skoler har altså hele tiden brutt opp det tradisjonelle styringshierarkiet på skolens område, der staten har lagt sterke føringer på innholdet i undervisningen, mens finansieringen har vært gjort som prioriteringer i kommunenes frie midler. Det nye lovforslaget om private skoler bryter opp dette i enda større grad. Forslaget uttrykker vilje til å fordele autoritet til å fatte beslutninger om undervisningen, det vil si overlate til lokalsamfunn og foreldre å avgjøre hvilken opplæring de vil ha og hvilket verdigrunnlag undervisningen skal bygge på. Amy Gutman framhever i en bok fra 1999 dette som det viktigste prinsippet ved en demokratisk opplæring.

1.1 Utviklingen i lovgrunnlaget for private skoler

Loven som nå er gjeldende, og som hjemler statlig støtte til private skoler ble vedtatt i 1985. Den gir hjemmel for å gi statsstøtte til 85 % av driftsutgiftene for skoler som er etablert for ett av fem formål: Å tilby et religiøst eller etisk alternativ, å være et faglig-pedagogisk alternativ, å undervise norske barn i utlandet, å fylle et kvantitativt undervisningsbehov, eller for å gi videregående yrkesrettet undervisning som ikke gis ved videregående offentlige skoler. Skolene skal

drive undervisningen etter fagplaner som godkjennes av departementet (Privatskulelova).

Loven bygger på en lov fra 1970: ”Lov om tilskot til private grunnskular og private skular som gjev vidaregåande opplæring”. I denne ble de første prinsippene lagt som loven fra 1985 baserer seg på; de fem målsettingene, samt at det ble lagt et grunnlag for kontinuitet i tilskuddene. Proposisjonen ble satt fram av statsråd Kjell Bondevik fra Per Bortens koalisjonsregjering som satt fra 1965 til 1971. Debatten i Odelstinget delte seg langs en klar sosialistisk/ikke-sosialistisk linje, og tok opp flere prinsipielle spørsmål knyttet til skole. Grensene for foreldrerett og samfunnsansvar ble trukket opp som et av de mest sentrale spørsmålene fra ikke-sosialistisk side. Argumentet ble knyttet til menneskerettighetene, og brakt videre ved å peke på at foreldre hadde en rett til å velge skole ut fra det de mente var sine barns behov. Trolig ble det satt fram for å imøtegå et argument om at private skoler var en form for toleranse som ville styrke en intolerant foreldregenerasjons interesser, ikke barnas. Fra sosialistisk side var det videre økonomisk fordeling mellom skoletyper; at knappe økonomiske midler burde kanaliseres inn i enhetsskolen, som ble brakt fram i debatten (Tveiten 2000).

I 1984 satte Kåre Willochs regjering fram en ny proposisjon om private skoler. Hovedendringen det ble lagt opp til i det nye lovforlaget, var at det ville sikre skoler som er pedagogiske alternativer kontinuitet i finansieringen. Nytt var også en likestilling mellom offentlige og private skoler angående spesialundervisning, PP-tjenester, spesialpedagogiske tiltak og skyss. Proposisjonen ble i første omgang sendt tilbake til komiteen. Da den ble diskutert på nytt i Odelstinget i 1985, var de politiske skillelinjene ikke uventet de samme som i debatten i 1968, men det var kommet til noen nye argumenter. Sosialistisk side framholdt på ny de økonomiske argumentene om å satse på offentlig skole, men den pekte også på at den offentlige skolen skulle være en felles skole for alle grupper. Det ble konkretisert med bruk av begrepet ”fellesskapsskolen” som representant Kirsti Kalle Grøndahl bragte fram. Hun gir skoleformen æren for at Norge ”

... er ett av verdens minst klassedelte samfunn. ... Den offentlige skole skal således være et samlested for ulikhetene. Den skal føles som allemannseie og gi tilhørighet” (Ot.forh. 1984-85:743).

Haakon Blankenborg, en annen Arbeiderpartirepresentant, viser til at partiets skolepolitikk blant annet innebærer at det er:

... nyttig at folk frå ulik sosial bakgrunn, med ulikt livssyn, med ulike politiske oppfatningar, evner og anlegg kan møtast i ein skule prega av toleranse og åndsfridom. (ibid. side 755).

Fra ikke-sosialistisk side framholdes det at loven skal gi en rett til å velge ikke-offentlige alternativer. Argumentet om menneskerett er utvidet med et argument om at private skoler er en utvidelse av demokratiet; det gir noen minoriteter et vern mot flertallet. Hallgrim Berg fra Høyre begrunner sitt standpunkt blant annet på følgende måte:

Dei private skulane kan vera eit pustehol, eller åndelege trygginguventilar, i eit system som kjennest for stramt eller stivt for einskilde.

Samtidig fastholdes argumentet om foreldres rett til å velge skole ut fra foreldreretten.

Loven som nå er lagt fram kalles "Lov om frittstående skolar" (friskolelova). Den foreslår at kravet om at skolene skal ha et bestemt formål fjernes, samt at det kan godkjennes internasjonale skoler etter loven (Ot.prp. nr. 33, 2002-2003). Den nå gjeldende ordningen er at internasjonale skoler godkjennes etter Opplæringsloven, og de sikres dermed ikke økonomisk støtte på lik linje med andre private skoler i Norge. Departementet vil foreslå at driftstilskuddet økes til 90 %, samt at husleie- eller kapitaltilskudd inkluderes i overføringene til frittstående skoler. Departementet har også ute til høring forslag til endring av finansieringsformen, og det foreslås tre måter finansieringen kan ordnes på: Som en likebehandlingsmodell der de frittstående skolene får tilskudd fra kommunene etter de samme prinsippene som kommunenes egne skoler. Som en gjennomsnittskostnadsmodell der kommunene forpliktet til å tildele tilskudd med utgangspunkt i gjennomsnittskostnadene per elev i kommunen som helhet. Den tredje modellen vil innebære at staten utbetaler, men i forhold til et kommunalt tilskuddsgrunnlag (Del I Nytt finansierings-system for frittstående grunnskoler). Det er innebygget i forslaget til friskolelova at retten til å få godkjent skoler ikke skal medføre vesentlige negative økonomiske konsekvenser for kommunene (Ot.prp. nr. 33, 2002-2003).

Endringene som foreslås er altså forholdsvis gjennomgripende, og kan ha som konsekvens at vi vil se en sterk vekst i antallet private skoler. Veksten har vært stor også siden loven av 1970 ble vedtatt. I 1967 var det 34 private grunnskoler i Norge. To var Steinerskoler og fem var katolske skoler, de resterende tilhørte ulike protestantiske menigheter.

I 1970, etter at reglene for godkjenning hadde trådt i kraft, var tallet sunket til 25 skoler, med 2220 elever. Det utgjør på tidspunktet 0,4 % av elevene i grunnskolen. Antallet Steinerskoler hadde øket til fem. I 1998-99 er det 72 private grunnskoler som får støtte hjemlet i loven fra 1985, de har til sammen 8975 elever som utgjør 1,6 % av elevmassen. Av dem er det nå 25 Steinerskoler og åtte Montessoriskoler (Tveiten 2000). I 2000-01 var det fortsatt 25 Steinerskoler og åtte Montessoriskoler i drift i Norge, men antallet private skoler har steget til 88, de resterende skolene drives på et kristent-pedagogiske grunnlag. Det er godkjent en muslimsk skole. Det er 10053 elever som går i privat skole, og det utgjør 1,7 % av elevmassen (SSB 2001). Departementets siste tall viser at det er 96 private skoler som har til sammen 10500 elever (Nytt finansieringssystem).

1.2 Motiver som behandles i rapporten

Mulighetene til å etablere private skoler i Norge er fortsatt begrenset, derfor er foreldres legitime motiver for å velge private skoler for sine barn også begrenset. Vi har likevel konkretisert seks motiver vi tror foreldre kan ha hatt for det valget de har gjort. Vi har for det første gått ut fra at foreldre har hatt et ønske om at barna skal undervises og oppdras i tråd med eksplisitte livssyn eller pedagogiske alternativer. Dette er behandlet i kapittel tre. I dette kapitlet tar vi også opp motiver som kan ha sitt utspring i foreldres misnøye med offentlig skole.

Det andre motivet vi har søkt å kartlegge er ønsket om å få innflytelse på barnas opplæring, den skolehverdagen de er i, og driften av skolen. Spørsmålene behandles i kapittel fire, og det inkluderer innflytelse i relasjonen med den enkelte lærer og via skolens styrende organer.

Det tredje motivet, som behandles i kapittel fem, er at foreldre har søkt om plass til sine barn i private skoler med utgangspunkt i det de oppfatter som barnas behov, og det de anser som et ønsket skolemiljø for dem. Dette omfatter både sosialt og fysisk skolemiljø.

Et fjerde motiv vi har tatt med er om foreldre lar behovet for en mer praktisk hverdag ligge til grunn for å velge privat skole for sine barn. Dette behandles i kapittel seks.

Det femte motivet har vi tatt med for om mulig å belyse om foreldre lar seg motivere til å velge privat skole for sine barn ut fra det som kalles et sosialt motiv. I det ligger det at foreldre velger privat skole fordi det er vanlig i sosiale nettverk de inngår i, eller at de velger

privat skole ganske enkelt fordi de har råd til det. Dette behandles i kapittel sju.

I kapittel åtte diskuteres det sjette motivet vi har konsentrert vår oppmerksomhet om. Det er om foreldre kan være motivert til å søke plass i privat skole for sine barn ut fra et ideologisk standpunkt om at en tjeneste som skolen også bør kunne fordeles av private. Dette er et politisk standpunkt, og vi er også opptatt av om andre politisk-ideologiske standpunkter kan motivere foreldre til å søke plass for sine barn i privat skole. Motivet omfatter alt fra å kunne støtte enhets-skolen, eller fellesskolen som den kalles, til synspunkter på hvordan skolepolitikk påvirker egen valgfaterd, og synspunkter på hvordan skole prioriteres på kommunalt nivå.

I kapittel ni diskuteres informasjon. Hvis det skal bli enklere å etablere og å velge privat skole er det av betydning at det kan flyte informasjon fra skoler til foreldre før barna begynner på skolen, men også underveis i skoleløpet. Flere private skoler vil bety at det vil utvikle seg konkurranse mellom skoler om elever. Da må skoler synes i landskapet, og vi har spurt foreldre hvilken type informasjon de får, hvilken de kunne ønske å ha tilgang til, og hvordan og når de gjerne vil ha den.

I den offentlige debatten om skolen er tendenser til segregering et viktig tema. Tendenser til segregering i skolen, slik spørsmålet er reist både her i Norge og i andre land, kan styrkes av at foreldre er sosialt motiverte for å velge en annen skole enn den offentlige, fordi de ønsker seg vekk fra skolemiljøer som de oppfatter som monokulturelle, eventuelt til skolemiljøer som de oppfatter som mindre heterogene enn det nabolagsskolen kan tilby. Dette er foreldre spurt om, de har gitt svært interessante svar som diskuteres i kapittel ti.

Mange av disse motivene angår det vi har kalt foreldres selvaktelse. Med denne termen vil vi analysere hvorvidt det å velge skole er en del av foreldres selvrespekt som oppdragere. Vi har nærmet oss dette ved å stille spørsmålet direkte, men det inngår også som analytiske aspekter noen av motivene vi belyser. Vi tar også opp et aspekt ved selvrespekten som knyttes til de erfaringer foreldre gjør i privat skole, det behandles under overskriften empowerment, og begge deler tas opp i kapittel 11.

2 Metode

2.1 Innledning

Undersøkelsen skal danne en base-line av kunnskap om hvilke motiver foreldre legger til grunn for sitt valg av privat skole. Den skal videre si noe om mulige konsekvenser som kan oppstå for offentlig skole hvis foreldre i større grad velger en privat skole eller en skole som de mener er et alternativ til nabolagsskolen. For å belyse problemstillingene er det gjennomført en kvalitativ intervjuundersøkelse med foreldre som informanter. Det er gjennomført intervjuer med foreldre som har valgt private skoler for sine barn, med foreldre som har barn i offentlig skole, samt med rektorer. Designet har vært lagt opp målrettet, og det er ikke tatt sikte på å gjennomføre en statistisk generaliserbar undersøkelse. I tillegg er det gjort dokumentstudier og studier av relevant litteratur.

2.2 Skoler og foreldre

Vi har gjort intervjuer ved 9 skoler, 7 private og 2 offentlige skoler. Skolene er både 1-7 skoler og kombinerte, altså med ungdomstrinn. De private skolene er valgt ut med hensyn på å sette sammen et så representativt utvalg skoler og foreldre som mulig. Skolene varierer derfor med hensyn på størrelse, alder og beliggenhet. Noen skoler ligger i tett bebygde og trafikkerte områder, og har dermed få muligheter til å ekspandere sin virksomhet. Andre skoler ligger i rolige og landlige omgivelser og har for så vidt muligheter til å ekspandere, men uten nødvendigvis å se på det som en målsetting. Dette innebærer også at skolene varierer mye med hensyn på det skolemiljøet de tilbyr sine elever både inne og ute. Alle de private skolene ligger i tett bebygde områder, men de varierer med hensyn på avstand til Oslo. Det vil si at noen kan ha Oslo i sitt opptaksområde, mens det er uaktuelt for andre.

Seks av syv private skoler i materialet får støtte hjemlet i den nåværende privatskoleloven. Den syvende skolen får statlig støtte i henhold til en bilateral avtale som er inngått med staten. Denne skolen er godkjent som skole i Norge med hjemmel i Opplæringsloven. Den har forhåpninger om å komme inn under privatskoleloven, eventuelt under den nye loven om private skoler. Det er bevisst ikke valgt ut skoler til materialet som ikke har interesse av å få støtte i forhold til privatskoleloven eller den nye loven om private skoler. Så lenge lovverket ikke eksplisitt forbyr det vil det alltid være mulig å etablere skoler hvis det ikke søkes om statlig støtte for å drive dem.

De private skolene i materialet varierer i alder fra de yngste som kun har tatt i mot elever et par år, til skoler som er over 100 år gamle. Skolene varierer også i størrelse fra de med rundt 60 elever til en skole med nærmere 700. Dermed er de også ulike med hensyn på antallet lærere og klassestørrelse. Vi har ikke bevisst valgt skoler som tilbyr ulike livssynsalternativer, men tre skoler er slike alternativer og de er forholdsvis ulike. Videre har vi valgt to Steinerskoler, en Montessoriskole og en skole hvis pedagogikk utgår fra en profil på språk og kultur. Det er videre valgt to offentlige skoler. Så langt det har latt seg gjøre er de offentlige skolene valgt ut med hensyn på geografisk nærhet mellom en offentlig og en privat skole, og de er valgt fra områder med heterogene og sammensatte nabolag og miljøer. Dette er gjort fordi det har vist seg i internasjonale og svenske studier at foreldre i slike områder har en større tilbøyelighet enn andre til å velge annen skole enn nabolagsskolen når det er mulig.

Alle de private skolene i materialet hadde en viss andel elever med innvandrerbakgrunn. Ved en større livssynsskole dreier det seg om ca. 1/3 av elevmassen. Det gjør det også ved en av de mindre livssynsskolene, begge disse hadde ganske mange elever med annen religiøs bakgrunn, også muslimsk. Ved den siste livssynsskolen ble det påpekt at deler av elevgrunnlaget har annen etnisk og religiøs bakgrunn, men det ble også påpekt at den ikke hadde elever med muslimsk bakgrunn. Skolelederne ved disse skolene mente også at elevgrunnlaget varierte med hensyn på økonomisk bakgrunn, det mente også de fleste foreldrene vi intervjuet. Ved disse skolene kostet en plass 700 kroner per måned per barn. Det var tillegg for SFO. De opererte alle med søskenmoderasjon og friplasser. Også ved de andre skolene pekte skoleledere på at elevmassen varierte både med hensyn på økonomi og innvandrerbakgrunn. Ved en Steinerskole var det også en del elever med annen religiøs bakgrunn. Ved den andre var det i mindre grad tema, men det ble vektlagt at det var en forholdsvis stor andel adoptivbarn ved den skolen. Ved Montessoriskolen og den språklig/kulturelle alternative skolen, er det også elever med innvandrerbakgrunn, men

de har sjeldnere annen religiøs bakgrunn. Ved alle disse skolene ble det også rekruttert elever med variert økonomisk bakgrunn, og de opererte, på samme måte som livssynsskolene, med søskenmoderasjon og friplasser. Per barn per måned kostet det mellom 1150 og 2000 kroner per måned i disse skolene. Montessoriskolen er heldagsskole, i de andre er det tillegg for SFO.

De private skolene er dermed ulike i forhold til andelen fremmedspråklige elever. De er også ulike med hensyn på i hvilken grad de aktivt rekrutterer elever og foreldre. Noen skoler er i en vekstfase og ønsker seg større barnegrupper på ett eller flere trinn, mens andre skoler ser på seg selv som store nok, men er så etablerte at de likevel har stor elevtilstrømning. Også de offentlige skolene varierer med hensyn på dette, men de har foreløpig få insentiver for faktisk å begynne å reklamere for seg selv.

Utvalget av informanter er gjort via skolene som er med i undersøkelsen. Det er et grep som er nødvendig for å få informanter til en undersøkelse av denne karakter, men det er også et grep som er nødvendig for å etablere tillit i relasjonen mellom intervjuer og informant. Vi har intervjuet foreldre som har barn som forholdsvis nylig er begynt på skolen, og foreldre til barn i 1. og 2. klasse er fortrinnsvis valgt ut. Vi har snakket med klassekontakter. Vi har også snakket med en forelder ved hver skole som er medlem i driftsstyret, eventuelt styret eller Foreldrerådsutvalget, ved den private skolen. Det er til sammen intervjuet 22 foreldre som har barn i private skoler. Det har videre vært et poeng å belyse hvordan foreldre som ikke har vært i en posisjon der valg har vært en reell mulighet, eventuelt vil komme til å forholde seg til økte valgmuligheter. Derfor har undersøkelsen også omfattet foreldre i offentlig skole og foreldre som har barn som skal begynne på skolen neste skoleår. Disse kategoriene er slått sammen til foreldre i offentlig skole. Det er gjort fordi de foreldre vi har intervjuet, som har barn som skal begynne til høsten, allerede hadde barn i offentlig skole. Det er intervjuet ti foreldre i denne kategorien. Intervjuene er foretatt i perioden 14. januar til 25. februar 2003, og de er gjennomført dels som personlige intervjuer og dels som telefonintervjuer. De varte vanligvis en time. Det har hersket en god atmosfære ved langt de fleste intervjuene, og inntrykket er at vi har oppnådd tillit hos informantene.

Alle foreldrene er valgt fra opptaksområder med forholdsvis høy sosioøkonomisk og etnisk diversitet. Sosioøkonomisk lyktes det oss også å få tak i informanter med variert bakgrunn, og det er et visst spenn både i inntekt, utdanning og yrke. For de 22 foreldrene i private skoler varierer familieinntekten fra i overkant av 350 000 til 2

millioner kroner. De fleste plasserer seg i gruppen mellom 500 000 og 1 million. Spennet blant de ti foreldrene i offentlige skoler var større; der varierer det mellom i underkant av 350 000 til 2,5 millioner. Med hensyn på utdanning og yrke er det også stor variasjon mellom foreldre. Blant de til sammen 44 foreldrene undersøkelsen omfatter, som har barn i private skoler, er det seks som har videregående utdanning, 17 som har utdanning på høyskolenivå og 11 med universitetsutdanning. Fire av dem er plassert i en diversekategori. Av de til sammen 20 foreldrene undersøkelsen omfatter, som har barn i offentlig skole, er det to som har videregående skole, 11 har høyskoleutdanning, tre har universitetsutdanning og tre er plassert i diversekategorien.¹ Vi har videre snakket med en del foreldre som har innvandrerbakgrunn.² Familiene varierte også med hensyn på boligtype.

2.3 Formål

Denne undersøkelsen har i hovedsak et empirisk formål. Det er å hente fram kunnskap om foreldres motiver for å velge private skoler for sine barn. Motiver for å velge private skoler tilhører foreldres livsverden, og vi er følgelig interessert i de intervjuedes beskrivelser og tolkninger av temaer som tilhører hverdagslivet og deres forhold til det. Vi behandler likevel de intervjuede som informanter. En undersøkelse om motiver dreier seg også til en viss grad om foreldres verdier som grunnlag for å foreta valg for sine barn, og det dreier seg om foreldres selvaktelse og selvrespekt som oppdragere. Slike tema er ikke uten videre enkle å operasjonalisere i spørsmål som belyser det vi vil de skal belyse, fordi de angår folks følelser overfor sine barn og seg selv, så vel som de faktakunnskaper de måtte besitte om skole generelt og egen skole spesielt. I retrospekt, vi har snakket med foreldre etter at de faktisk har foretatt sine valg, kan det også være problematisk å skille mellom hva som er motiver og hva som er erfaringer de har gjort med valget sitt. Vi antar altså at motiver knytter seg til hva foreldre oppfatter som å være verdier de legger til grunn for oppdragelsen av sine barn. Verdier har en tendens til å bli behandlet overflatisk som analyser av holdninger informantene gir uttrykk for,

¹ Dette summerer seg ikke til 44 og 20, da det ikke var alle som ville svare på disse spørsmålene.

² De med ikke-europeisk etnisk bakgrunn vi tok kontakt med unnslo seg dessverre for å delta i undersøkelsen.

men fordi vi her knytter sammen verdier og motiver, kan vi gjøre forsøk på å hente fram intensjoner foreldre eventuelt har med å velge en annen skole enn den offentlige (Begley and Johansson 1998). Ved å fokusere på intensjoner gjør vi det enklere å konkretisere spørsmålene, og vi styrker dermed undersøkelsens reliabilitet.

Vi har utarbeidet en intervjuguide med faste spørsmål som er stilt alle foreldre. Guiden er inndelt i kategorier som grupperer spørsmål under de motivene vi ønsket å undersøke om foreldre la til grunn for sine valg. Kategoriene og motivene er dermed også de hypotesene vi har arbeidet ut fra i undersøkelsen. Vi innledet likevel intervjuet med et åpent spørsmål om hvilket motiv foreldre oppfattet at hadde vært det viktigste for valget de har gjort. Vi konkretiserte visse nøkkelholdninger som det var et ønske at alle informantene tok stilling til. Likevel beholdt vi intervjusituasjonens åpne karakter, og ga oss selv mulighet til å forfølge interessante svar informantene ga. Vi har også søkt å skape intersubjektiv reliabilitet, det vil si utarbeide forholdsvis detaljerte spørsmål vi begge var enige i betydningen av. I kvalitative intervjustudier er det også et mål på reliabilitet at en når et metningspunkt av informasjon. Det vil si at et nytt intervju ikke lenger gir ny kunnskap om foreldres motiver for å velge private skoler for sine barn. Generelt ligger dette punktet på mellom 10 og 15 intervjuer (Kvale 1997). Angående motivene nådde vi dette metningspunktet. Intervjuene med rektorer har vi brukt for å bli kjent med skolene og med foreldre- og elevgruppene som helheter.

Undersøkelsen er dermed en kombinasjon av å kartlegge motiver for og intensjoner med valget foreldre foretar, men også erfaringer med, og holdninger til valgene kartlegges. Dette har påvirket presentasjonsformen, og det er gitt forholdsvis stor plass til å referere foreldres oppgitte motiver, men også deres erfaringer og meninger med hensyn på egne valg.

Som påpekt er det ikke en målsetting å levere en statistisk generaliserbar undersøkelse. Det er likevel mulig å generalisere analytisk, til en teori, eller til resultater fra et eller flere casestudier (Yin 1989). Dette gjøres i et par kapitler i denne rapporten, i de andre refereres det kun de observasjoner som gjøres angående foreldres motiver, også angående erfaringer og meninger. I presentasjonene opereres det likevel med tall for å gi et uttrykk for de ulike motivenes fordeling i materialet. Også sammenligning mellom to utvalg av foreldre, i privat skole og i offentlig skole, tas i bruk som et hjelpemiddel i presentasjonsøyemed.

2.4 Foreldres hovedmotiver for å velge privat skole for sine barn

I dette avsnittet presenteres fordelingen av foreldre med barn i private skoler på de ulike motivene som har vært med i spørreskjemaet, og som de selv har brakt fram. Motivene er ikke gjensidig utelukkende og mange foreldre har framført flere hovedmotiver for valget sitt. En null i tabellen betyr at ingen har framført dette som ett av hovedmotivene. De ulike nyansene som foreldre har brakt fram innenfor hovedmotivene presenteres i de angjeldende kapitler i rapporten. Presentasjonen i tabellen utgjør ikke et statistisk generelt bilde av hvordan foreldre som har sine barn i private skoler fordeler seg på motiver. Dette avsnittet er kun en presentasjon av de observasjoner som kan gjøres i materialet som ligger til grunn for denne undersøkelsen.

Tabell 2.1 *Fordeling av foreldre på motiver for å ha sine barn i private skoler*

Motiver\Skoler	Skole som pedagogisk alt.	Skole som livssyns-alternativ	Skoler til sammen
Pedagogikk og livssyn	12	10	22
Verdier	12	10	22
Innflytelse	3	5	8
Barns behov og skole- miljø	9	10	19
Praktisk organisering av hverdagen	0	1	1
Sosialt begrunnede motiver	0	0	0
Ideologisk og politisk begrunnede motiver	9	9	18
Pragmatisk løsning	2	1	3
Misnøye med offentlig skole	6	3	9

Det viktigste motivet er, ikke uventet, knyttet til de skolene foreldre har barn på. De foreldre som har valgt privat skole som er livssyns-

alternativ vektlegger verdier og kristendomsundervisning som motiv, de som har valgt en skole som er et pedagogisk alternativ, vektlegger pedagogikk. Et tilsynelatende like viktig motiv foreldre legger til grunn for sine valg er at de er interessert i at deres barn skal undervises i tråd med et verdigrunnlaget de oppfatter at den skolen de har valgt, står for. Dette gjelder også for Steinerskolen og Montessoriskolen som har et forholdsvis eksplisitt verdigrunnlag for den undervisningen de gir.

Det tredje viktigste motivet foreldre legger til grunn for sine valg er det de oppfatter som sine barns behov. Med unntak av tre har alle oppgitt dette som ett av sine motiv. Langt de fleste rapporterer at de lar barnas synspunkter være en del av grunnlaget de fatter sine beslutninger ut fra, også om eventuelt å ta dem ut av den private skolen når de for eksempel skal begynne i ungdomsskole eller videregående. Det fjerde viktigste motivet utgjøres av ideologiske og politiske begrunnelser. Dette omfatter retten til friere valg av skole, samt holdninger til enhetsskolen.

Det femte viktigste motivet er, som det går fram av nederste rad i tabellen, misnøye med offentlig skole. Mange foreldre brakte det fram i det innledende åpne spørsmålet, og som det framgår har hele ni foreldre hatt det som ett av sine hovedmotiv. Ingen av foreldrene har søkt sine barn til private skoler fordi de har hatt et sosialt motiv for å gjøre det. Det er en viktig observasjon i forhold til et tema som er ett av de hyppigste som bringes fram i den offentlige debatten, nemlig at enklere tilgang til etablering av private skoler vil øke tendensene til segregering mellom ulike sosialgrupper, og mellom grupper av ulike etnisk opprinnelse. I materialet gjøres det overhode få observasjoner som kan støtte en slik antakelse, men det diskuteres likevel i flere av rapportens kapitler.

3 Motiver begrunnet i skole som pedagogisk- og livssynsalternativ

3.1 Innledning

To av vilkårene for at skoler kan godkjennes i følge den nå gjeldende loven om private skoler er at de er etablert ut fra religiøse og etiske grunner, eller at de er etablert som et faglig pedagogisk alternativ (Privatskoleloven). Fordi det her dreier seg om grunnskoleutdanning i Norge, er det tilgangen til alternative pedagogiske undervisningsprogrammer og livssyn som ligger til grunn for denne undersøkelsen. Vi har arbeidet ut fra en antakelse om at foreldre er bevisste på at skolen de har valgt utgjør et alternativ, og at de søker plass for sitt barn på skolen av den grunn. De vanligste alternative pedagogiske programmene er i hovedsak Steinerskoler og Montessoriskoler, men det er også etablert skoler som er basert på en språklig og kulturell profil. De kristne skolene utgår fra et større mangfold, men det kjennetegner de fleste at de tilbyr et alternativ innenfor den kristne, protestantiske trosretningen. Loven har til nå hjemlet godkjenning av en muslimsk skole i Oslo, den inngår ikke i dette materialet, men det er inkludert en katolsk skole. Skolene som tilbyr livssynsalternativ er alle skoler som opplyser at de følger L-97, men som utarbeider egne læreplaner der de har fokus på kristendom heller enn kombinasjonen kristendom, religion og livssyn som ligger i KRL-faget. Skolene har noen timer kristendomsundervisning hver uke, de har fellesandakter for hele skolen og for klassene enkeltvis, samt at de vektlegger at kristendom bør være et verdigrunnlag for undervisningen. Også skolene som er pedagogiske alternativer utarbeider i følge loven om private skoler egne undervisningsplaner som skal godkjennes av departementet.

Ønsker om at barna deres skal oppdras og undervises i tråd med en aktuell pedagogikk eller et livssyn er likevel ikke den eneste grunnen til at foreldre i materialet orienterer seg mot private skoler, materialet som er samlet inn i denne undersøkelsen viser at misnøye med offentlig skole og dens administrasjon er et vel så viktig motiv. Kapitlet innledes med en drøfting av dette som motiv.

3.2 Misnøye med offentlig skole og skoleadministrasjon

Slike motiver er felles for foreldre som har valgt skoler som utgjør begge typene alternativer. De har utgangspunkt i at foreldre har erfaringer med den offentlige skolen som medfører at de søker alternative skoler for sine barn. Foreldre oppgir at disse erfaringene dreier seg om alt fra administrative inndelinger av skolekretser via misnøye med skolemiljø, til misnøye med klassemiljøer og enkeltlærere. Administrative inndelinger har ført til at venner barna har i nabolaget må gå på andre skoler enn egne barn. Å gå på skolen i nærmiljøet er den eneste retten Opplæringslova (i § 8-1) eksplisitt gir alle barn i spørsmålet om valg av skole, og uteblir denne rettigheten mister foreldre store deler av grunnlaget for å opptre lojalt i forhold til den offentlige skolen.

Kommunen dro en strek gjennom et forholdsvis nyetablert boligområde og det var umulig å forhandle,

fortalte en forelder. Også foreldre som, for det aktuelle barnet eller eldre barn, har opplevd negative skolemiljøer, eller ikke å bli hørt av lærere og skoleleder, mister sin lojalitet til den offentlige skolen. Noen foreldre hadde erfaringer som må karakteriseres som dårlige. Et eksempel er et barn som kom til ny skole midt i et skoleår og der lærere ikke var informert, og lot barnet stå på gangen og bli fortvilet. Den forelderen som opplevde dette, hadde gjentatte ganger vært i kontakt med den nye skolen fordi familien skulle flytte til kommunen og kjente ikke miljøet særlig godt. Familien opplevde også at miljøet ble karakterisert som svært bra, men at det var veldig dårlig.

Vi lærte kommunen å kjenne fra en side vi ikke hadde regnet med,

og det skjedde fordi de fant det nødvendig å klage på skolen. En annen forelder opplevde at deres førsteklassing hadde 4 lærere på 8 måneder, og etterspurte kontinuitet og stabilitet i voksenpersonalet barna hadde

kontakt med. Den offentlige skolen brukte, etter vedkommendes mening, vikarer i alt for stor grad og det var lite plan over det.

En forelder i offentlig skole uttrykte at:

Hadde jeg visst det jeg vet i dag, da jeg valgte skole, ville jeg seriøst vurdert privat skole.

Vedkommende hadde tilsvarende erfaringer som forelderen som tok sine barn ut av offentlig skole. På vårt spørsmål om hvor fornøyd eller misfornøyd informanten er med innflytelsen de som foreldre har på barnas skolegang svarer vedkommende:

Det kommer veldig an på lærerne og ledelsen. Sønnen min har hatt fire forskjellige lærer siden han begynte på skolen, og det er fremdeles usikkert hvem han ender opp med. Rektor har ikke vært lydhør når vi har sagt at vi synes det er problematisk med uforutsigbarheten. Ikke før vi truet med å gå ut i media, gå til politikerne, sørget rektor for at en av vikarene i alle fall får fortsette til den faste læreren kommer tilbake.

En annen informant fra samme skole pekte på at det ikke var noe sted å gå for misfornøyde foreldre:

Er man misfornøyd med en lærer, går man til rektor. Men hvis rektor ikke tar det alvorlig, hva gjør man da? Eller hvis man er misfornøyd med rektor? Vi hadde en slik sak i fjor, og gikk til skoleetaten og politikerne. Der ble vi bryskt avvist, det var tydeligvis veldig utidig og upassende av oss at vi ikke ga oss. Vi fikk følelsen av å bli kneblet, tidd i hjel, også ble vi henvist til tjenestevei. Men det finnes ingen tjenestevei for foreldre! Det måtte de da også gå tilbake på. I andre sammenhenger hadde ikke den butikken hatt kunder igjen, for å si det sånn.

Foreldre i offentlig skole uttrykker også at de er skuffet over at skolen ikke har tatt deres ønsker om å la barnet gå i klasse med nabobarnet:

... skolen ikke klarte å tilfredsstillte det ønsket vi hadde om nærhet og kontakt med venner etc. for vårt barn som begynte på skolen i fjor. Der kom naboenta, og nærmeste venninne, i parallellklassen. Vi lobbet ganske mye for å unngå det, men fikk det ikke til. Da skuffet skolen oss. Slike diskusjoner kan de med fordel la foreldre ha innflytelse på.

Foreldre med barn i private skoler har også hatt problemer med skole- og klassemiljøer i sin helhet. De har opplevd at deres barn er utsatt for mobbing og trakassering uten at skolen har evnet å gjøre noe med det. Det beror ikke nødvendigvis på at skolens ansatte ikke har tatt problemet alvorlig, det har også hatt utgangspunkt i at andre foreldre oppleves som ikke å forstå, eller ville innse, at det var problemer knyttet til miljøet. Noen foreldre har soknet til skoler med dårlig rykte og omdømme, og har ikke ønsket å sende sine barn dit selv om de ikke egentlig var sikre på at ryktet hadde rot i virkeligheten. Et av disse ryktene var at brysomme foreldre ble kastet ut av FAU. Det ga foreldre signaler om at kommunikasjonen mellom foreldre og skole, og mellom foreldre og den enkelte lærer ikke ville bli enkel. Foreldre med barn i private skoler som også er livssynsalternativer, vektlegger i litt større grad at offentlig skole er uten de verdiene de ønsker at deres barn skal oppdras i tråd med.

Foreldrene i materialet, som har denne typen erfaringer og oppfatninger, har opplevd at deres lojalitet til offentlig skole blir satt på prøve, og terskelen for å velge exit, det vil si for å velge en annen tilbyder av skoletjenesten, er svært lav (Hirschman 1970). Når lojaliteten er brutt ned har de begynt å lete etter alternative skoler, og de har funnet dem blant de private skolene. Andre offentlige skoler har kun i ett tilfelle vært et alternativ, men foreldrene ble nektet å flytte sitt barn dit av administrative årsaker.

3.2.1 Holdninger til pedagogikk og undervisning i offentlig skole

Noen foreldre som har sine barn i private skoler oppga som delmotiv at de ikke trodde deres barn ville få tilstrekkelige intellektuelle utfordringer i den offentlige skolen. Den intellektuelle progresjonen i offentlig skole ble ikke ansett som tilfredsstillende, de mener barna trygt kan lære mer, særlig de første årene i skolen. Noen foreldre mente også at innlæringsmetodene som brukes i offentlig skole i for stor grad er prosjektorientert, offentlig skoler er for opptatt av å henge med i de pedagogiske trendene:

Vi ville ikke at barna skulle forholde seg til det markedet, som en forelder uttrykte det. Foreldre framholdt videre at problemer med å følge med på hva som foregikk i skolen var en årsak til å velge annerledes. En skoleleder mente at det kom barn av foreldre som var ”prosjekttrøtte” til vedkommendes skole. Andre foreldre mente at undervisningen i offentlig skole ikke ville være tilpasset nok til

barnets behov og interesser, og pekte på at det var uproblematisk i den skolen de nå hadde valgt. En forelder refererte til et avisoppslag der det ble påstått at en elev slo læreren sin. Forelderen mente dette viser at den offentlige skolen er uten grenser for den oppdragelsen og undervisningen den gir og stilte spørsmålet om hva barn i slike skoler får som de kan ta i bruk senere i livet.

Foreldre som har sine barn i offentlig skole har ulike holdninger og meninger om den undervisningen og pedagogikken som bedrives der. Noen ga uttrykk for at de var negativt innstilte til den offentlige skolens manglende vilje til å tilpasse undervisningen individuelt. En forelder med to barn i skolen opplevde at vedkommende ble møtt svært ulikt avhengig av hvilket barn som ble representert, men ikke på positive måter:

Eldste sønn har ADHD, og jeg er ikke fornøyd med den måten vi ble møtt på i skolen. Men det går på læreren han fikk, ikke på skolesystemet. Barna er møtt veldig ulikt. Den ene er utagerende, og den andre er snill. De fikk svært ulike reaksjoner. Den ”snilles” lærer er tilgjengelig, den andre er det ikke. Men lærerne er forskjellige også i den måten de presenterer ting på. Angående eldste sønn blir ting presentert som problemer, angående den yngste er ting mer positivt.

Hun reflekterer videre over at det kan ha med læreres alder å gjøre, det er den eldste læreren som er utilgjengelig:

Ville valgt Steinerskolen hvis jeg skulle valgt, på grunn av at det er for lite individuell tilpasning av undervisningen i den offentlige skolen. Mine barn er flinke.

Vi ville ikke ha byttet skole for vårt barn fordi vi er misfornøyd, det ville vært for å få en mer personlig og individuell oppfølging. Jeg har inntrykk av at man i større grad kan styre opplæring og oppfølging selv hvis man har barn i privat skole.

Andre så ikke på dette som like viktig:

Hvis man ønsker oppfølging av sitt barn er det i liten grad mulig fordi skolene ikke har penger til det. Men stort sett er det bra på vår skole, vi opplever ikke noe negativt.

Eksempelet over viste til at den enkelte lærer får stor betydning for undervisningen i offentlige skole. Andre viser også til dette:

Mye avhenger av den enkelte lærer, vi har vært heldige.
Det er jo ikke sikkert vi er like heldige med nestemann.

En informant var opptatt av, og misfornøyd med, det pedagogiske opplegget i den offentlige skolen:

Uklart pedagogisk opplegg. På ... synes pedagogene det er festlig å eksperimentere med det pedagogiske opplegget, det er ikke morsomt for foreldrene. Etter at vi hadde kjempet for det i tre år, endret lærerne leseopplæringen tilbake til det gamle opplegget, slik vi hele tiden hadde ønsket. Den nye leseopplæringen kom i gang i sin tid fordi rektor trumfet det gjennom mot flertallet av lærerne og foreldrenes vilje. Det blir uforutsigbart når man ikke vet hvilket opplegg barna skal følge gjennom skolegangen. Men det er jo et generelt nasjonalt problem, ... vinger ikke mer enn andre.

En annen informant, med barn på samme skole, var opptatt av at skolen iverksatte nye læreplaner, uten at den var opptatt av de innspillene foreldre kom med. På den andre offentlige skolen i materialet framhevet informantene også at den offentlige skolen drev med nytenking på det pedagogiske området, og de mente at det var et positivt trekk:

De driver med nytenking. I første klasse samarbeider de med SFO. SFO-personalet innlemmes i småskolen. I 1. klasse er de fire grupper med 12-14 barn i hver. Jeg får gode tilbakemeldinger fra foreldre der.

Det er egentlig positivt, men ikke hvis det går på bekostning av basisfagene. Det er en absolutt verdi i det de gjør, både i presentasjoner og framføringer, men det er for mye prosjektundervisning.

Samtidig påpekte denne informanten at driftsstyret hadde diskutert leseundersøkelsen:

Den viste jo at Oslo-skolene kom dårlig ut. Vi ser det på egne barn, vår 6.klassing har for dårlige leseferdigheter. Det er meget uheldig hvis barna må begynne i ungdomsskolen uten å kunne lese godt nok.

Et par av informantene som har sine barn i offentlig skole har vurdert Steinerskolen for sine barn:

Det er av betydning for mitt valg at det ikke er en privat skole i dette nærmiljøet. Steinerskolen hadde lange ventelister. Det er noen kristne skoler i nærheten her, jeg vurderte også dem, men jeg er selv vokst opp i et religiøst sektmiljø, og alt som smaker for mye av slikt synes jeg er uheldig. Ellers kunne de har vært noe for oss, fordi de har små klasser.

Vi tenkte at eldstejenta kanskje burde begynne på Steinerskolen, for hun er så glad i form og farge, men så tenkte vi at det får hun sikkert stimulert i den offentlige skolen også, og det fikk hun.

Vi ser en god utvikling. Vi vurderte Steinerskole, men da endringene ble varslet ble vi værende her på

Vi vurderte Steinerskolen da vårt første barn skulle begynne på skolen, fordi vi tenkte som så at lærere som er ansatt et sted fordi de er motivert av en spesiell ideologi eller filosofi, antakelig er mer engasjerte og derfor bedre lærere. Men vi har ikke noe til overs for antroposofien, så vi slo det fra oss.

Det er ingen som har vurdert Montessoriskolen, og bare en som har vurdert et kristent alternativ. Som det ble vist til var egne negative erfaringer årsaken til at det ikke ble benyttet.

3.3 Motiver for å velge skoler som er pedagogiske alternativer

Av de 12 foreldrene som har valgt privat skole som pedagogisk alternativ oppgir 10 at hovedårsaken til valget var at de hadde et ønske om at deres barn skulle oppdras og undervises i tråd med den pedagogiske spesialiseringen skolen har. Stikkord for begrunnelsene er kontinuitet, stabilitet, trygghet og informasjon, men også estetikk, helhet og respekt, samt at barna ses, de behandles som enkeltindivider. Dette er begreper og termer foreldre tar hyppig i bruk for å beskrive hva som har motivert deres valg. Noen har videre valgt skolen fordi deres barn gikk i barnehage som også drives langs tilsvarende pedagogiske linjer. Disse valgene er i noen tilfeller gjort ut fra et pragmatisk hensyn; det var ikke mulig å få plass til barnet i offentlig barnehage. I barnehagene gis det informasjon om skolen, og noen foreldre oppfattet det som så interessant at de også valgte å søke skoleplass. Det var kun en forelder som oppga at å søke plass i barne-

hagen var et bevisst valg; familien gjorde det fordi de også ønsket at barnet skulle gå i tilsvarende skole. Andre foreldre har satt sine barn på venteliste for å få plass til dem i den private skolen de ønsket, noen har sågar stått på liste helt fra de var født.

Spørsmålet om kontinuitet i undervisningen og blant lærerpersonalet ble framholdt som positivt av foreldre i alle de private skolene i materialet. I skolene som utgjør pedagogiske alternativer understreker foreldre at det er system og kontinuitet i undervisningen. Hva som skal skje gjøres kjent for foreldre via informasjonsmøter både før barna begynner i skolen og i skoleløpet. Foreldre søker også sine barn inn ved skolene og må argumentere for sitt valg i søknadene. Dermed må de ha et minimum av kunnskaper om hva alternativet innebærer. Foreldre understreker at de oppfatter informasjonsmøtene som obligatoriske, men at det er interessant å få innblikk i hvordan skolen drives og hvilke tanker som ligger bak de pedagogiske oppleggene. Dermed oppfattes møtene som nødvendige. Foreldre varierer i sitt syn på om det er nødvendig å på forhånd ha satt seg inn i pedagogikken deres barn skal undervises i forhold til, men de fleste kan opplyse at de har satt seg inn i den ved å lese bøker om tema. De vektlegger at de dermed får selvtillit i sitt forhold til skolen.

Det får de også fordi det gis mye informasjon fra skolens side. Noe som er grunnleggende prinsipper ved alternativene, særlig vektlegger montessoripedagogikken at det skal informeres. Informasjonen gis gjennom skoleplaner, ukeplaner og nyhetsbrev, men også via klassekontakter og foreldremøter. Skoleplaner er større planer som gir oversikt over ferie og fridager etc. Ukeplaner er ukentlige, der barn og foreldre får vite hva barna skal arbeide med neste uke. Nyhetsbrevene går hovedsakelig til foreldre og gir informasjon både om ting som har hendt i skolen og om ting som skal skje. Foreldre understreker at møtene i klassen var godt besøkte, foreldre må gi skriftlig tilbakemelding hvis de ikke kommer, og at det fungerer veldig godt som et forum for informasjon og samtaler. Blant annet var det veldig vanlig å ta opp spørsmål om klær, språkbruk, innetider, lommepenger og om hvorvidt det skulle være voksne til stede hvis barna fikk ha fest. Foreldre understreket at spørsmål om barnas atferd er hyppig tema på foreldremøter og at det var et sterkt ønske i foreldregruppen at problematferd ble tatt tak i så tidlig som mulig. Angående slike, og en del andre spørsmål, hadde foreldre i skoler som er pedagogiske alternativer forventninger til at de skulle treffe andre foreldre som hadde tilsvarende holdninger som dem selv, foreldre de kunne ha en del omgang med og som de kunne samarbeide med om barna.

I de private skolene i materialet trekkes foreldre inn i skolen via foreldrerådsutvalg og styrearbeid, men i tillegg til det etableres det arbeidsgrupper der foreldre blir bedt om å delta. Foreldre vektlegger dermed at de inkluderes i skolen på bredere basis, og at det er rom for mange ulike typer engasjement. Ved en skole, der de skal utvide og bygge nytt, er det for eksempel en forelder med egnet kompetanse som leder byggekomiteen. Ved en annen skole har foreldre hånd om alt det merkantile, og styrer skolens økonomi. Det inkluderer å fastsette foreldrebetaling for skole og SFO, samt fatte beslutninger om læreres avlønning. Skolen som utgjør et språklig/kulturelt alternativ er så godt som foreldrestyrt. Slike spørsmål kommer jeg nærmere inn på i avsnittet om innflytelse. Skolens foreldrerådsutvalg kommer også i inngrep med lærere ved at de bruker sine inntekter fra markeder og liknende til å finansiere kurs og videreutdanning. Ved Steinerskolen var dette tydeligst, der kan lærere søke om friår for å videreutdanne seg. Foreldre mente at de på denne måten fikk vist at de hadde omsorg for lærerne ved skolen, og at de fikk innblikk i læreres arbeidssituasjon- og forhold.

Foreldre inkluderes i skolen også fordi de kan observere eller bisitte under undervisningen. Ved en skole var dette satt i system og foreldre fikk mulighet til å avgi skriftlig rapport. Det vektlegges at i den grad foreldre har særlig kompetanse kan de trekkes inn som foredragsholdere. Dette brukes gjerne i den grad det skal undervises i særlige tema, men generelt er at foreldre kan bli bedt om å assistere på turer og utflukter, og at mange ønsker å gjøre det. Foreldre opplever også at det er mulig å være tilstede i klassene som støtte for undervisningspersonalet i timer der det drives praktisk undervisning.

Foreldre vektlegger også at det pedagogiske systemet medfører at barna opplever at kunnskapen har en kontekst; det er en årsak til at man skal lære noe. Pedagogikken stimulerer lærelyst og nysgjerrighet, den fordrer egen arbeidsro og respekt for andres arbeidsro, og gir barna redskaper for innlæring på senere stadier av utdanningen. I Montessoriskolen påpeker foreldre at pedagogikken gir barna "hjelp til selvhjelp", de lærer hvordan de skal lære. Dette settes inn i en større verdimeisig sammenheng der respekt for mennesket og toleranse er viktige stikkord.

Våre barn ses som enkeltindivider

påpeker foreldre, og de oppfatter at det er skolens bredere verdisystem som er grunnlaget for det.

På Steinerskolen kjenner alle lærerne hver enkelt elev, på tross av at det er en stor skole... jeg er takknemlig for at

barna mine har fått med seg dette, som ikke andre barn får, å ha så mange voksenpersoner rundt seg som ser dem.

At barna ses som enkeltindivider oppfatter foreldre har betydning for at undervisningen kan tilpasses den enkelte elev. Det er særlig i Montessoriskolen at foreldre vektlegger det. Der skal barna ha lange perioder med individuelt arbeid hver dag, de setter i en viss forstand egne rammer for sitt arbeide ved å konsentrere seg og arbeide kontinuerlig med emner de velger selv. En forelder påpekte at *røde traktorer* kan være interessant for et lite barn i en periode, og da må de få konsentrere seg om det. Pedagogikken legger da opp til at de kan tegne og fargelegge, klippe ut av blader og aviser, samle bilder av røde traktorer, telle og ordne dem etter størrelse. Det blir mye læring av det. I slike arbeidssituasjoner vektlegges det at barna selv stiller spørsmål og lærerne skal være veiledere, de skal også observere barna og bringe dem videre i læreprosessen når de ser at barna er modne for det.

Ved Steinerskolen vektlegger også foreldre innlæringsmetodene. Skolen er karakterfri og den arbeider uten lærebøker, barna lager sine egne ut fra historier som overføres muntlig. Pedagogikken har et annet forhold til spørsmålet om å lære å lese og skrive. Det skal ikke skje på bestemte tidspunkter i skoleløpet, men skal være noe barna skal ta opp når de er modne for det. Den har også andre innlæringsmetoder for matematikk:

Det høres jo merkelig ut, men tenk deg at barna går gangetabellen. Da sitter den i kroppen.

Foreldre med lang erfaring fra å ha barn i Steinerskolen påpekte at kontinuiteten i pedagogikken var svært påfallende. De så at barna holdt på med akkurat det samme i første klasse nå, som de hadde gjort i første klasse for omlag 10 år siden. Bøkene barna kom hjem med var helt tilsvarende, det samme var figurene fra tresløyden, de hadde de samme tykke blyantene som tegneredskaper og de ble fortalt de samme historiene på de samme alderstrinnene. Det ble oppfattet positivt ut fra en synsvinkel som fokuserer kontinuitet og stabilitet, men som tilnærmet dogmatisk ut fra en synsvinkel om fleksibilitet.

Alle skolene som utgjør pedagogiske alternativer driver undervisning på tvers av klasser, både horisontalt og vertikalt. Det er tydeligst i montessoriskolen som har alderblanding som et grunnlag for pedagogikken, men det vektlegges også i steinerskolen og i det språklig/kulturelle alternativet. Slik aldersblanding utgjør ikke et motiv foreldre mener de har lagt vekt på i det de fattet sine valg, men de

påpeker at det er noe de har lært seg å sette pris på. Aldersblanding ble oppfattet som et redskap for innlæring, men også som et redskap for å lære barna respekt for andre og arbeidsmetoder. Aldersblanding var utgangspunkt for at barna fikk en atferd som karakteriseres som integrerende.

Videre vektlegger foreldre det estetiske, skolens bygninger og dens beliggenhet, og hvordan barna lærer estetikk og å ta hensyn til både andre mennesker og til materielle ting. Skolens bygninger har ikke betydning fordi de er nye, spesielt flotte eller funksjonelle for skole-driften. De får bety noe fordi:

De legger vekt på det estetiske. De offentlige skolene er så uskjønne og kalde.

Bygningenes ytre estetikk har altså vært motiverende i det en del foreldre søkte plass på den private skolen for sine barn. Betydningen estetikken har hatt styrkes hvis den offentlige skolen de soknet til har vært i dårlig stand. Men overraskende mange foreldre vektlegger at den fysiske utrustningen den offentlige skolen de soknet til har hatt, ikke har spilt noen rolle for valget. De vektlegger det positive ved den private skolens bygninger. At det er en gammel villa beliggende i en stor hage, at det hører bygninger til eiendommen som man ikke vanligvis ser på en skole, som for eksempel et stabbur som kan brukes til å ha spennende eventyrstunder. At bygningen nylig er oppusset eller at undervisningsrommene er gode, gjerne luftige og lyse bringes fram, samt at skolene har muligheter for barna til å være ute i et fritt og trygt miljø. En skole har en fotballbane som gjøres om til skøytebane om vinteren, det snakker foreldre svært positivt om som en del av de omgivelsene de festet seg ved når de besøkte skolen for første gang.

Den ytre estetikken oppfattes som å være viktig, men også at estetikk inkluderes i undervisningen framheves av foreldre. Det kommer til uttrykk i at barna har respekt for materielle ting, for eksempel egen skoles undervisningsmaterieil. I montessoriskolen vektlegges det at barna skal oppleve å ha et eierforhold til materiellet, samtidig som de skal se dem som en del av helheten ved skolen. En forelder kaller det "*innpakningen*" og går videre med en sammenligning som er lite flatterende for den offentlige skolen:

På ... stod de voksne og slang pøsepakker rundt seg når barna skulle spise. På Steinerskolen legger man duk på bordet, tenner lys, sier et lite vers. Samtidig hadde vi forventinger til noe jordnært og radikalt ved Steiner-

skolen. De er opptatt av naturen, det kunstneriske, musikk, toleranse...

Barna lærer altså å se estetikken i tingene rundt seg, og foreldre har et inntrykk av at det er inkludert som del av undervisningen, av måten skolen og lærere forholder seg til barna.

Ut fra det foreldre sier om de private skolenes pedagogiske opplegg, dannes det et inntrykk av at foreldre har helt klare forventninger til at privat skole skal være annerledes enn den offentlige skolen. Dette inkluderer læreres engasjement og foreldre gir klart uttrykk for at de forventer at det er et engasjement til stede når de søker om plass. De forventer at lærere tar ansvar for å etablere gode relasjoner både til barna og til dem selv som voksne. Dette kan tolkes som å inngå i en form for gjensidighet i og med at foreldre selv blir møtt med en forventning om at de skal være villige til å engasjere seg i skolens ve og vel.

Foreldre som har sine barn i offentlig skole gir i liten grad uttrykk for meninger om de private skolenes pedagogiske virksomhet. En forelder uttrykte at private skoler kun representerer en eller annen særinteresse, enten i form av at det er et verdivalg eller et pedagogisk alternativ.

Som det også vil bli vist i kommende kapitler, er foreldre som har valgt pedagogiske alternativer engasjerte fortellere. De kan mye om skolen sin, og de kan mye om pedagogikken skolen drives i forhold til, også historien bak den.

3.3.1 Verdier i skoler som er pedagogiske alternativer

Som det ble vist til i avsnittet over er foreldre opptatt av verdier som spenner over et bredt spekter, det er eksempler på at verdiene som styrer samhandlingen mellom lærere og elever i skolen har vært motiv for foreldre som har søkt plass for sine barn i private skoler. Foreldre som har sine barn i skoler som er pedagogiske alternativer legger også vekt på at disse skolene fokuserer kristne verdier og kristendom i sterkere grad enn offentlig skole. Det er særlig tydelig i Steinerskolen som knytter seg opp mot antroposofien. I Oslo er antroposofene med i Kristensamfunnet, som er en menighet. En informant pekte på at skolen var det vedkommende kalte kristologisk:

Den er dypt kristologisk, men ikke religiøs. Det vil si at vi forholder oss til det faktum at Kristus har levd, ble født og døde. Hele den historiske kjensgjerning står sentralt i

steinerpedagogikken. Det har ingenting med tro å gjøre, det blir bevist rent logisk gjennom historiske fakta.

En annen informant fra Steinerskolen pekte på at det kristne verdigrunnlaget skolen bygger på var noe de kjente til:

Jeg hadde også hørt (om det) fra folk som hadde gått her før uten å føle at det var en påtrengende skole, religiøst sett. Det var viktig for oss at det religiøse ikke skulle være et stort og sentralt element. Det opplever jeg heller ikke at det er. Selv om de leser vers som handler om Gud hver morgen.

Den samme informant mente likevel at det verdimeslige var en av de sidene ved skolen som fikk motivere valget av skole:

Det var mest en diffus følelse av noe verdimeslig som tiltalte oss. Vi hadde positive assosiasjoner til Steinerskolen og det vi hadde hørt om den. ... Steinerskolen representerer noe stabilt, de driver med det de alltid har drevet på med og tror på det.

Andre foreldre hadde reflektert over at de ville møte foreldre med andre livssyn enn dem selv:

Foreldre har andre holdninger enn oss. Det er en del religiøse foreldre på Montessori. Det visste vi om.

Men inntrykket er helt klart at det ikke ble oppfattet som noe problem, men ble tolket inn i rammen av den mangfoldighet mange foreldre mente var ønskelig i den skolen de skulle ha sine barn i.

3.4 Motiver for å velge skoler som er livssynsalternativer

Alle foreldre i materialet, det er 10, som har sine barn i skoler som utgjør livssynsalternativer til den offentlige skolen, vektlegger at de ønsker at deres barn skal oppdras og undervises i tråd med det verdigrunnlaget skolen har. Av disse er det tre som sier at de er aktive medlemmer i den menigheten skolen tilhører, mens to definerer seg som å ha den samme tro, men anser seg likevel som å være sekulære. Halvparten av foreldrene som har valgt en livssynsskole anser seg dermed ikke som å ha en kristen/religiøs bakgrunn, men de velger likevel en skole som aktivt formidler kristne verdier og innvier barna i

en del troshandlinger. Foreldre begrunnet dette på ulike og interessante måter.

Stikkord for foreldres motiver er kristent livssyn, verdiformidling, respekt og toleranse. Alle foreldrene ønsker at barna deres skal ta del i de verdiene de kristne skolene formidler, alle ønsker også at deres barn skal være omgitt av andre barn og voksne som har verdiene som grunnlag for det de sier og gjør i skolen. Foreldre mener det avler respekt for medmennesker og toleranse for andre livssyn og kulturer. Skoleledere vektlegger verdiene og livssynet i sine presentasjoner av skolene, men de påpeker selv at skolene har mange elever som kommer fra familier som ikke bekjenner seg til den samme troen som skolen gjør. Både skoleledere og foreldre vektlegger at skolene er åpne, at de huser elever med variert religiøs og etnisk bakgrunn. Det elever med for så vidt ulik bakgrunn har felles, mente en skoleleder, er at de vil ha opplevelsen av at troen er tilstede i skolens hverdag og i undervisningen:

Vi tror på Gud i familien, det er naturlig for oss at det også er en del av skolen. Vi vil at barna skal lære at Gudstroen ligger som et grunnlag for vår forståelse av verden.

Også foreldre som opplever egen livsanskuelse og barneoppdragelse som sekulær vil at barna deres skal få del i tro og verdier:

Barn bør få tilgang til det magiske i tilværelsen. Ved å introdusere dem til religionen kan vi hjelpe dem med det. Barn ønsker også det magiske. ... Barna skal få en tro, de skal introduseres for det åndelige. I offentlig skole lærer barna ikke det. Foreldre legger heller ikke vekt på det.

Den har et kristent livssyn, vi vil oppdra våre barn i det. Vi har lagt vekt på det, det ble litt ensomt i den offentlige skolen. Vi ønsket oss en skole der de også la vekt på det.

Vi ville at våre barn skulle oppdras i tråd med de verdiene skolen formidler.

Vi ville ha det kristne. Kristendom er inkludert i opplæringen, i hvordan lærerne skal forholde seg til hverandre. De lar skolesituasjonen ligne en familie. Å være vennlig er en sterk verdi.

En informant pekte også på at:

Moral er viktig. Det er for lite av det i offentlig skole.

Skolen har mange positive sider. Vi finner noe i det religiøse, en slags positiv livsholdning. Skolen skal være til for barnas opplæring og oppvekst.

Andre sekulære foreldre påpekte at de ønsket seg en kristen oppdragelse for sine barn, da ble barna introdusert til troen, og det ville være lettere for dem å ta egne valg senere i livet:

Det er noen grunnverdier på plass her. ... Verdiene er bra, det er ok at barn får kjennskap til tro og verdier. Da kan barn selv velge hva de vil tro på.

Det ble påpekt at det å ha en solid verdiballast kunne hjelpe elevene til nettopp det, og både skolene og foreldre understreket at skolens målsetninger var å utdanne enkeltindivider som var i stand til å ta selvstendige valg, i verdispørsmål som i andre spørsmål.

En informant som opplevde misnøye med den offentlige skolen påpekte at å lete etter en alternativ skole hadde medført at familien ble bevisst på at den ønsket at barna skulle undervises i tråd med et kristent livssyn:

Vi har et kristent livssyn og ble bevisstgjorte på at vi ønsket at vår sønn skulle undervises i tråd med det ved å få informasjon om (skolens) profil. Skolen er ærlig på hva den står for. Det er så bra. ... For oss som ikke vil ha Steinerskole er det få valgmuligheter.

Kristendommen er en del av den norske kulturarven, og en del foreldre påpekte at en undervisning i tråd med det kristne verdigrunnlaget ville styrke barnas identitet:

Vår skole underviser også i tråd med den norske kulturen. Det er viktig for barnas identitet at de blir introdusert til verdigrunnlaget i det norske samfunnet. De tar verdiene med seg videre i livet.

På vårt spørsmål om det bør være foreldres rett å bestemme hva slags oppdragelse og utdanning barn skal ha, er det en del foreldre som kopler dette opp mot verdigrunnlaget skolen har og underviser i tråd med. Noen ser dette som entydig positivt og en engasjert forelder mente at:

I spørsmålet om KRL-faget har staten forgrepet seg mot minoritetene. De skal også ha alternativer og derfor er det viktig å ha private skoler.

En annen mente også at foreldre hadde rett til å fatte denne typen beslutninger, foreldre bør ha rett til å velge verdiene inn i undervisningen:

Det skal foreldre ha rett til. Det må være mulig å velge verdier. Å blande religioner er ikke så bra.

Andre foreldre, som selv har valgt livssynsskole for sine barn, mener at det kan være problematisk hvis skoler er det vedkommende kaller "bibliske":

Bibliske skoler er et problem. Det blir for mye foreldres valg. Skoler bør ikke gå lenger enn det vår skole gjør. ... Hvis skolene blir for bibliske får barn ingen valgmuligheter. De blir sittende fast i systemet. Barn skal se flere sider ved samfunnet.

Skoler som profilerer seg sterkt på religiøsitet og kristendom kritiseres av flere foreldre. De stiller seg positive til at det eksisterer noen valgmuligheter, men mener at slike muligheter bør ha noen rammer

Ytterliggående religiøse skoler gjør meg litt i tvil.

... det er vanskelig å forstå skoler som dem som baserer seg på ACE-pedagogikk. Har man valgt en skole, kan jo ikke slike ting forhandles bort.

Også de foreldrene som har valgt skoler som utgjør livssynsalternativer er engasjerte. De vektlegger verdiformidlingen, og de ulike aspektene ved den, også de ikke-religiøse verdiene skolen formidler.

3.4.1 Livssynsskole som pedagogisk alternativ

En del av våre informanter mente at livssynsskolene også representerer pedagogiske alternativer til offentlig skole. De gjorde skolene blant annet fordi:

Skolen lærer barna hvordan de skal oppføre seg. For eksempel at de skal hilse. Barna blir åpnere, de hører mer på de voksne.

Man velger jo en innretning på skolen. Vi har valgt en kristen skole, men også den er et pedagogisk alternativ.

I tillegg mente disse informantene at elevene i skolene får god tilbakemelding og oppfølging. Det fikk elevene også i de andre

livssynsskolene i materialet, først og fremst fordi skolene er mindre, men også fordi foreldre dermed har enklere tilgang til lærere og rektor. Når skolene er små, mener foreldre det er enklere for rektor og lærere å holde oversikt over klassene og elevene, og det er enklere for lærere å tilrettelegge undervisningen og instruere elevene enkeltvis. Dermed har elevene større muligheter til å få fram det beste i seg. Skolene vurderes også som et pedagogisk alternativ fordi de har motiverte og engasjerte lærere, og fordi barn og foreldre føler seg trygge i skolene. De har et miljø som legger til rette for læring.

3.5 Foreldres holdninger til private skoler som ikke utgjør alternativer

En mer generell tilrettelegging for etablering av private skoler kan bringe inn flere alternative pedagogiske undervisningsprogrammer, men vil også gi private skoler mulighet til å profilere seg på andre faktorer. I en undersøkelse om foreldres valg av private skoler for sine barn i Sverige, gjennomført 1995/96, kom det fram at 38 % av dem som hadde valgt private skoler hadde valgt et annet pedagogisk alternativ, mens 26 % valgte en friskole med det som kalles en allmenn profil og 19 % en skole som bekjente seg til et livssyn (Carlsson 1997). Allmenne profiler kan fokusere innhold og undervisning som musikk, realfag, språk eller dans og bevegelse, eller de kan fokusere faktorer som skolestørrelse, klassestørrelse og aldersblandede klasser. Svenske erfaringer har videre vist at det er innenfor friskoler med allmenn profil at det har vært en markant økning av antallet friskoler. Det felles kjennetegnet ved dem er at de er mindre og opererer med mindre klasser enn den offentlige skolen (Blomqvist og Rothstein 2000).

Alle skolelederne vi har snakket med i private skoler påpekte at den offentlige skolen har mange gode sider og at en mulighet for dem til å profilere seg vil kunne styrke den. Se kapittel 10 for en definisjon av termen om profilering. Også et par foreldre med barn i private skoler påpekte at å gjøre slike ting ville kunne styrke den offentlige skolen:

Det skjer mye bra der, men de må gå ut med det.

Men mange har likevel liten sans for at det skulle kunne etableres private skoler som ikke utgjør pedagogiske eller livssynsmessige alternativer til den offentlige skolen. De så rett og slett ikke poenget:

Hva er meningen med skolene da, hvis de ikke skal utgjøre alternativer.

Dette var også holdninger det var mulig å finne hos foreldre med barn i offentlig skole:

Absolutt ikke, hva er vitsen da? Det måtte jo være et alternativt opplegg, ellers er den offentlige skolen bra nok.

Noen foreldre i private skoler uttrykte det som kan kalles indignasjon over en slik idé, og mente at slike skoler umiddelbar ville bli skoler som ville tappe den offentlige skolen for ressurser. Det ville den fordi økonomi i skolen og lønn til lærere ville bli kriteriene både lærere og foreldre i den typen skoler ville bedømme kvaliteten langs. Lærere ville gå til slike skoler fordi de ønsket høyere lønn, og foreldre kun fordi de kunne betale.

Foreldre med barn i offentlig skole har en litt mer nyansert innstilling til denne typen private skoler enn de foreldrene som hadde sine barn i private skoler:

Men vi kunne ikke valgt et religiøst eller alternativt pedagogisk opplegg, det måtte vært en vanlig skole. Hvis det er privat har de kanskje mer ressurser til hjelpelærere, det hadde vært bra.

Vi ville nok vurdert å velge privat dersom det fantes flere alternativer, men vi ville ønsket noe som ikke var for spesielt, mer som en vanlig skole, bare privat i stedet for offentlig.

Vi ville helt klart vurdert det hvis tilbudet var større, men for oss ville det vært mest interessant med ikke-alternative skoler. Skoler som var litt like den offentlige skolen, men med mer ressurser, bedre lærere, mindre klasser osv.

Det kommer også fram meninger der informantene uttrykker at de er uenige i at slike skoler skal kunne etableres, men der de likevel sier at det er:

...helt greit, bare det ikke går ut over den offentlige skolen. Jeg synes forresten at private skoler bør ha noe å skilte med.

En forelder svarte:

Hva vil eventuelt være poenget med det? Hva skulle være årsaken til å velge en sånn skole? At lærere var bedre?

Det er viktig at private skoler ikke går på bekostning av den offentlige skolen. Ikke trekke ressurser fra den offentlige skolen.

De bør altså likevel ha en profil.

3.6 Avslutning

Ikke uventet utgjør de private skolenes profil på enten livssyn eller pedagogikk en viktig motivasjon for de foreldre som velger private skoler for sine barn. Alle argumenterer positivt for valget sitt, enten ut fra pedagogikk eller verdier, avhengig av hvilken skole de har valgt. I livssynsskolene oppga også ikke-bekjennende informanter at den kristne verdiformildingen i skolen ble oppfattet som positiv. Dette hadde gjerne referanser til at slike verdier bør ligge til grunn for det som sies og gjøres i skolen. Et annet aspekt ved verdispørsmålet foreldre tar opp er at skolen skal lære barna respekt for materielle verdier.

Misnøye med offentlig skole utgjorde også et viktig motiv, og overraskende mange hadde dette som utgangspunkt for å velge en alternativ skole. Misnøyen senket barrieren foreldre hadde for å starte et søk etter alternativer, og deretter velge ny skole for sitt barn. Det kan se ut til, ut fra dette materialet, at foreldre i offentlig skole tilkjenner store forventninger til den innflytelsen de kan ha på pedagogiske opplegg i skolen. Materialet viser likevel at det kan være en tendens til at foreldres støtte til endringer som ønskes gjennomført i skolen, er avhengig av i hvilken grad de involveres.

Foreldre som har valgt private skoler framholdt videre at forventninger om kontinuitet i lærerstaben og i skolens undervisningsopplegg utgjorde viktige motiver for valget. Ved begge typene private skoler pekte foreldre på at innlæringsmetodene var viktige, det samme var alders- og klasseblanding i skolene. Foreldre tilkjenner også at forventninger om at lærere skal være engasjerte og aktive får motivere deres valg, og at deres barn skulle oppleve at de ble sett som enkeltindivider i skolen.

At det kunne etableres private skoler som ikke profilerte seg på å være et pedagogisk eller livssynsmessig alternativ, hadde foreldre som selv har sine barn i private skoler lite forståelse for, mens foreldre i offentlig skole var noe mer åpne for slike løsninger.

4 Motiver begrunnet i forventninger om innflytelse

4.1 Innledning

I undersøkelsen har vi lagt til grunn en antakelse om at foreldre velger private skoler for sine barn både for å få innflytelse på virksomheten ved skolen generelt, men også på den undervisningen deres barn får tilgang til. Å sikre foreldre innflytelse var en av danske skolemyndigheters begrunnelser for å innføre brukerbestyrelser ved offentlige skoler. Der var det en målsetting å gjøre offentlige og private skoler mer like, og i de private skolene hadde foreldre rett til å delta i et styre (Sørensen 1995). I Norge gir Opplæringslova foreldre en mulighet til å delta i den offentlige skolen organisert som Foreldrerådsutvalg og Samarbeidsutvalg, eller driftsstyre. Men forskning har vist at disse organene ikke gir foreldre den innflytelsen de kan ha forventninger om å få ved å engasjere seg i skolen (Helgesen 2000, Nordahl 2000, Jansen 2001, Helgesen og Hansen 2001). St.melding nr. 14 1997/98 oppfordrer også skolen og lærere til å kommunisere med foreldre individuelt ut fra en antakelse om at det er slik kommunikasjon foreldre ønsker seg. Den svenske erfaringen er at slik kommunikasjon er viktig, men at den i liten grad kan omgjøres til innflytelse for foreldre, fordi det i stor grad dreier seg om enveiskommunikasjon og informasjon fra lærere til foreldre (Blomqvist og Rothstein 2000). Forfatterne viser imidlertid at foreldre generelt mener at det frie valget er en rettighet de har som også medfører større innflytelse, men at de fortsatt mener at de selv kun har begrenset innflytelse over eget barns skolegang. Å sikre enklere tilgang til å etablere private skoler kan også oppfattes som at foreldre skal gis en mulighet til selv å kunne velge hvilke leverandører de vil motta en bestemt offentlig tjeneste fra. Enklere tilgang til å etablere private skoler kan dermed bli et redskap for blant annet å sikre innbyggerne innflytelse på tjenestene som leveres, men på kommunalt nivå. I denne forståelsen kan større

muligheter til å velge mellom offentlig og privat skole ses som en form for demokratisk deltakelse i tilknytning til politikkenes resultater. Det å velge eller ikke velge en offentlig skole oppfattes som interesse-artikulering og aggregeres på institusjonsnivå eller kommunalt nivå. Forlengelsen av dette resonnementet er at kommunene bør legge til rette for at skoler som opplever høy tilstrømning av elever kan vokse og omvendt; at de som opplever at elevene flykter fra dem bør redusere sin virksomhet eller legge ned.

Foreldre er ikke spurt om hva deres mening er angående valg av skole som en mekanisme for demokratisk deltakelse på kommunalt nivå. Men det er inkludert et spørsmål om de oppfatter fritt valg av offentlige tjenester generelt, og fritt valg av skole som en rett de har som foreldre. Det er også inkludert et delspørsmål som kan gi en viss pekepinn på i hvilken grad foreldre oppfatter det slik at de kan gi input til skolen fordi de har en mulighet til exit; altså til å ta sitt barn ut av skolen. Vi har også spurt foreldre om de oppfatter at de kan utøve innflytelse gjennom skolens styrende organer, FAU eller foreldreforeninger, samt om de oppfatter skolens ledelse og lærere som lydhøre.

4.2 Innflytelse som hovedmotiv for å velge privat skole

Innflytelse på skolenivå, slik begrepet er brukt her, har tre aspekter. For det første siktes det til innflytelse på undervisning barna får tilgang til, dernest innflytelse på skolens drift, og for det tredje innflytelse på skolehverdagen. Vårt innledende spørsmål tok opp innflytelse i den første formen, som innflytelse på undervisningen. Dette la dermed et grunnlag for det vi siden snakket med foreldre om angående innflytelse. Langt de fleste svarte derfor nei, de hadde ikke søkt om plass i privat skole for sitt barn for å få innflytelse på den undervisningen barna fikk tilgang til. Som det kom fram i kapittel tre var det 13 foreldre som hadde tenkt slik. Men innflytelse har flere aspekter, og når begrepet ble nyansert var det flere foreldre som så at de faktisk hadde store muligheter til å utøve innflytelse i den private skolen.

Tabell 4.1 *Innflytelse*

Skoler	Livssyn	Pedagogikk
Innflytelse som hovedmotiv	5	3
Innflytelse på undervisning	0	0
Innflytelse på drift	7	8
Innflytelse på skolehverdag	10	11

Ved alle de private skolene ble det vektlagt at undervisning og pedagogikk var noe foreldre ikke hadde innflytelse på, foreldre oppfattet det også slik.

Pedagogikken ligger fast og foreldre kjøper det, vi kjøper en pakke,

eller at det er en slags "take it or leave it"- innstilling til det å velge skole som profilerer seg på at den underviser i tråd med en annen pedagogikk enn den offentlige skolen. Foreldre er altså veldig klare på at de som foreldre ikke har innflytelse på pedagogikk og undervisning:

Overhodet ikke, og det skal vi ikke ha, vi har ingenting med pedagogikken å gjøre, det er lærernes fagområde.

Vi har mindre innflytelse, og det ble formidlet til oss. ... Vi er nok involvert og engasjert mer enn vi har reell innflytelse. I bunn og grunn er ikke foreldrene medregnet på Steinerskolen. Du kan tro du har innflytelse, men du har det ikke.

Lærerne er bestemte på pedagogikken, men de er åpne for å diskutere alt annet enn det undervisningsmessige.

Vi tar opp ting ganske åpent, men vi diskuterer ikke pedagogikk, der er skolen på grensen til dogmatisk.

Dette er sitater fra foreldres forklaring på hvorfor de ikke har innflytelse i den private skolen, og de viser at foreldre i stor grad aksepterer at undervisning og pedagogikk er de ansattes domene. Samtidig er det noen av informantene som reflekterer over spørsmålet, og modifierer sitt eget nei. Et eksempel på det er forelderen som mente at:

Det har ikke vært situasjoner der vi bevisst har prøvd å ha innflytelse. Men vi har gode diskusjoner om skoledager,

skoleplaner, når det skal være fridager etc. Vi har nok en form for direkte innflytelse på en del ting, ja.

På tross av at mange foreldre hadde slike klare oppfatninger av at de ikke hadde innflytelse, kunne de oppfatte det som at de hadde en plass som foreldre på de private skolene. Det kan bety at de fleste ikke oppfatter den medvirkningen de utøver på andre sider ved skolens drift og hverdag som innflytelse. Samtidig er det åtte foreldre som gjør det, og de tillegger innflytelsen forskjellig innhold. For det første oppfattet de situasjonen dit hen at de hadde tilstrekkelig innflytelse til å velge seg bort fra offentlig skole. Dernest som at de hadde innflytelse på hvilken skole de valgte. For det tredje gir de uttrykk for at de har en oppfatning om at informasjon gir innflytelse, og det ser ut til at foreldre oppfattet det slik at de ble gitt mer informasjon i den private skolen enn i offentlig. Den siste begrunnelsen er at foreldrene fikk innflytelse i den private skolen fordi de ble verdsatt som foreldre; foreldre ble tilkjent en mer eller mindre selvstendig plass i skolen.

Med foreldre i offentlig skole har vi snakket om hvor fornøyde eller misfornøyde de er med den innflytelsen de har på barnas skolegang. Det er ingen av de 10 foreldrene vi har snakket med som gir uttrykk for at de, da barna begynte på skolen, hadde forventinger om å få innflytelse på sine barns skolegang:

Da førstemann begynte på skolen visste vi ikke at det gikk an å ha innflytelse, hadde ikke tenkt på det. Det tok tid å se hvordan man kunne få innflytelse – du får ikke mer innflytelse enn du skaper selv, må jobbe for det. Den eneste måten å få innflytelse på er å stille opp selv.

Noen mener altså de har fått innflytelse underveis, men det er ingen som mener de har innflytelse på undervisningen. Noen har forsøkt:

Det hadde jeg ikke forventninger om. Jeg har heller ikke noe innflytelse på den skolen, jeg har forsøkt. Jeg tilbød meg å være med, særlig i engelskundervisning, men ble avvist. Vi har også forsøkt å få til en satsning på engelsk fordi mine barn er tospråklige, det var ikke mulig.

Ved den samme skolen hadde en informant opplevelsen av at situasjonen er frustrerende fordi:

Vi har ikke innflytelse som foreldre i den offentlige skolen, men vi har ansvar. Det er frustrerende og det er tungt å ha ansvar for barns læring, og samtidig ingen innflytelse på de pedagogiske programmene skolen tar i

bruk. Jeg har hatt barn i skolen siden 1986, og i den perioden har foreldre fått stadig mer ansvar for at det faktisk skjer læring, for at barn lærer noe.

De vil ikke bli utfordret på undervisningsopplegg. De ønsker ikke våre innspill på slike ting. Det er synd, for foreldre vil gjerne delta, og de har jo felles mål med lærere; en god skole.

Foreldre som har hatt barn i skolen over et lengre tidsrom opplever også at prestasjonskravet på barna har økt. Det medfører at foreldre er opptatt av at barna lærer basisfag, men uten at det oppleves som å skje:

Det synes ikke som om lærerne er opptatt av det i dag. Det er for mye prosjektorientering, det legges for mye vekt på at barna skal lære å presentere ting i en forsamling, at de skal lære å stå fram.

4.3 Innflytelse på skolens drift

Som vi så i tabell 4.1 er det et lite mindretall av informanter fra hver av typene skoler som enten ikke oppfatter at de har innflytelse på skolens drift, eller som ikke anser den innflytelsen de kan ha på driftsspørsmålene, rammene rundt undervisningen, som viktig. Det kan ha sin forklaring i at denne typen innflytelse er indirekte for dem som ikke selv er styremedlem eller har et verv som gir dem befatning med skolens drift.

Skolens styrende organer er forholdsvis like og i bunnen for foreldres innflytelse ligger foreldreforeningene. Den skolen som utgjør et språklig/ kulturelt alternativ skiller seg ut ved å ha et styre som består av åtte foreldre, en lærer, skoleleder og en ambassadeattaché. En forelder er styrets leder. Det er også foreldre som besitter posisjoner som er viktige for skolens eksterne virksomhet og for dens relasjoner til norske myndigheter (DNF-Magazin 2002). I denne skolen hadde generalforsamlingen nettopp fattet beslutning om lokalisering etter at styreleder hadde forhandlet fram en løsning med bygningens eiere. Dette styret fattet også beslutninger om de prinsipielle retningslinjene skolen skal arbeide i forhold til, og det har myndighet til å ansette deler av lærerstaben. En av informantene i denne skolen hadde ikke verv selv men oppfattet at vedkommende som forelder har forholdsvis stor innflytelse:

Men vi ser at vi får innflytelse. Skolen har et styre av foreldre. Det tror jeg er viktig, hvis en skole skal være bra, at de med interesser i skolen, altså foreldrene, sitter i et styre.

Informanten, som ikke bor i Oslo der foreldre sitter i et driftsstyre for skolene, gikk videre i argumentet, og mente at foreldre i den offentlige skolen ofte føler seg maktesløse og at alle foreldre ønsker å ha den innflytelsen de kan få gjennom et styre. Denne skolen og Steinerskolen hadde foreldreforeninger eller generalforsamlinger som velger foreldremedlemmene til skolens styrer, og som har myndighet til å fatte en del beslutninger.

Også Montessoriskolen og livssynsalternativene hadde foreldreforeninger, men i de skolene vi har informasjon fra skiller det skarpere mellom FAU og styret for skolen. Alle styremedlemmene i disse skolene er eiernes representanter, men også der er flere medlemmer i styret foreldre. Ved alle disse skolene utgikk likevel foreldres styre-representant fra FAU. Alle skolene har ordninger med klassekontakter, og noen skoler har de samme ordningene som i offentlig skole, der klassekontaktene utgjør FAU. Det vil si at foreldre melder seg på til de styrende organene ved å melde sin interesse for å være klassekontakt. Dette utgjør også informasjonslinjene ved skolene. Det er hovedsakelig via FAU og klassekontaktene at foreldre får informasjon om styrets virksomhet. Ved noen skoler hadde de egne nyhetsbulletiner og ved Steinerskolen, samt et av livssynsalternativene, der skolene inngikk i et fellesskap av skoler, ble det utgitt felles informasjon der det også ble gitt opplysninger om virksomheten ved de enkelte skole.

Klassekontaktene er dermed også foreldres linje til styret. Likevel var det få av våre informanter, som også er klassekontakter eller som har vært det, som var blitt bedt av foreldre om å ta opp bestemte saker slik at de kunne behandles enten i FAU eller i skolens styre.

Vi tar det bare direkte opp med rektor,

ble det påpekt i noen tilfeller. I andre ble det referert til at under så små forhold som skolen har, er det direkte kontakt for alle som har noe de vil ha diskutert.

Foreldres kunnskap om skolens styrende organer varierer, men langt de fleste hadde en viss oversikt. Et par foreldre påpekte at de var så ferske i skolen at slike ting ville de enda ikke ha kunnskaper om. Saker som kunne bli tatt opp i styrene var opptak i skolen, opptaks-krav, økonomi generelt, ordensregler, skole- og klassemiljø, hvilke

valgfag skolen skal tilby, permisjoner og seminarer for lærere og læreres ansettelsesvilkår. Alle styrene fastlegger for eksempel nivået på foreldrebetalingen. De har dermed direkte innflytelse på sider ved skolen som angår alle foreldre.

Foreldre i offentlig skole i Oslo, der begge våre offentlige skoler ligger, har ideelt innflytelse på skolens drift fordi de har representanter i et driftsstyre. Vi har snakket med tre foreldre som sitter i driftsstyre, og de er noe uenige om driftsstyre er et redskap for faktisk å få innflytelse. En forelder understreker at:

Jeg var misfornøyd tidligere. Nå er det slik at jeg sitter både i driftsstyret og i FAU, og får dermed informasjon om mye, jeg har også innflytelse. Innflytelsen min nå er mye mer enn bare som foresatt. ... Det er interessant at jeg visste faktisk veldig lite om driftsstyret før jeg kom inn der selv. Særlig visste vi lite om hvor stor innflytelse vi egentlig har som foreldre der. I praksis er det vel egentlig uttalerett vi har, men det er i forhold til skolepolitikken for hele Oslo.

En informant med barn i samme skole, som også sitter i driftsstyret, opplyser at driftsstyret diskuterer læreplanen for Oslo kommune, men at de i liten grad diskuterer de pedagogiske oppleggene på egen skole.³ Planen som er lagt for driftsstyret ved denne skolen tar bare opp de sakene som kommer fra byrådet, og det diskuterer i liten grad saker som har sitt utspring blant foreldre i skolen. Denne observasjonen er på linje med de observasjoner Helgesen og Hansen gjorde i en evaluering av driftsstyreordningen i Oslo- skolen (ibid).

Hvordan driftsstyrene fungerer, varierer mellom skoler, det gjør det også mellom de to offentlige skolene vi har i materialet, det kan også fungere forskjellig ved en skole avhengig av medlemmene i styret:

Driftsstyret fungerer avhengig av hvem som sitter der. Til nå har det vært en slett bemanning, men jeg tror en forandring er på trappene og vi har fått mer engasjert personell inn. Mer taleføre personer, som er synlige og tydelige. Historisk har ikke driftsstyret fungert særlig godt, men det er jo en ny ordning, kanskje den bare må gå seg til?

³ Det ble ikke gått nærmere inn på hva informanten mente med å bruke uttrykket læreplan, men trolig er det Oslo kommunes satsningsområder for skolen det er snakk om.

Det refereres her til at det har vært dårlige innkallinger til driftsstyret, de har ikke kunne vært grunnlag for informasjon til foreldre om hva driftsstyret skal diskutere, det har også vært veldig dårlige referater som FAU oppfatter som uinteressante. FAU ved denne skolen får skryt for å være effektivt og fungere bra:

Det har en representant for hvert klassetrinn, en for de fremmedkulturelle, en for dem med spesialbehov. De møtes en gang i måneden. Administrasjonen synes det er veldig ubehagelig å forholde seg til FAU.

Ved begge skolene opplyses det at FAU er utgangspunktet for diverse komiteer, som blant annet skal ha som formål å forenkle foreldres mulighet til å engasjere seg. Ved den ene skolen konkretiseres de til en trafikk-komité, en 17.mai-komité, natteravner og en komité som skal arbeide med trivsel og velvære i skolen. 17.mai-komiteen har sørget for at skolens FAU har hatt noen inntekter. De har imidlertid i sin helhet gått til skolens korps. De har med andre ord vært brukt for å styrke det sosiale livet blant elevene ved skolen, det har ikke vært brukt som en pott skolen, eventuelt lærerne, har kunnet søke midler fra for å gjennomføre prosjekter de måtte ha. Men det ser ut til at det bare er de som er aktive i driftsstyret eller FAU som kjenner til dem, foreldre som er klassekontakter gir uttrykk for at de ikke kjenner til at det er aktiviteter der foreldre deltar utenom FAU.

Driftsstyrene i Oslo-skolen oppnevnes av byrådet. Dermed er det er ikke nødvendigvis slik at det er foreldres representanter som sitter i styret som foreldrerepresentanter. I praksis betyr det at de ikke alltid kommer fra FAU slik at de faktisk representerer foreldre, de kan være direkte spurt av skolelederen (Helgesen og Hansen 2001). Det er dermed heller ikke nødvendigvis slik at driftsstyret og FAU har kontakt. Ved begge skolene satt en av driftsstyrets foreldrerepresentanter også i FAU. Det fungerte bra ved begge skolen i materialet, og det ble pekt på at det var mye kontakt mellom de to instansene i skolens styringssystem. Informanter fra den ene skolen mente likevel at driftsstyret i større grad så det som viktig å rapportere til skoleetaten enn til foreldrene. Vedkommende mente at driftsstyret burde være et operativt styre som forsøker å presse administrasjonen til å konkretisere sine målsettinger:

Hvis man ikke har noen mål, er det ingenting som blir noe av. Vi vil sørge for å få inn engasjement blant lærere og foreldre.

Ved den andre skolen ble det opplyst at det var god informasjon ut til foreldre via skolens informasjonsblad og FAU. Det varierer i hvilken

grad foreldre i den offentlige skolen vet hvilke saker driftsstyret arbeider med, det er heller ikke nødvendigvis slik at de som sitter i driftsstyret vet det. Alle visste imidlertid at økonomi var en sak driftsstyret tok seg av.

Det er trolig dermed slik at FAU og klassekontaktene skal være foreldres linje til driftsstyret, men foreldrene som hadde verv opplevde i liten grad at andre foreldre kom til dem for å få FAU eller driftsstyret til å ta opp bestemte saker.

Et av de kjennetegnene de private skolene har, og som gjør at de er veldig forskjellige fra den offentlige skolen, er at foreldre bidrar direkte i finansieringen av skolens virksomhet. Det er foreldrebetaling, som jeg kommer tilbake til, men en viktig side ved dette bidraget er midlene foreldre samler inn gjennom sitt arbeid med markeder og liknende. Ved alle skolene bidrar foreldre på denne måten og foreldreforeninger, men også venneforeninger, kan bistå skolen med betydelige midler. Med ett unntak, fikk vi opplysninger om at alle skolene bruker slike midler for å gi lærere en viss form for videreutdanning i form av kurs, og ved Steinerskolen brukes midlene til å finansiere friår for lærere. Lærere søker midler til slike tiltak fra styret i venneforening eller foreldreforening. Foreningene bidrar også ved at skolene kan søke om midler til diverse utstyr, eller de kan brukes til å utstyre biblioteket. Våre informanter ser på dette som vanlig; det er slik i den private skolen at foreldre må bidra med sitt engasjement og sitt arbeid. Men dette gir foreldre en god posisjon til å få kunnskap om hva som rører seg i skolen, for eksempel angående læreres utdanning og annen bakgrunn. Det gir dem ikke en posisjon der de kan styre eller utøve makt, men de kan utøve innflytelse på hvilke lærere som får oppgradere sin kompetanse, når og hvordan. Det kan også gi foreldre noe innflytelse over vikarbruk, og ikke minst over hvilke tidspunkter vikarer kommer inn i skolen.

4.4 Innflytelse på skolehverdagen

Å fatte beslutninger om oppgradering av læreres kompetanse er en form for innflytelse på skolens drift, men det er også innflytelse på skolehverdagen. Innflytelse på skolehverdagen har også flere aspekter, og nedenfor skal jeg diskutere noen av dem nærmere.

I forrige kapittel var jeg inne på at foreldre ble trukket inn i undervisningen i den grad de hadde spesiell kompetanse skolen kunne trekke veksler på. Både skoleledere og foreldre viser til at dette er et tiltak som brukes, men det er helst i forbindelse med spesielle

prosjekter, internasjonal uke ble spesielt nevnt. Informantene viste til at foreldre ble bedt om å være med når skolen trenger foreldre til noe:

Akkurat nå skal de ha en sirkusforestilling, og mange foreldre er med i klassen under innøving av numre til forestillingen.

Ved de fleste skolene hadde foreldre erfaring for at de ble bedt om å bistå ved turer og ekskursjoner. Skoleledere viste til at de i spesielle tilfeller kunne bruke foreldre som vikarer, og ved en skole tar foreldre over ansvaret når lærere reiser på ekskursjon. I intervjuene ble det kalt ”Skoleovertakelsen”, det skjer hvert 2. år, og framstår som et fenomen alle våre informanter fra denne skolen kjenner til. Det var også vanlig at foreldre kunne bisitte under undervisningen. Ved Montessoriskolen var dette formalisert til to ganger per semester, og det ble systematisert på den måten at foreldre ble bedt om å avgi skriftlig rapport i etterkant. Oppfatningen blant informantene fra Montessoriskolen var at denne retten ble tatt i bruk, og at den var nyttig i den forstand at foreldre kunne gi lærere fornuftig tilbakemelding både om undervisning og andre forhold i undervisningsrommet. Også ved de andre skolene i materialet kunne foreldre bisitte under undervisningen, men skoleledere påpekte at de gjerne ville ha en forespørsel i forkant. Det var også mulig for foreldre å være med under undervisning for å gi hjelp og støtte til eget barn. Et par informanter oppga at de hadde tatt i bruk en slik mulighet fordi deres barn hadde vært svært sjenert ved skolestart.

Jeg viste også i forrige kapittel til at foreldre har verv i komiteer der de utfører oppgaver som er sentrale for skolens drift, jfr. også avsnittet over. Ved de fleste private skolene er det også slik at de har delt foreldreforeningen inn i ulike komiteer som har ansvaret for å arbeide med bestemte saker. Det dreier seg om alt fra skolens bygninger, via å fremme IT i undervisningen til organisering av dugnader og markeder. Foreldre i Montessoriskolen opplyste at inntakssamtalene ble tatt i bruk for å forberede dem på at deltakelsen ville bli forholdsvis intensiv. Både der og i Steinerskolen er inntrykket at foreldre opplevde deltakelsen i slike komiteer som en positiv side ved skolen. Foreldre framstiller deltakelsen som et tilbud de får om å bry seg om den skolen der deres barn går:

Alt vi gjør, julemarked, høstmarked og vaskingen betyr at foreldre er mye på skolen. Barna liker det, og det er ikke slitsomt.

Det ble i liten grad oppfattet som en plikt av våre informanter, de fleste mente det var muligheter for å trekke seg tilbake fra intensiv deltakelse i perioder da man har det travelt på andre områder:

Vi har også en holdning blant foreldre om at vi ser ikke på de som ikke kan bidra så mye, det er mulig å trekke seg litt tilbake. Selv gjør jeg det akkurat nå. Det er nok av frivillige og mange er ivrige.

Det kan se ut til at dette varierer mellom foreldre og muligens mellom skoler:

Vi arrangerer markedene, julemarked og høstmarked... Vi presser ingen til å være med, men de frafalne får nok merke det. Det er en moralsk forpliktelse.

Foreldre vi snakket med mener det er hyggelig å komme sammen med andre foreldre for å arbeide for skolen:

Det er bra, vi blir kjent med andre foreldre og vi kan gjøre noe for skolen. De fleste foreldre deltar.

Det var dugnad ved oppstart av skolen. Et skippertak med bred oppslutning fra foreldre. Det var hyggelig.

Skolen vaskes ned på dugnad. Det er mye sosialt rundt det.

Med ett unntak hadde alle private skolene i materialet til felles at det arrangeres dugnader, ved alle skolene arrangeres det en form for marked i alle fall en gang i året. Der deltar foreldre for å samle inn penger og presentere skolen utad mot et større publikum. Foreldre oppfatter dette som viktige aktiviteter, men de legger vel så mye vekt på at de har dugnader for å vaske skolene ned to ganger i året, og at de deltar ved å ruste opp utemiljøer og bygninger.

Vi har dugnad. Vi har også disse gruppene. Alle foreldre er med i en gruppe. Jeg er i FAU nå, har vært i utegruppen.

Utegruppen holdt blant annet skolens uteområder i stand, og ved en skole var informantene oppglødd over en lavvo som var satt opp fordi den beriket barnas lek. Å ruste opp skolegården oppfattes som et viktig tema å arbeide med, og ved et par skoler fikk vi opplysninger om at foreldrene hadde brukt midler fra siste års marked til nettopp dette. En skole har også en hytte de tar i bruk for å tilby leirskole og sommerleir, også der ble foreldre tilbudt å være med, og en informant

kunne fortelle oss at vedkommende hadde vært med på skolens sommerleir i flere år:

Skolen har et sted på fjellet, der barna drar på sommerleir. Der var jeg med flere år på rad; var tante på feriekoloni.

En informant påpeker også, etter at vedkommende har svart nei på spørsmålet om de valgte privat skole fordi de ønsket innflytelse i skolen, at komiteene de er med i gir dem innflytelse likevel:

Men vi så jo fort at vi fikk innflytelse på det som skjer i barnas skolehverdag. Særlig blir dette tydelig gjennom alle de ulike komiteene foreldre er med i. Nå er jeg klassekontakt i første klasse og jeg ble leder av julemarkedkomiteen. Jeg valgte det for å bli kjent med skolen.

Det er et skille mellom skoler som utgjør pedagogiske og livssynsalternativ angående deltakelse i vask av skolen. I Montessoriskolen vektlegges det at barna selv rydder og vasker klasserom fredag ettermiddag for å gjøre dem i stand til undervisningen mandag, men også der trekkes foreldre inn i dette arbeidet. En av skolene som utgjør livssynsalternativ har en rutine der lærere har denne oppgaven. I Steinerskolen går vask av klasserom på omgang mellom foreldre, og det gjøres en gang i uken. Foreldres holdning er at dette er positivt, også for barneoppdragelsen:

Det er stas, når de er små, å være med mor og far på vaskedag. Det er bra at de ser at foreldrene gjør slikt møkkarbeid som de egentlig ikke har tid til. Vi er dermed forbilder for barna fordi vi tar ansvar for fellesskapet.

I de resterende livssynsskolene leies hjelp til dette på vanlig måte, men det understrekes også der at foreldre har en innedugnad der skolen vaskes ned en eller to ganger i året.

I den offentlige skolen er det ikke etablert noen prosedyrer som involverer foreldre i skolens rengjøring. Det ser heller ikke ut til at de skolene vi har i materialet har dugnader. Ved den ene skolen ble det vist til at foreldre var trukket inn i skolen for å være tilstede der under en lærerekursjon som varte en uke. Av informanten som nevnte det ble det tolket i negativ retning fordi det var blitt brukt av skolens midler, og det å ta på seg rollen som vikarer ble oppfattet som en plikt foreldre hadde:

Da rektor bestemte at alle lærerne skulle dra på studietur midt i et skoleår til utlandet, i en uke, ble foreldrene utkommandert som vikarer. Uten at vi noen gang var blitt spurt om vi syntes det var greit at de brukte skolens budsjett til å dra til utlandet.

Fra de to skolene vi har i materialet er dette den eneste indikasjonen vi har fått på at foreldre blir direkte involvert i skolens virksomhet.

4.4.1 Foreldres opplevelse av lydhørhet

Ved å delta i skolen med dugnad, men spesielt med vasking, lærer foreldre å kjenne andre foreldre, men også skolen fra innsiden. Det vil si at de kjenner barnas klasserom, eller de rommene der de oppholder seg i skoletiden, og eventuelle andre rom skolen bruker i sin undervisning. Et annet trekk som er nokså felles for de private skolene er at foreldre må bringe og hente barna. Jeg kommer tilbake til det nedenfor, men det medfører at foreldre har en mulighet til å treffe ansatte ved skolen to ganger daglig. Foreldre blir dermed mer kjent med skolen. I tillegg er det slik at fem av de syv skolene i materialet er små, eller de har små klasser, og det er dermed mulig for lærere å få oversikt over de ulike barn og deres foreldre umiddelbart etter skolestart. Dette kan være sider ved de private skolene som har betydning for at foreldre mener de blir hørt i skolen. Selv om få mener de har innflytelse på undervisningen, oppfatter de fleste at lærere og rektor er lydhøre hvis foreldre har ting de ønsker å ta opp.

I tabell 4.1 er det foreldres oppfatning av skoleleders og læreres lydhørhet som refereres under rubrikken innflytelse på skolehverdag. Som det framgår av tabellen er det kun med ett unntak at alle informantene svarte bekræftende på spørsmålet om de oppfattet lærere og rektor som lydhøre. Foreldre opplever at de har tilgang til læreres og skoleleders oppmerksomhet, og de kommenterer svaret sitt blant annet slik:

De er veldig lydhøre, det er godt samarbeid. Vi får umiddelbart tilgang.

Vi snakker direkte med lærere fordi vi henter og bringer. Vi snakker med lærerne, ikke med SFO-personalet.

Når det gjelder det sosiale, tar de ofte spørreunder og tar til etterretning det foreldrene sier.

Vi blir møtt helt annerledes. Viktige saker tas opp.

De er lydhøre, ikke alle forslag følges opp, men de blir hørt på.

En informant, som har barn med astma, opplevde at klassen fikk et rom med teppe. Da forelderen tok opp dette med læreren opplevde familien at klassen fikk nytt rom uken etter.

Den samstemte opplevelsen av å bli hørt som foreldre vil, i tillegg til opplevelsen av at elevene ses som enkeltindivider, danne et solid grunnlag for at foreldre kan ha tillit til skolen. Det er det også 20 av informantene som er klare på at de har. Av de to som ikke har tillit til skolen er det en informant som mener at skolen familien har barn ved ikke er sterk nok til å ta opp eventuelle problemer i klassen:

Det kan imidlertid bli problematisk når det er problemer i en klasse. Da skjer det veldig lite. Dels skyldes det unnfalighet, dels pedagogikken. Det skal liksom normaliseres over lang tid, og så kan det gå ut over de andre. Problembarn blir ikke tatt fort nok, de er rett og slett ikke så sterke på konflikter.

Samtidig understreker denne informanten at lærerne tar kontakt med foreldre hvis det er noe, og at det er en rutine som gjør at det føles trygt å ha barn ved skolen. Den andre informanten påpeker at skolen familien har barn ved ligger etter i læreplanen:

At skolen ligger etter i læreplanen for eksempel i matematikk og norsk. Det er en markant forskjell mellom ... og offentlig skole hvor langt de er kommet i forhold til læreplanen i gitte fag.

Men også denne uttalelsen modifiseres fordi det legges vekt på at disse tingene tas opp på foreldremøter og i skolens styrende organer.

Det samlede inntrykket informantene gir er at foreldre i private skoler opplever å bli hørt på. En påpekte at:

... mange foreldre er besservissere og blander seg for mye inn i undervisningsopplegget. Ofte er det fordi de har forventninger om at barna skal lære det samme som i den offentlige skolen.

Denne informanten sa det for å understreke at foreldre blir hørt. Dette gir grunnlag for at foreldre har tillit til skolen og de ytrer seg fritt, også når det de har å si inneholder kritikk av forhold ved skole og undervisning.

Nordahl og Skilbrei (2002) viser at foreldre i offentlige skoler i to fylker deltar mye i praktisk arbeid i tilknytning til skolen, men at det er lite dialog og reell medvirkning for foreldrene, særlig i spørsmål som har med læringsmiljø og undervisning å gjøre. Det tyder på at foreldrene opplever liten grad av lydhørhet. Blant foreldrene i denne undersøkelsen, som har barn i den offentlige skolen, er det noen som opplever at kontakten de har med de enkelte lærere er god:

De hører på oss, men det betyr ikke nødvendigvis at det skjer endringer. Men det er positivt å snakke med lærere.

Andre svarer på disse spørsmålene at de oppfatter det slik at de inviteres til dialog, og at den kan være god, det er enkelt å ta opp ting med lærere. Det er vist over at andre mener den kontakten og dialogen de kan ha varierer avhengig av lærere, og avhengig av elevene. Noen mente at det var lite dialog:

Vi synes ikke den reelle innflytelsen er veldig stor. Samarbeid skole-hjem er jo liksom et slagord, men det blir mest med ordene. Vi opplever at skolen vil samarbeide når den selv ønsker det, og gjerne da for praktiske formål. De vil gjerne at vi baker boller, for eksempel.

Informanten hadde opplevd at egne henvendelser ble avvist, og mente foreldres henvendelser ble oppfattet som truende for skolen:

Men når foreldrene selv henvender seg til skolen, om ting som for eksempel har med læreplaner, undervisning og aktivitetsplaner å gjøre, oppleves det som en trussel.

Foreldre ved den samme skolen mente også at:

Det er lite toveis dialog, lite lagt opp til dialog. Dessuten, på foreldremøter for eksempel, er det læreren som informerer.

Denne informanten mente at skolen i det hele var lite lydhør. Vedkommende er leder i FAU ved en skole og har opplevd at innspill med hensyn på økonomi ble dårlig mottatt. Etter vedkommendes mening burde slike innspill bli godt mottatt fordi administrasjonen ved skolen hadde lite greie på økonomi.

Erfaringene foreldre har fra disse to skolene er altså ulike, men det var likevel bare to av dem, trolig de som har de mest negative erfaringene, som oppgir at de ikke har tillit til skolen. De kommer begge fra samme skole. De resterende åtte foreldrene har tillit, og en informant

uttrykker at de har så stor tillit til skolen at det ikke er nødvendig for dem som foreldre å ha innflytelse:

Vi bryr oss ikke om det, vi er ikke så hyperaktive når det gjelder sånt, stoler på at det meste går bra.

Vedkommende vi snakket med hadde fire barn i offentlig grunnskole, og hadde ikke kjennskap til hva driftsstyret var.

4.4.2 Exit som innflytelsesmekanisme

Exit refererer her til at foreldre tar sine barn ut av en skole hvis de opplever misnøye, og søker om plass i en alternativ skole. Argumentet er at etterspørsel etter plasser ved bestemte skoler vil gå ned hvis det blir oppfattet slik at kvaliteten er redusert. Det vil si at under omstendigheter av fritt valg vil foreldre velge andre skoler for sine barn, hvis de mener at den skolen de sokner til ikke er egnet. For at exit skal være en mekanisme som medfører kvalitetshøyning, må det også være noen, ansvarlige på enten på skole- eller kommunalt nivå, som reagerer på nedgangen i etterspørsel etter plasser ved skolen, og er villige til å handle for eventuelt å bedre kvaliteten (Hirschman 1970). Det er i ferd med å bli en generell aksept av at det skal være valgfrihet mellom offentlige tjenester i kommunene (Dagsavisen 26-27.02-2003). Det kan gjøre exit til en mekanisme for innflytelse. Bay et al (1999) finner at det i den kommunale opinionen er 65 % som har en positiv holdning til fritt valg av velferdstjenester.⁴ 44 % har en positiv holdning til fritt valg av skole. Skole er den tjenesten færrest mener det bør være fritt valg av, dette gjelder også for lokalpolitikere der 28 % har en positiv holdning. Gjennomsnittet blant politikerne er på 53 % (Bay et al 1999:75). I intervjuguiden inkluderte vi noen spørsmål om foreldres holdning til fritt valg av offentlige tjenester generelt, til enklere tilgang til å etablere private skoler og til deres oppfatning av exitmuligheten som en mulighet til å utøve innflytelse over aspekter ved skolen.

19 av våre informanter fra private skoler er positivt innstilte til fritt valg mellom offentlige tjenester, alle de mener også at det bør innføres enklere tilgang til å etablere private skoler og at det bør være valgfrihet mellom offentlige skoler. Tre av disse informantene er negativt innstilte til valgfrihet og to mener også at det ikke bør bli enklere tilgang til å etablere private skoler. Den tredje reflekterer over inkonsekvensen i sine egne standpunkter til valgfrihet, og svarer

⁴ Det er barnehage, grunnskole, alders- og sykehjem, videregående skole og sykehus.

positivt på vårt oppfølgingsspørsmål om enklere tilgang til å etablere private skoler. Ut fra svar på en del andre spørsmål mener trolig de to andre at det bør være en form for eksklusivitet i muligheten å velge privat skole for sine barn, og understreker at de mener den offentlige skolen bør styrkes. Det er det flere som mener, selv om de også kan holde muligheten åpen for at andre enn dem selv skal ha mulighet til å la sine barn gå i private skoler. I forlengelsen av dette viser det seg at det er flere av informantene som har tro på at en viss konkurranse mellom offentlige og private skolealternativer, samt konkurranse mellom offentlige skoler, vil øke kvaliteten på den offentlige skolen.

Vi har ikke gått spesifikt inn på hva informantene mener kan være mekanismene bak en eventuell kvalitetshøyning, men det kan se ut til at noen framholder exit som en slik mekanisme. Jmfør at antallet foreldre som valgte private skoler ut fra opplevd misnøye med den offentlige skolen var hele ni av 22. Det er 15 informanter som sier at de er oppmerksomme på at exit er en mulighet for innflytelse i den private skolen, men av dem gir sju uttrykk for at de aldri ville tatt den i bruk selv, mens de resterende ikke har tenkt i de baner overhode. Noen av informantene som ser exitmuligheten påpeker bare at den ligger i bakhodet, eller at det er en mulighet de ikke har tenkt å ta i bruk. En refererte til at:

Det hendte en gang, at noen tok barnet sitt ut av skolen i harnisk, fordi de ikke ble hørt på. Det ville aldri skjedd i en offentlig skole, der ville man bare forsvunnet stille. Foreldrene på Steinerskolen er krevende foreldre, og det er bra. Vi stiller spørsmål, vi er engasjerte, vi vil ha noe igjen for skolepengene.

Foreldre som er mest bevisste på at exit er en realistisk trussel i og for private skoler, er de som selv har en ansvarlig posisjon i skolene. Ved en skole opplevd styret at foreldre la lokk på en reform ved hjelp av trusselen om å ta sine barn ut av skolen. Også skoleledere ser at dette er et handlingsalternativ foreldre har, og en påpekte til oss at å ta barn ut av skolen kunne:

gå gjennom skolen som en farsott.

Private skoler opplever for så vidt å ha stykkprisfinansiering i og med at de får refusjon fra staten i forhold til antallet elever de har, små skoler blir dermed sårbare også hvis bare en elev skulle forsvinne ut. Fra skolelederens side blir trusselen om exit framholdt som en viktig årsak til at de alltid sørget for å være lydhøre overfor foreldre og ta dem på alvor. Ved skoler som også har ungdomsskole eller videregående er vissheten om at mange foreldre vil komme til å ta sine barn

ut ved overgangene noe det planlegges i henhold til, og som får legge betingelser for rekrutteringsframstøt skolene har for småskoletrinnet. Det kan altså tyde på at exit, eller rettere trusselen om exit, faktisk kan styrke foreldres opplevde kvalitet, i form av tilgang til skoleledere og lærere, ved de private skolene.

Også blant foreldrene som har sine barn i offentlig skole varierer synet på fritt valg. Seks av dem mener det bør være fritt valg mellom offentlige tjenester generelt, og de mener også det bør være fritt valg mellom skoler, offentlige som private. En forelder pekte på at foreldre ikke ville ha kunnskap nok til faktisk å foreta reelle valg mellom skoler:

Det å velge er positivt i seg selv., men noen ganger er ikke valgene reelle. Som skolevelgere har vi ikke noen bestiller- eller brukerkompetanse, vi vet ikke hva vi skal velge ut fra, i hvert fall ikke første gang.

Vedkommende mener også skolene framstår som en enhet. De har felles trekk utad, framholdes det, mens det er lærerne som utgjør forskjellen; lærere er samtidig den faktoren ved den enkelte skole det er vanskelig å få kunnskap om. En annen framholder at:

Lærere gjør en forskjell, og de standarder den enkelte lærer har. Ikke minst læreres toleranse. Private skoler har en filosofi, det er lettere å selge.

Blant tilhengerne av fritt valg på skoleområdet er det noen som eksplisitt gir uttrykk for at det vil øke kvaliteten på skolen:

Det er et nødvendig onde, fordi det er den eneste måten å gå frem på for å bedre kvaliteten i offentlig skole. Den offentlige skolen trenger konkurranse. Ingen tro på at kommunal sektor vil få til det løftet.

De resterende mener det bør være fritt valg mellom offentlige tjenester, men ikke mellom skoler. De begrunner det med at det vil svekke tilgangen barn har til nærmiljøet sitt.

Det en noen foreldre i offentlig skole som ikke oppfatter det slik at de har exit-muligheter, det vil si at ikke vet at de kan velge en annen skole. Det kan likevel se ut som at de som bor i et grenseområde mellom to skoler får opplysninger om at de kan velge mellom to skoler. Trolig får andre foreldre ikke opplysninger om valgmuligheter, og det var dem som ga uttrykk for at de ikke kjente til denne opsjonen. Jeg kommer tilbake til det i kapittel 10. Når det ikke er kjent, vil foreldre heller ikke bruke det som en mekanisme for å få innflytelse i

skolen. I Oslo, som har innført et ”penger følger brukersystem”, altså stykkprisfinansiering, i sine skoler, vil exit kunne ha om lag samme betydning for offentlig skole, som det ble oppfattet at det hadde i de private skolene.

4.5 Avslutning

Gjennomgangen i dette kapittelet viser at foreldre ikke søker plass til sine barn i private skoler ut fra et motiv om å få innflytelse på undervisningen barna mottar. Foreldre, både i skoler som er pedagogiske- og livssynsalternativer, er villige til å akseptere undervisningen deres barn får tilgang til i de private skolene, også når de opplever ting de kunne ønske å ha innsigelser på. Foreldre opplyser om at de etter en tid i skolen erfarer at de får innflytelse på andre sider ved skolen, både på drift og på skolehverdag. Foreldre får, og oppfatter at de får, innflytelse på drift fordi de har plass i styrende organer ved skolen. Foreldre opplever også at de har innflytelse fordi det arbeidet de legger ned i diverse komiteer oppfattes som viktig både av dem selv og av skolens ledelse og lærere. Foreldre vi har intervjuet med barn i offentlig skole har ikke tilsvarende erfaringer.⁵ Selv om offentlig skole også opererer med komiteer for å lette arbeidet med å involvere foreldre, gir foreldre uttrykk for at de oppfatter at deltakelse skal skje på skolens premisser. Det kan dermed se ut til at det er forskjell på styrende organer i offentlig og privat skole. Privat skole evner å involvere foreldre, og de involveres i skolens hverdag på ulike måter. Til forskjell fra de observasjoner Blomqvist og Rothstein (2000) gjorde for svenske skoler, kan det se ut til at den kommunikasjonen som foregår mellom de norske private skolenes representanter og foreldre, gir foreldre en opplevelse av at de har innflytelse. I norske private skoler oppfatter foreldre at skoleledelse og lærere er lydhøre, og foreldre opplever at de har tillit til skoleledelse og lærere. Også foreldre i offentlig skole gir uttrykk for at de har tillit, men de gir ikke det samme entydige uttrykket for at de opplever skolens representanter som lydhøre, og at de involveres i skolen på en positiv måte.

En del foreldre har benyttet seg av exit fra offentlig skole, og mange uttrykker en positiv holdning til fritt valg av offentlige tjenester,

⁵ Nordahl og Skilbrei (2002) viser at involvering av foreldre foregår i offentlig skole. At foreldre i denne undersøkelsen til dels ikke oppfatter at de kan delta, eller at de ikke oppfatter deltakelsen som positiv, kan fortolkes i retning av at det er forskjeller i offentlig skole.

inkludert skole. Mange ser likevel ikke exit som et redskap de ville benytte seg av for å få innflytelse i den private skolen de har sine barn. Foreldre som har styreverv ser, på den annen side, at exit-mekanismen gir foreldre innflytelse, og det gis et eksempel på at trussel om exit har holdt tilbake en reform. Skoleledere peker også på at trusselen om exit medvirker til at de er lydhøre overfor foreldre. I private skoler tas det altså forholdsregler for å hindre exit, og disse kan involvere tiltak foreldre oppfatter at berører kvaliteten ved skolene.

5 Motiver begrunnet i barns behov og skolemiljø

5.1 Innledning

Om foreldre velger private skoler for sine barn med utgangspunkt i det de oppfatter som barnas behov og deres behov for et særskilt skolemiljø, er også en hypotese vi har ansett det som viktig å ha med i undersøkelsen. Miljøet en skole tilbyr elevene har tre elementer: Fysisk, psykisk og sosialt. Det fysiske miljøet er skolens bygning og dens utrustning generelt. De psykiske og sosiale elementene henger tett sammen; har en skole et dårlig sosialt miljø kan det gå ut over elevenes psyke. Begge disse elementene ved skolemiljøet, fysisk og psykisk, vil legge betingelser for elevenes helse. Et dårlig inneklima, for eksempel i en skole med mye fukt og råte, kan aksentuere helseplager. Astma og allergi er vanlige eksempler. Det sosiale miljøet kan ha flere komponenter. For det første vil fenomener som mobbing og høyt konfliktnivå i elevgruppene påvirke det sosiale miljøet. Men det påvirkes også av at elevene har ulike sosioøkonomiske og etniske bakgrunner. Jeg kommer tilbake til eventuelle segregeringstendenser i et senere kapittel, her skal jeg presentere noen observasjoner vi har gjort angående barns behov og foreldres oppfatning av skolemiljø som motiv for deres valg av skole for sine barn.

5.2 Barns behov for et godt skolemiljø

Spørsmålet vi har stilt foreldre er om de har latt sitt valg av skole motiveres ut fra at deres barn hadde særskilte behov eller behov for et mer beskyttet skolemiljø. I avsnitt 2.4 ble det vist at 19 foreldre opplyste at de hadde tatt utgangspunkt i sine barns behov når de bestemte seg for å søke om plass for dem i private skoler.

Når foreldre skal skissere for oss hva de oppfatter som barnas behov trekker de inn mange faktorer. Utemiljø tas opp forholdsvis frekvent, det presenteres i neste avsnitt. Åtte av foreldrene hadde forventinger til at skolene eller klassene skulle være små. Det settes i sammenheng med det sosiale miljøet, og resonnetet er at hvis klassene er små vil det bli enklere for lærere å holde oversikt over klassen:

Det går hånd i hånd med at skolen er liten. Det blir et sosialt beskyttet miljø ut av det.

Noen framhever at deres barn har behov for å gå i en liten skole på grunn av et høreproblem eller et problem med sterk sjenanse, men det er få foreldre som gjør det. Når en informant likevel vektlegger det, gjøres det på denne måten:

Skolen er liten og oversiktlig. Rektor og lærere har oversikt over barna og vi kan spørre lærere om alt. Vår datter er spesiell fordi hun er tospråklig og litt sjenert.

Noen framhever også at deres barn opplevde å bli mobbet på den skolen de gikk tidligere, eller at de var redde for at deres barn ville bli mobbet i den offentlige skolen. En informant svarte, på vårt spørsmål om de hadde valgt privat skole for sitt barn fordi de ønsket at barnet skulle gå i et sosialt beskyttet skolemiljø at:

Jeg tror vi kan si det sånn. Denne skolen er mindre, samt at vi var interessert i det verdigrunnlaget den formidler. Skolen ivaretar elevene, det er viktig.

I foreldres forståelse av hva barns behov er, inngår at de vil at deres barn skal gå i en skole der læringsmiljøet sikres. Det kan omfatte at de er redd for mobbing, men det kan se ut til at det er selve undervisningen og situasjonen i klassen under undervisning som inngår i denne termen. 10 foreldre er opptatt av at deres barn skulle ha tilgang til et godt læringsmiljø og tilrettelagte intellektuelle utfordringer. Slike begrunnelser går på tvers av typene skoler, og ser ut til å inneholde noe mer enn et ønske om at barna skulle ses som enkeltindivider.

Vi ville at våre barn skulle ha en god start. Vi ville at de skulle komme på rett spor med en gang, til at de skulle bli vant til at det stilles krav til dem,

begrunner en informant sitt valg med.

Vi ønsket at vår sønn skulle få gode intellektuelle utfordringer. Montessori dyrker barns naturlige nysgjerrighet.

Det er ingen av informantene som er opptatt av at undervisningen deres barn mottar bør sikres ved hjelp av et sterkere fokus på disiplin og ro i klassen. Det har ikke vært utgangspunktet deres for å velge skole, men noen vektlegger at barna likevel er rolige i den private skolen og at det framstår som positivt.

Av de ni foreldrene som har tatt sine barn ut av offentlig skole for å la dem begynne i private skoler, har to foreldre tatt sine barn ut av skolen fordi de ble mobbet og det ikke var mulig å komme til forståelse med andre foreldre i klassen om at dette var et problem. Dette kan tolkes som at skolene og klassene barna gikk i hadde et høyt konfliktnivå:

(Vår sønn)...gikk fire år i offentlig skole. Det var frustrerende. Vi lette etter ny skole fordi vi møtte problemer i den offentlige. Det var en hard og kynisk hverdag i offentlig skole. ... Skolen gjorde så godt den kunne, det var de andre foreldrene som var problemet.

Vår datter gikk på offentlig skole. Der ble hun mobbet for bagateller og fordi hun var kristen. Det var dårlig miljø der og hun likte seg ikke.

En tredje forelder opplyste at familien hadde forventinger om at det ville bli et høyt konfliktnivå på skolen der deres barn skulle begynne. De mente at offentlig skole generelt hadde et dårlig omdømme, den satte ingen grenser for hva elevene kunne foreta seg på skolen, og de hadde den oppfatning at den offentlige skolen deres barn soknet til var en skole der mobbing ikke ville bli tatt alvorlig. På den skolen familien hadde valgt, derimot, var forholdene annerledes:

Den gir mye beskyttelse og ingen negative utfordringer. ... Ved ... får barna også være litt mer barn. De slipper å være utsatt for alle slike slengbemerkinger og mobbing.

At barna fikk være mer barn var også et gjennomgangstema for foreldre som har valgt å la sine barn gå i Steinerskolen.

Foreldre som har sine barn i offentlig skole opplever også at det er problemer, men det involverer ikke eget barn, og de er ikke så store at de faktisk er blitt motiverte til å ta sine barn ut av skolen og la dem begynne i en privat skole. Ikke ved noen av skolene hadde det vært konflikter mellom ulike etniske grupper, men som jeg kommer tilbake til i kapittel 11, har foreldre inntrykk av at innvandrerforeldre i liten grad er interessert i å la seg integrere i skolen.

I den grad det har vært konflikter med utgangspunkt i mobbing påpeker foreldre at det er tatt alvorlig og tatt opp:

Det var et tilfelle i klassen til datteren min, og det var rørende å se hvordan foreldrene stilte opp. Det er nok litt mer problematisk i noen klasser, men jeg tror det er bedre på ... enn ellers.

Det har vært mobbing, men så laget de et opplegg som satte fokus på det.

De hadde et mobbeprosjekt i fjor, og barna er veldig bevisste på det med mobbing.

Det har vært noen konflikter, men langt færre enn ved naboskoler. Rektor tar slike ting alvorlig, tar tak. Rektor er læreres samarbeidspartner. At det er slik er lett å se for foreldre på skolen.

En informant kommenterte hvordan offentlig skole ofte løste mobbeproblemer:

Vi har venner som har barn både på den franske skolen og på steinerskolen. Steinerskolen ble det byttet til på grunn av et mobbeprobem de hadde for sitt barn på den offentlige skolen. Er et eksempel på en dårlig måte å løse problemet på; den som blir mobbet flytter, og det er foreldrene som løser problemet, ikke skolen.

Foreldre i offentlig skole er også opptatt av at det er bråk i timene fordi det er barn i skolen som har behov av ekstra ressurser, og det er det ikke mulig å gi dem. Som det er vist til, har noen foreldre pekt på at hvis de hadde barn med diagnosen ADHD, ville de ha søkt sine barn til private skoler. Det ville de også ha gjort hvis de hadde oppfattet det slik at deres barn ellers hadde behov for spesielle tiltak:

I ekstreme tilfeller, hvis barnet hadde veldig spesielle behov, da kan nok skolen kanskje oppleves som mangelfull. Og vi ville kanskje lagt vekt på dette, men ellers tror jeg den offentlige skolen er like bra på dette som de private uansett barnas behov. Det er lett å få spesialundervisning for dem som trenger det. Men kanskje folk tror det er bedre i det private, fordi det koster penger.

Foreldre viser også til at nærværet i klassen av barn med ADHD skaper konflikter og bråk i klassene, og at det kan skape dårlig læringsmiljø:

Det (læringsmiljøet) varierer nok fra klasse til klasse, avhengig av lærerne og elevene. I noen klasser har de

krevene ADHD-barn som trenger mer eneundervisning, og så har de ikke kapasitet til det. Da blir det mye bråk.

Det var et problem i den offentlige skolen at den hadde for lite ressurser til å takle denne typen problemer:

For lite ressurser, for mye bråk. Må løpe ut i timen for å fange ADHD-elev. Mange elever er syke på grunn av stress.

Hvis lærerne hele tiden bare kan ta seg av dem som trenger det mest, blir de andre barna skadelidende. Ved den ene offentlige skolen i materialet ville driftsstyret gjerne ta opp denne typen spørsmål.

5.3 Utemiljø og skolenes fysiske utrustning

Utemiljø vektlegges av en del foreldre, men det er overraskende mange som ikke lar skolenes fysiske utrustning være et motiv for å velge private skoler for sine barn. Utemiljø vektlegges likevel ikke i en slik grad at det har fått legge betingelser for valget, det er snarere slik at det framheves hvis skolene har godt utemiljø. Som jeg var inn på i kapittel tre vektla alle informantene ved en skole at skolen var plassert i en stor hage. Ved en annen skole var informantene opptatt av at skolen hadde en fotballbane og at den kunne sprøytes og bli skøytebane om vinteren. Denne skolen lå i rolige omgivelser som alle informantene ga uttrykk for at de satte pris på. To skoler var plassert i boligområder og var dermed til dels plassert i rolige omgivelser, informanter påpekte imidlertid at det gikk forholdsvis trafikkerte gater like i nærheten. Skolen i hagen lå ved riksveien, og det var ikke særlig rolig der, men utemiljøet hadde andre kvaliteter som foreldre vektla når de søkte om plass for sine barn ved skolen. Tre av de sju private skolene i materialet hadde ikke spesielt gode utemiljøer i den forstand at det er fritt for elevene å leke ute. Alle har skolegård å tilby, men to skoler er plassert i Oslo sentrum, noe som gir store begrensninger på utemiljøet, den tredje var lokalisert i et næringsbygg. De som ikke vektla utemiljøet, mente at det kunne ha vært bedre, men uten at det utgjorde et motiv for å flytte sine barn tilbake til den offentlige skolen.

Heller ikke skolens fysiske utrustning, det omfatter så vel skolebygninger, som spesialrom og utstyr, eller den fysiske utrustningen til den offentlige skolen deres barn kunne ha gått på, var et motiv våre informanter framholdt. Hele 14 foreldre har svart nei på begge spørsmål. Informantene trekker likevel fram en del sider ved den private skolen de ikke er helt fornøyd med:

Men vi har reagert litt på at skolen ikke har hatt gymsal. De har valgt å ha en eurytmisal. Det blir mange rare løsninger i gymtimene, stort sett er de ute.

Denne skolen kunne vært bedre. Det er et gammelt tømmerhus, men vi kjenner offentlige moderne skoler. Dette fungerer bra.

Vi har valgt... fordi skolen er bra. Den har ikke SFO.

Vi har vært med helt fra starten. Da vi begynte var skolen kun ett rom der alle aktiviteter var samlet. Skolen hadde svært få elever og alt var veldig provisorisk.

Jeg har ikke sansen for Steinerarkitekturen. Tror jeg ville valgt det (skolen) enda tidligere, hadde det ikke vært for bygningene.

Andre informanter framholder at den samme arkitekturen er estetisk og at det er en av de sidene ved skolen de vurderer som positiv:

Stemningen ved skolen smitter over på barna. Det er vakkert der, fine farger og det lukter godt. Det er ikke pent, men hyggelig.

Når det gjelder den offentlige skolen deres barn kunne ha gått på, er det til sammen 18 informanter som svarer at den fysiske utrustningen til skolen, ikke har vært noe motiv for deres valg av skole for sine barn. De har ikke søkt seg til en privat skole fordi den offentlige skolen er i fysisk dårlig stand. Selv om noen peker på at den faktisk er i dårlig forfatning har det ikke vært deres motiv. Blant dem som har valgt vekk den offentlige skolen fordi den var i dårlig stand, er det to som vektlegger at den skolen de soknet til ville kunne være uheldig for barnas helse. Det dreide seg i begge tilfellene om problemer med astma og allergi.

Flere framhever på den annen side at den offentlige skolen deres barn sokner til er i god stand. Noen kobler svaret sitt til at det var pedagogikken eller verdiene i en privat skole de spesielt var ute etter, og at den offentlige skolen ikke var et reelt alternativ for dem:

... som vi sokner til, er bra materielt sett. Beliggenheten er også bra. Men det er jo det som er inne i skolen som er det viktigste. Undervisning og læring er det viktigste.

Vi har flyttet i perioden. Da de eldste begynte på skolen tilhørte vi et lite miljø med grendeskole. Da var det vanskelig å ta valget om å la dem gå på...

Hvis det (den fysiske utrustningen til den offentlige skolen i nabolaget) hadde betydning for oss hadde vi valgt nærskolen. Den var helt ny da vårt barn begynte på skolen. Vi vurderte den, men la det bort fordi vi ønsket tospråkligheten og vi ønsket fagligheten denne skolen tilbyr.

Begge de offentlige skolene i materialet er nyoppussede. Våre informanter som har sine barn der mener at deres skoler generelt sett er i bra stand. Men det har ikke alltid vært slik:

Men da eldstejenta begynte, var skolen nedslitt, nå er den nyoppusset. Det la vi ikke noe vekt på, la vel nesten ikke merke til det, vi er vant til at skoler er nedslitte fra vi selv var små. Akkurat det betyr ikke så mye, sånn skal det nesten være.

Det uttrykkes altså at skolens tilstand og fysiske utrustning ikke har betydning for deres valg. En informant mente at skolen, på tross av at den var nyoppusset, tilbyr et dårlig innemiljø. Ved den ene skolen er foreldre misfornøyde med den tekniske utrustningen i skolen, og mener at den er for dårlig utstyrt, over 500 elever og til sammen 17 PCer. På den andre skolen må de kanskje stenge et datarom, det mener også foreldre er negativt.

5.4 Sosialt beskyttet skolemiljø

Det er ni av våre informanter som svarer ja på vårt spørsmål om de har valgt en privat skole fordi de vil at deres barn skal gå i et sosialt beskyttet skolemiljø. Et sosialt beskyttet skolemiljø er et miljø der foreldre kan treffe likesinnede:

... skolemiljøet hadde foreldre vi hadde mer lyst på.

Det handler om at man tror andre foreldre har samme livssyn som en selv. Også de som ikke tilhører kirken vil ha de verdiene. Vi har også en likhet i synet på hvordan ting bør takles.

Ut fra dette sitatet kan det se ut som om et sosialt beskyttet skolemiljø defineres som et skolemiljø der det er mulig for foreldre å finne andre

foreldre som mener det samme som de selv. For andre informanter er et sosialt beskyttet skolemiljø et miljø der barna også kan være med på fritidsaktiviteter:

Vi benytter oss også av fritidsaktiviteter på skolen. Det er bra i tilfelle hun blir ”oversjenert”. Vi har kunnet se en forbedring hos henne. Hun har utviklet seg mye.

Et sosialt beskyttet skolemiljø er også et skolemiljø der det kan tas hensyn til andre spesielle sider ved barn, for eksempel et høreproblem. Atter andre mener at skolen tilbyr et beskyttet miljø fordi den er liten, og fordi det er et godt samarbeid mellom skole og hjem:

Barna skal ha en god barndom. Det skal være trygt på skolen og det skal være et dannende miljø.

Skolen ivaretar elevene, det er viktig.

Det er 10 av informantene som hadde forventninger til at deres barn skulle komme under innflytelse av folk som var lik dem selv. Mange av dem refererer til at dette gjelder andre foreldre med samme verdi-grunnlag som de selv har, også i spørsmålet om å følge opp sine barn:

Det er lettere å snakke med foreldre i denne skolen. Vi har felles mål. Det skal ikke bare være læring, barna skal også trives. ... Ved den andre skolen hadde foreldre andre interesser enn oss... I den offentlige skolen var det sosiale noe påtvungent.

Det trodde vi, det ønsket vi, og slik er det blitt.

En informant opplyser likevel at familien ble skuffet over sitt møte med andre foreldre på skolen:

Vi hadde forventninger til at vi skulle møte bevisste foreldre, men vi ble veldig skuffet. Mange er ikke bevisste og ikke engasjerte. Det var en illusjon. Det var ikke sånn.

Slike synspunkter varierer blant foreldre som har sine barn i samme skole. En annen informant mente at:

Vi ser andre foreldre mye, møter mye hyggelige mennesker.

Denne informanten opplyste at å søke sine barn til Steinerskolen for dem bevisst var å søke seg til et nytt miljø. De kan dermed ha hatt en

noe mer positiv innstilling fordi de ikke hadde de samme forventningene til hva de ville møte.

Foreldre knytter ikke dette ønsket om å treffe likesinnede foreldre til at skolens elevgrunnlag bør være sosioøkonomisk eller etnisk homogent. Det kan faktisk se ut til at det er tvert om. Svaret de gir på vårt direkte spørsmål om å ha forventninger til å treffe likesinnede foreldre følges opp med et spørsmål om de mener foreldre til barn i private skoler skiller seg fra foreldre til barn i offentlig skole. Det som framholdes er at de skiller seg angående verdigrunnlag:

Det er noe av grunnen til at vi valgte Steinerskolen, vi ønsket å forsterke det litt, det som var forskjellig. Bort fra prestasjonskravet og det materielle.

En informant som svarer ja på spørsmålet om å ha forventninger til å treffe likesinnede, begrunner svaret direkte med at:

Det er veldig mye ulike mennesker her som har barn på skolen. Det er ikke noe enhetlig miljø verken økonomisk eller etnisk. Det er et internasjonalt miljø med ulike kulturer.

En annen informant som har sine barn i Steinerskolen, men som selv ikke vil karakterisere seg som antroposof, påpeker at de har reagert noe på verdigrunnlaget til en del foreldre, og karakteriserer det som ”merkelig”. Andre opplyser at de var nysgjerrige på hvilke verdier foreldre i den skolen de søkte seg til, ville ha, og om det ville være svært ”religiøst”. Det dreier seg også om en Steinerskole. Ikke for noen av disse foreldrene var det de fant i den private skolen av så avvikende karakter at de har vurdert å ta sine barn ut av den private skolen igjen.

Foreldre med barn i private skoler mener likevel at de skiller seg fra foreldre i offentlig skole på sin vilje til å følge opp sine barn og til å engasjere seg i skolen. Det var hele 13 foreldre som mente det. Noen eksemplifiserte med at det kom mange på foreldremøter, og de som hadde sammenligningsgrunnlag refererte til at viljen til å følge opp var mye større i den private skolen. 15 foreldre mente at de selv var lik de andre foreldrene på skolen med hensyn på å følge opp sine barn, mens bare sju mente de var lik de andre foreldrene med hensyn på økonomi og utdanning. Fire unnlot å svare på dette spørsmålet, mens 11 altså mente det var variasjoner blant foreldre med hensyn på økonomi og utdanning. En informant refererte til at skolen var et ”tverrsnitt” av befolkningen på de variablene.

De resterende 12 foreldre hadde altså ikke forventninger til at barna skulle komme under innflytelse av andre de følte var lik dem selv og familien. Noen av informantene hadde ikke skjenket ideen en tanke, de var ute etter det skolen kunne tilby verdimeessig eller pedagogisk. Mens andre ga uttrykk for at de hadde forventninger om det motsatte, om å møte forskjelligheten og mangfoldet:

Vi søkte mangfoldet. Hos de etniske familiene, de ideologiske familiene og de vanlige. ... Det er hyggelige foreldre i klassen, og noen opparbeider man seg gode relasjoner til.

Nei, vi tenkte motsatt. På hvilke muligheter det vil gi for påvirkning hun ikke kan få hjemme. ... Både hun og vi treffer andre. Det gir et mangfold og hun kan lære ting vi ikke ville hatt mulighet til å gi henne. Det er spennende med ulike mennesker, det er berikende.

En informant understreker at de hadde forventninger om å møte et heterogent miljø, men understreker likevel at barna er mer beskyttet i den skolen de har valgt:

Vi har et ritual på skolen der nettverkene visualiseres. Jeg tror det virker. Barna ser nettverket sitt.⁶

Det er ingen som mener at et sosialt beskyttet skolemiljø er noe man finner i en skole som er økonomisk og etnisk homogen eller monokulturell. Tvert om vektlegger mange at diversitet bør inngå i et skolemiljø fordi barna bør eksponeres for det heterogene. Noen lar valget sitt være motivert av at barna i den monokulturelle offentlige nabolagsskolen ville få langt færre impulser enn hva en heterogen friskole kunne tilby:

Det er allslags folk som har sine barn i skolen der. De har meget variert bakgrunn. Fokus er på hvem man er, ikke hva man har. Man merker ikke miljøet på en presentasjon av skolen. Men vi har merket det senere, at det er et miljø som ikke er like opptatt av det materielle som vi ser her vi bor. Det tiltaler oss.

Heller tvert imot. De får lang reiseveg og møter barn fra alle kanter av byen. Det er mye større mangfold her enn på Før vi begynte hadde vi også hørt at det var

⁶ Ritualet var å danne ringer der foreldre og de voksne i klassen stod ytterst og vernet om den innerste ringen, som var alle barna i en klasse.

mange problembarn her, fordi foreldre sendte problembarn til Steinerskolen. Det er flere innvandrere enn på

Barn må beskyttes fra diskriminering og det mener foreldre at det er mulig å gjøre ved å la dem gå på skoler der de vet at de vil bli en del av et heterogent miljø. En del informanter understreker altså at de tenker motsatt av hva vi umiddelbart ville anta når de har sine barn i private skoler. De mener at barna må beskyttes mot den monokulturelle virkeligheten i offentlig skole og eksponeres for den flerkulturelle virkeligheten i privat skole:

Det er barn fra mange forskjellige nasjonaliteter på skolen, de har ulike religioner.

Heller ikke for foreldrene i offentlig skole er et sosialt beskyttet skolemiljø, et miljø der elevene ikke eksponeres for andre etniske grupper. I den grad det tas opp, pekes det på det motsatte, at det kan være sunt og fornuftig for barna å oppleve å være i et flerkulturelt miljø. Foreldre påpeker at hvis deres skole hadde vært veldig homogen, som Slemdal eller Lakkegata, at de da kunne ha vært tilbøyelige til å søke plass for sitt barn i private skoler. Dette diskuteres noe nærmere i kapittel 11.

En informant, som sitter i driftsstyret ved en av de offentlige skolene, vil at driftsstyret skal kunne ha innflytelse på miljøaspektene ved skolen. Det ble sagt med utgangspunkt i at forelderen mente barn i offentlig skole i stor grad ble sett som hel skoleklasse, ikke som enkeltindivider. Vedkommende har tro på at slike ting vil være annerledes i private skoler.

5.5 Avslutning

Deler av disse problemstillingene skal diskuteres nærmere i kapittel 11 der tema er mulige tendenser til segregering og ”creaming”. Her skal jeg avslutningsvis peke på at det er 19 av de 22 informantene i undersøkelsen som er motivert til å søke om plass i private skoler for sine barn ut fra det de oppfatter som sine barns behov. Materialet omfatter tre foreldre som har søkt plass i private skoler ut fra et opplevd helseproblem deres barn har hatt, et av barna hadde et høreproblem, de to andre hadde astma og allergi. Andre foreldre definerer barns behov som problemer i offentlig skole, eller at det var forventet at det kunne bli problemer, for eksempel fordi barnet var veldig sjenert. Behov kan også omfatte skole- og klassestørrelse, et godt læringsmiljø, tilpassete intellektuelle utfordringer og arbeidsro.

Det er få foreldre som har latt seg motivere til å søke plass i private skoler for sine barn fordi den offentlige skolen de søker til er i for dårlig stand, men noen hadde forventninger til at det fysiske skolemiljøet i offentlig skole ikke ville være bra nok.

Et motiv for å søke plass i private skoler er foreldres forventninger til å treffe likesinnede foreldre. Likesinnet i denne sammenhengen dreier seg om interesse og engasjement for skolen, og foreldre med erfaring fra begge skoletyper framhever at foreldre med barn i private skoler er mer engasjerte enn foreldre i offentlig skole. Også de uten komparativ erfaring mente at foreldre med barn i private skoler var mer engasjert enn foreldre i offentlig skole. Et motiv som framstår som forholdsvis viktig for foreldre er at skolene foreldre søker sine barn til, skal ha et heterogent sammensatt elevgrunnlag både angående sosialgrupper og etnisitet. Foreldre opplyser at de søker det forskjellige, de søker mangfoldet og andre former for påvirkning som de ikke selv vil være i stand til å gi sine barn.

6 Motiver begrunnet i praktisk organisering av hverdagen

6.1 Innledning

Det ble også arbeidet ut fra en hypotese om at valg av privat skole kan motiveres i at foreldre ønsker en mer praktisk organisering av sin hverdag. Ut fra de svarene som ble avgitt på spørsmål om hvor langt unna hjemmet den private skolen barn faktisk gikk på var, og den offentlige de soknet til, ble det observert at kun en av 22 informanter fikk en mer praktisk hverdag ved å la barna gå i private skoler. For noen representerer valget om privat skole ikke en stor forskjell, men langt de fleste må bringe og hente barn. Fire av skolene ligger i, eller i nærheten av, boligområder, og kan dermed være nabolagsskolen til noen av barna som går der, men det var altså bare en informant som oppga at familien hadde tenkt på den måten da deres barn begynte på skolen. To, av de resterende tre skolene, ligger i nærheten av boligområder, og den ene skolen hadde nærhet til skolen som ett av sine inntakskriterier. En skole var lokalisert langt fra nærmeste boligområde og alle elevene hadde reiseveg for å komme dit. Denne skolen hadde organisert en hente- og bringetjeneste for sine elever.

6.2 Bringe og hente

At foreldre er bringe- og hentetjeneste for sine barn blir mer og mer vanlig. Barn har gjerne et mangfold av fritidsaktiviteter, og ikke alle ligger i nærmiljøet, og aktiviteter barn har kan kreve at foreldre er villige til å stille opp for å kjøre. Offentlig skole er i stor grad lokalisert i et nærmiljø, og for dem som bor mer enn fire kilometer fra skolen garanterer Opplæringslova skoleskyss. Alle informantene understreket at de hadde kontroll på hverdagen hva angikk bringing og henting av barn på skolen. Mange understreket likevel at å ha barn i

privat skole representerte en kostnad i form av at dette var noe de brukte tid på. Skolen kan ligge opp til to mil fra bostedet, og det må organiseres:

Vi har kontroll, men vi bruker mye tid på å kjøre. Vi bytter på det.

Vi prioriterer å ha det slik vi har det nå, det er midlertidig for barna blir jo eldre.

Nå er barna store, de kommer seg rundt og det er ikke noe problem. Vi var innstilte på å kjøre og hente.

Vi har lang reiseveg til skolen. Det sliter litt, vi må kjøre og det er en belastning. Men det har jo ikke noe med skolen å gjøre.

Det er mye stress fordi barna går på Steinerskolen, det blir uunngåelig mer kjøring, selv om de også tar trikken. Vi tenkte på det da vi valgte, men vi prøver å tenke som så at når man kjører, så er man i hvert fall sammen!

Vi har gjort tvert i mot. Å ha barn på ... koster oss mye både i tid og penger”.

At skolen ligger i nabolaget regnes vanligvis som en verdi for foreldre. Da kan barn gå til skolen, vennene de får i tilknytning til skole og nabolag kan være de samme, og når de fritidsaktiviteter barna deltar på ligger i nærheten, kan de bevege seg friere. Foreldre som velger å ha sine barn i private skoler, velger altså annerledes:

Vi har en offentlig skole i nærheten ... Vi er ikke så opptatt av nærhet til skolen og enkel tilgjengelighet.

En informant vektla at hvis barna skulle være sammen med andre barn på fritiden krevde det organisering.

(Barna) har med venner hjem, har ikke tette relasjoner til barn i nabolaget.

Denne informanten pekte imidlertid også, som en del andre informanter, på at det ikke bodde så mange barn i aktuell alder i deres nabolag. En informant pekte på at i deres nabolag ikke lå noen skole, og at selv om den private skolen lå et stykke unna, var det den nærmeste skolen:

Vi tenkte mye nærmiljø. Vi har ikke skole i nærmiljøet hos oss. Mange velger privat skole fordi den offentlige

ikke er bra nok, men de fleste vil ha en skole i nærmiljøet.

Andre var opptatt av at det var en fordel at de ikke kom så nær andre i nabolaget:

Er avstand til venner i nærmiljøet, men nærmiljøet er ikke alltid positivt.

Eller som en annen informant uttrykte det:

Samtidig kan det bli for nært, nærhet har mange sider.

Andre reflekterer over det som eventuelt kan være negativt ved ikke å bo i nærheten av skolen i samtalene med oss:

Det er det som er det negative, at sønnens venner bor langt unna. Slik sett har vi ikke valgt oss en enklere hverdag.

Det er nok noe av prisen vi må betale, det hadde vært enklere om de bare gikk av gårde til ... og kunne bestemme seg på hjemveien for å bli med venner hjem.

Informantene våre er opptatt av at hvilken skole barna går på ikke er noe foreldre bestemmer alene, og at nærmiljøet kan ha stor betydning for den skolen barna selv ønsker å gå på:

Vi var hele tiden åpne for at hvis barna fikk venner i nærmiljøet og ønsket å begynne på den lokale skolen, så skulle de får gjøre det, vi skulle ikke tvinge dem.

En informant som oppga at de skiftet fra offentlig til privat skole fordi deres barn ble mobbet påpekte også at:

Hvis ikke hadde vi ødelagt vårt barn, men hun valgte selv. Hun deltok i valget, vi overstyrte ikke.

Det blir også påpekt at det er en del frafall i de private skolene når elevene blir så store at de har fått egen aksjonsradius i nabolaget. Da begynner de å sammenligne seg:

Vi ser det på skolen, at når elevene kommer i 6-7 klasse går de over i norsk skole. Det er fordi de har bånd til lokale venner.

De private skolene har interesse for at elevene deres også skal ha tilknytning til sitt nærmiljø. At barna benytter seg av tilbud om korps, diverse former for idrett og trening, og ellers det som tilbys, fram-

holdes av skoleledere som en fordel. I en av de private skolene brukte foreldre det som argument for å stoppe en reform om heldagsskole, at da ville det bli enda vanskeligere for elevene å opprettholde sine relasjoner til nærmiljøet. De fleste foreldre peker også på at deres barn deltar i to miljøer; ett i tilknytning til skolen og ett i nærmiljøet der de bor:

Privat skole går på bekostning av nærmiljøet, likevel går barna på svømming og speider.

Foreldre som har barn i offentlig skole legger, ikke uventet, større vekt på at skolen skal ligge i nærmiljøet enn foreldre som har sine barn i privat skole. Nærmiljøet inngår i det de omtaler som et godt skolemiljø, og i det de omtaler som barns behov:

Det viktigste er uansett nærmiljøet. Hvis barn bor i skolens nedslagsfelt har de andre barn rundt som de lett kan være sammen med på ettermiddagen.

Foreldre i offentlig skole støtter prinsippet med å sokne til en skole. Det begrunnes med at å tilhøre et nærmiljø er viktig:

Det er viktig å etablere et nærmiljø. Hvis man skal ha andre inntakskriterier enn skolekrets, så kan man risikere at den ene kommer inn, mens nabogutten blir sendt til en annen skole. Man mister nærmiljøet hvis man ikke lar grensene styre, slik at barna kan gå dit hvor det er kortest vei til.

Vi hadde neppe valgt et annet alternativ, heller ikke annen offentlig skole, fordi vi mener nærhet til skolen, mulighet for barna til å gå i skolen med de barna som bor i nabolaget er det viktigste kriteriet for å velge skole.

Veldig viktig at barn blir en del av nærmiljøet. Jeg synes synd på de barna som går på privat skole, de blir så ensomme, får ingen venner i nærheten. ... Vi ser det her, for vi har både Montessori og Steiner rett ved, og de barna leker ikke med noen andre.

Det er så bra å ha venner i nærmiljøet, som man kan leke med etter skoletid. Hvis barna skulle gått på privat skole, måtte foreldrene bistått mye mer med kjøring og henting. Men det er viktig at reglene for skolekretser ikke praktiseres firkantet. Vi har noen venner som fikk den eldste inn på en skole, så endret de på grensene, slik at

nestemann måtte begynne på en annen skole. Det bør være litt flytende grenser.

... det ivaretar barnas behov for lekekamerater i nærmiljøet. Nabogutten går på Steinerskolen, og hans lekekamerater bor rundt i hele byen, han har ingen lekekamerater i nærmiljøet.

Det er slik at nærhet er utslagsgivende. Vi har venner som har barn på den franske skolen. Man skal være bra sikker på at man vil barna skal lære fransk når man velger slik. De driver og henter og bringer, og det koster rent sosialt både for barna og de voksne.

... vi ville ikke valgt annerledes. Nærhet og sosial trygghet er våre viktigste kriterier for en god skole. Det er faktisk vesentlig viktigere enn det pedagogiske opplegget skolen eventuelt tar i bruk. At barnas hverdag fungerer i et oversiktig miljø er det viktigste.

Synspunktene til syv av ti informanter er her referert, men også de andre tre har vært innom dette temaet. I tillegg mener noen av foreldrene at barna trenger den fysiske utfordringen det er å gå fram og tilbake til skolen. At skolen ligger i nærmiljøet, og at barna kan få venner i nærmiljøet, framstår som de to viktigste kriteriene for foreldre i offentlig skole.

6.3 Andre prioriteringer

Valg av skole kan medføre at familien også gjør andre prioriteringer som ikke ville vært nødvendig hvis de hadde hatt sine barn i den offentlige skolen. For noen hadde valget av skole lagt betingelser for hvor de hadde valgt å bosette seg, tre informanter oppgir at de har flyttet for å komme nærmere skolen.

Vi har bevisst valgt å bosette oss i gåavstand til skolen.

For andre er flytting en faktor de alltid har i bakhodet:

... men vi har vurdert å flytte nærmere denne skolen, men barna ville ikke. Nå er det litt slitsom med bringing og henting, men det vil jo avta.

Vi vurderte å flytte nærmere skolen, Men vi liker oss der vi bor. Dessuten bor elevene ved skolen spredt, vi kan ikke flytte til det miljøet der de bor. ... Vi er kommet til

at vi flytter hvis skolen skulle flytte så langt at vi ikke håndterer det.

Noen informanter reflekterte over at familien hadde gjort andre valg enn det som betraktes som vanlig. At mor var hjemme med barn var valgt i to familier, og noen påpeker at det valget ikke var uvanlig på den private skolen de hadde valgt:

Det (å delta i skolens aktiviteter) er mulig for oss fordi en av oss er hjemme. Vi har valgt å prioritere på den måten. Det er mange som prioriterer slik på

En informant påpekte at de hadde valgt å få fire barn og at den ene av foreldrene var hjemmевærende:

Min kone er hjemmевærende, vi har fire barn, men det henger vel ikke sammen med skolen?

Familien mente likevel de gjorde noen prioriteringer da de valgte privat skole, og at det blant annet påvirket deres materielle situasjon.

Tre informanter har påpekt at skolen koster dem for så vidt mye at det påvirker deres materielle situasjon:

..det er en tileggsbelastning med den skolen. Det er mye kjøring og det koster oss en del penger. Nå 2000 kroner til sammen.

Det gjør stort innhugg i økonomien... Utgiftene beløper seg til 10500 kroner per måned.

Da har familien to barn på skole og i SFO, og ett barn i barnehage. I tillegg til skolepengene betales det for skolebøker og utstyr. Den tredje informanten påpekte at:

Skolen påvirker oss på flere måter. For det første prioriterer vi skolen. Vi merker det materielt. Vi bruker generelt mye penger på barn.

Langt de fleste av våre informanter poengterer likevel ikke at valget om å la barna gå i private skoler har gitt dem ekstra kostnader, faktisk vektlegger mange at det ikke er dyrt. Alle betaler for skoleplassen. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 11.

Spørsmålet om prioriteringer omfatter også andre sider, ikke bare avstand, eventuell flytting og direkte kostnader. Informanten som har den private skolen som nærskolen pekte ganske enkelt på at:

Vi har lagt livet vårt opp mot skolen.

Andre mente at valget av private skoler ikke hadde vært bestemmende for andre ting, men at det var sammenhenger mellom valgene de gjorde og et ønske om at det skulle ha visse konsekvenser:

Det får noen praktiske konsekvenser, men det har ikke vært bestemmende for andre valg og prioriteringer. Men det har konsekvenser på den måten at det har gitt oss som foreldre en annen sosial profil, skolemiljøet hadde foreldre vi hadde mer lyst på.

Foreldre i offentlig skole har ikke vurdert å bosette seg andre steder, eller flytte, for at barna skulle kunne gå på en annen skole enn den de søker til, men det er noen som oppgir at de har latt skole legge noen betingelser for hvor de bosatte seg før barna begynte på skolen:

... men vi bosatte oss her fordi vi ønsket at våre barn skulle gå på denne skolen.

Da vi i sin tid valgte å flytte hit, så var det blant annet fordi vi ikke ville at barna våre skulle gå på ... skole. Der er det bare en type barn, her er det mer heterogent, ville at det skulle være slik.

Men det la betingelser for hvor vi skulle bo. ... Vi flyttet hit fordi vi ville at våre barn skulle gå på

Da hadde eldste barn begynt på en annen offentlig skole, som foreldrene ikke vurderte som bra, fordi barnet ikke trivdes. Foreldre tar altså skole, og muligens det vi kan betrakte som skolens kvaliteter, med i betraktning når de fatter beslutning om hvor de skal bosette seg. Og de ordlegger seg på så ulike måter:

... vi tok det med i beregningen da vi kjøpte her, at skolen ikke var altfor gal.

6.4 Avslutning

Det samlede inntrykket intervjuene gir angående problemstillingen om praktisk organisering av hverdagen er at foreldre som velger private skoler er svært bevisste på hva de gir seg ut på. De vet at valget vil kreve mer av dem angående bringing og henting av barn i skolen, til fritidsaktiviteter og hos venner, og de vet at det kan kreve mer av dem for å holde relasjonene til nærmiljøet i live. Noen har gjort seg opp den mening at relasjonene til nærmiljøet ikke er så viktige at de får motivere valget av skole. Mens andre har latt valget av skole være så

viktig at det har fått motivere hvor de faktisk har bosatt seg. Det kan også se ut som om foreldre i offentlig skole stiller større krav til at skolen skal ligge i nærmiljøet. Nærhet mellom bosted og skole vektlegges tydelig i svarene vi har fått fra foreldre i offentlig skole. De mener at barn skal være selvhjulpne med å komme seg fram og tilbake til skole, lekekamerater og fritidsaktiviteter. Foreldre med barn i private skoler er på sin side opptatt av at de er villige til å bringe og hente. Foreldre i offentlig skole har likevel i en del tilfeller gjort undersøkelser før de har valgt å bosette seg et sted, og de oppgir at de har latt oppfatninger om skolen legge betingelser for valget av bosted.

7 Sosialt begrunnede motiver

7.1 Innledning

Med termen *sosiale motiver* tenker vi først og fremst på motiver som kan utvikles i tilknytning til de sosiale nettverkene familier og familiens enkeltmedlemmer inngår i. En hypotese det arbeides ut fra er at familier velger skole ut fra at de tilhører bestemte nettverk. Det kan være nettverk de velger med utgangspunkt i familiens sosio-økonomiske plassering, og dermed kan det å tilhøre en høy inntektsklasse legge føringer på valget av skole. Valget av skole vil da si noe om hvordan en familie ønsker å framstå, og hvordan den ønsker å presentere seg selv som medlemmer av nettverk. Valget av skole kan signalisere sosial tilhørighet og posisjon. En annen hypotese er at det å ha barn i private skoler er mer utbredt i noen nettverk enn i andre, og hvordan foreldre forstår nettverkens holdninger til private skoler, eller holdninger til den offentlige skolen, kan legge betingelser for deres valg. Særlig interessant er dette for valgene som er gjort av privat skole som også er livssynsalternativ. For å belyse dette motivet har vi spurt foreldre hvordan de ser egen posisjon, i betydningen av økonomi og utdanning, i tilknytning til sine viktigste nettverk, og vi har spurt hvordan de ser sin posisjon i forhold til de nettverkene de inngår i, i tilknytning til skolen deres barn er elever ved. Vi har også spurt om skole er et hyppig tema som tas opp til samtale i nettverkene, og hvordan de eventuelt snakker om skolen.

7.2 Nettverk

Det er fem av informantene våre, som har barn i private skoler, som anser seg å være i samme posisjon som medlemmene i sine nettverk angående økonomi og utdanning. To har ikke besvart spørsmålet. Av de resterende 15 informantene peker de fleste på at de ikke ser seg

som å være i tilsvarende posisjon som andre medlemmer i sine nettverk, og de mener det varierer mye:

Variere mye, stor forskjell både etnisk og økonomisk. De vi omgås er som oss, men mange snakker dårlig norsk.

I vårt miljø er det forskjeller.

De fleste kommer bedre ut enn oss.

Det er veldig forskjellig, både opp og ned.

Det varierer fra flere millioner til svært lite.

Det er store variasjoner både utdanningsmessig og økonomisk.

En informant oppgir at inntektsnivået i nettverket er spredt, men at familien likevel var ganske lik andre medlemmer i nettverkene. Det oppgis også at valget av skole har medvirket til at informantene har fått et mer forskjellig miljø enn de hadde tidligere:

Men gjennom Steinerskolen har jeg blitt kjent med og omgås mennesker som er på andre nivåer, fått et videre kontaktnett.

Det påpekes også at informantene føler seg like andre medlemmer i nettverket, men at det varierer mye økonomisk.

De fleste informantene mener altså at de ikke selv har like høy inntekt som andre medlemmer i nettverkene, men noen mener at de har høyere utdanning. Alle som har besvart spørsmålet mener også at de er knyttet til de nettverkene de inngår i:

Vi snakker daglig med mange, kanskje opp til 5-6 familier. Vi er mye sammen. Vi deler mye.

En informant tilkjenner noe usikkerhet, men knytter usikkerheten til spørsmålet om skole:

Er litt usikker på det. De fleste er opptatt av egne liv og egne karrierer. De sender barna i barnehage og SFO og håper på det beste. Det er jo deres valg. Vi vil ikke ha det slik. Vi har et litt annerledes verdisystem, men vi ser resultater av våre valg.

Denne familien opplevde at ett barn fikk det vanskelig i offentlig skole, og at de har gjort tilpasninger i ettertid.

Det er også bare en informant som oppgir at det er vanlig i nettverkene at barn går i privat skole, denne er menighetsmedlem. En annen informant, som også er menighetsmedlem, opplyser at:

Det er ikke vanlig. ... er en ny skole. En del av våre gamle venner har sine barn i privat skole, men det er ikke vanlig.

Noen som gir opplysninger om at de kjenner noen eller vet om andre som har sine barn i private skoler:

Det er ikke vanlig, vi kjenner noen. Men vi føler oss litt som unntaket.

Det er ikke vanlig. Men vi har noen venner som tok sine barn ut av offentlig skole.

Andre har naboer som har valgt private skoler for sine barn. Informanter vektlegger også at det ikke er vanlig i deres nettverk at de har barn i en privat skole, men at det endres fordi de er begynt å omgås foreldre til barn i eget barns klasse. Informantene oppgir at venner og kjente i stor grad har sine barn i offentlige skole. En forteller at familien har et vennepar som samtidig undersøkte en annen Steinerskole, men uten at det var samordnet:

Ikke vanlig. Men vi har et vennepar som har barn på ... Det var også tilfeldig og vi visste ikke om hverandre. Det ga en viss trygghet både angående skolen, og oss selv og vår vurdering og valg.

En annen understreker at en av årsakene til at de valgte en privat skole var at de hadde venner som hadde barn ved den aktuelle skolen, og at vennene var fornøyde. Likevel er det ikke vanlig i nettverket at barn går på private skoler.

I vårt materiale utpeker heller ikke de foreldre som har sine barn i private livssynsskoler seg slik en kunne trodd. Det er ingen av livssynsskolene som domineres av barn av medlemmer fra egen menighet, selv om det kan være mange menighetsbarn i skolen. Skolene har også mange elever som ikke tilhører menigheten skolen utgår fra. Dette skaper også usikkerhet omkring en antakelse om at medlemskap i menighet påvirker foreldres valg av skole. Det er tre av informantene, av ni mulige, som oppgir at de fikk opplysninger om skolen fra menigheten, og bare to fordi vedkommende var medlemmer i menigheten. Den tredje ble medlem i menigheten etter hvert.

Foreldre med barn i offentlig skole, og som inngår i vårt materiale, betrakter seg som å være forholdsvis like sine venner med hensyn på økonomi. En kommenterer spørsmålet nokså ironisk og sier:

Ja og nei, i den grad vi er hvite nordmenn rundt 38 år, er vi ganske like. Vi er ikke et lykkelig, fargerikt fellesskap som drikker indisk te. Men vi har en variert omgangskrets av folk med ulik utdanningsbakgrunn.

Nettverkene rundt skolen betrakter de imidlertid som noe mer heterogent sammensatte, også med hensyn på økonomi. Det er en innvandrer blant dem, men ingen refererer til at de har venner med utenlandsk eller annen kulturell bakgrunn. Det kan se ut som om foreldre som har sine barn i offentlig skole, oftere har venner i sine nettverk som har barn i private skoler. Som det er vist er det ofte referert til i intervjuene.

7.3 Skole som tema

Skole er et tema det snakkes mye om i de nettverkene våre informanter inngår i. Mange opplyser at de får spørsmål om hva deres skole dreier seg om, dette gjelder særlig for foreldre som har sine barn i Montessoriskolen. Foreldre med barn i Steinerskole har også til dels denne opplevelsen, men de opplever også å måtte forsvare sitt valg. De opplever også at foreldre med barn i offentlig skole til dels forsvarer egne valg om å ha sine barn i den offentlige skolen:

Vi diskuterer skole. Andre forsvarer sitt valg om offentlig skole.

Andre spør oss. De er nysgjerrige. Andre foreldre forsvarer sitt valg, men de trekker også fram sider ved den offentlige skolen de synes lite om.

Mange er nysgjerrige på vårt valg, og de er nysgjerrige på hvordan det går med vår sønn i skolen.

Vi snakker positivt om skole. Vi får mange spørsmål om hvordan det er på vår skole.

Andre 7-åringer er kommet lengre en vår, det ser vi på barna til våre venner. Man blir målt på det som foreldre, vi føler det sterkt flere av oss som har barn i klassen. Vi må produsere argumenter for at vi har valgt den skolen for våre barn.

Vi Steinerforeldre må forsvare oss en del.

Når skole er samtaletema i nettverkene varierer det også hva det snakkes om, men mye tar utgangspunkt i pedagogikk:

Ulike typer pedagogikk, mine lærervenner spør veldig mye, og de er interessert. Jeg har påvirket mange til å velge Steinerskolen. Andre blir inspirerte og plukker opp Steinerpedagogikken.

Vi snakker en del om lærebøker, foreldre i offentlig skole er opptatt av hvilke lærebøker som brukes, det er ikke vi. På vår skole brukes ikke lærebøker. 10 år i skolen uten lærebøker kan høres litt risikabelt, men har fungert godt. Foreldre i offentlig skole er ikke opptatt av hvordan barn lærer, det er vi opptatt av. Vi snakker også en del om mytene rundt private skoler.

Vi snakker med andre Steinerskoleforeldre. Snakker veldig positivt om skolen. Det er morsomt å fortelle. Å misjonere. Har fått folk til å søke plasser her.

Vi snakker om det enkelte barn, og om undervisningen. Hva barna har lært.

Det blir et litt betent tema når man velger noe annet, vi snakker sikkert litt om det for å understøtte vårt eget valg også. Vi har jo tross alt ikke bare valgt barna til noe, vi har også tatt dem ut av noe, vi har tatt noe fra dem.

Vi er opptatt av hva lærere kan, hvilke arbeidsmåter som tas i bruk, lekser og mengde lekser. Trivsel, miljø. Vi snakker mye positivt om skolen vår.

Man snakker positivt om skolen. Montessori får positiv omtale. Ellers er det blandet og det er saklige diskusjoner der vi utveksler erfaringer.

Videre sammenlignes ulike skoler når foreldre møtes, og en informant forteller at de snakker om:

Både positive og negative ting. De med barn ved ulike skoler er opptatt av skolemiljøer og miljøet i klassen. Vi deler erfaringer. Det er interessant å høre hvordan ting gjøres i steinerskolen for eksempel. Vi snakker en del om dette med språk. Det blir mye slang på skolen fordi det er

avgrensede miljøer. Vi snakker en del om det, vi trives der vi bor og har ikke lyst til å flytte.

Ellers ser det ut til at forskjellene mellom private skoler og offentlig skole er et tema som tas hyppig opp:

Om mobbing, ordbruk, handlingslammelse som vi ser i skolen, barnas oppførsel. Vi gir hverandre informasjon om hverandres skoler, hva barna lærer, om hva man gjør i gitte situasjoner.

Vi snakker en del om problemer venner har med tverrhet i offentlig skole, dens mangel på fleksibilitet og disiplin-håndtering.

Vi snakker veldig positivt om vår skole. Men det blir snakket negativt om den offentlige skolen.

Et par informanter oppgir at de har diskusjoner med venner som også har barn i private skoler, og som er lærere i offentlig skole:

Jeg har venner som er lærere, derfor snakker vi mye om det. Ser at lærere ikke selv har sine barn i den offentlige skolen

Samtidig har vi venner som er lærere, og vi hører jo på deres beretninger om hvor vanskelig det er økonomisk i skolen.

Foreldre med barn i offentlig skole snakker også med medlemmer i sine nettverk om skole. De snakker om det meste, og både om positive og negative ting:

Vi snakker om alt mulig i tilknytning til skolen, skolepolitikk, generelle praktiske problemer i hverdagen, hvordan de enkelte skolene er....

De snakker om kapasitetsproblemer i skolen, mange er opptatt av størrelse både på skole og klasse. Foreldre er opptatt av skolens tilgjengelig ressurser, og de snakker om innholdet i skolen. Det snakkes om hverdagslige ting i skolen så som praktiske ting og om hvordan det går med hverandres barn. Et eksempel på hva de er opptatt av er:

Vi snakker om undervisningen, inndelingen av elever, vi deler erfaringer fra ulike skoler, drift, vurderinger for videregående. ... Vi snakker om hva som vil skje i skolen, læringsprosesser, klassemiljøene, framdriften.

7.4 Avslutning

En informant med barn i privat skole mener at mange foreldre i offentlig skole er bevisstløse i sitt forhold til skolen, og at de i liten grad er opptatt av å snakke om skolespørsmål. På vårt spørsmål om skole er et tema det snakkes en del om, svarer vedkommende:

Jeg har snakket mye om skole.

Holdninger som våre informanter fra offentlig skole gir uttrykk for gir ikke grunnlag for å støtte denne påstanden med hensyn på oppmøte på foreldremøter og konferansetimer. Men det er vist at foreldre med barn i offentlig skole trolig ikke har like mange incentiver for å delta i skolen, de har heller ikke de samme møtepunktene i skolen som foreldre med barn i privat skole har med hensyn på deltakelse i styreordningene, og involvering i dugnader og vask. De kan dermed heller ikke ta i bruk disse møtepunktene til å samtale om skolen. Foreldre med barn i private skoler snakket mye om skole, de var opptatt av pedagogikk og de var opptatt av å sammenligne skoler. I sammenligninger er det tema angående skolemiljø som ser ut til å bli tatt opp.

Selv om det snakkes mye om skole gir dette materialet ikke støtte til en antakelse om at sosialt nettverk legger betingelse for valg av skole. De foreldre som søker om plass til sine barn i private skoler gjør ikke det fordi de skal signalisere tilhørighet til et nettverk som kjenne-tegnes av mennesker med spesielt høy inntekt eller utdannelse. Heller ikke til et nettverk satt sammen av mennesker med like verdier som en selv, det vil si menighetsmedlemmer. Dermed gir materialet heller ikke støtte til en antakelse om at høy inntekt i seg selv legger betingelser for å velge private skoler for sine barn.

8 Ideologisk og politisk begrunnede motiver

8.1 Innledning

Ved siden av at den offentlige skolen presenteres som et politisk prosjekt; enhetsskole og lik tilgang til utdanning for alle (Slagstad 1998), presenteres den også som et pedagogisk prosjekt i læreplanen (L-97).⁷ Der fastlegges verdier og retningslinjer for opplæringen skolen skal gi, og læreplanen er rådgivende, også for de private skolene. Det er ikke mulig å forvente at foreldre skal ha gjort seg opp en mening om læreplanen, men valget av private skoler kan motiveres av at læreplanen representerer en politisk ideologi foreldre oppfatter seg som å være uenig i. Det kan gå langs høyre/venstre-aksen i politikken og ta opp ulike politiske standpunkter til skole, men det kan også ta opp privat/offentlig-dimensjonen på et bredere grunnlag fordi skole og utdanning ligger tett opp til barneoppdragelse. Videre kan foreldres valg motiveres ut fra at skole er et av velferdsstatens fordelingspolitiske felter, og skolepolitikken som føres både sentralt og lokalt kan danne bakgrunnen. Valget kan også motiveres av holdninger foreldre har til enhetsskolen, både slik den framstår som politisk prosjekt og slik den framstilles som en del av tjenestetilbudet på lokalt nivå. Også offentlighetens argumentasjon om skolen og skolens kår, særlig de økonomiske, kan inngå som bakgrunnsvariable som får motivere foreldres valg av skole for sine barn.

Den måten skolen framstår i lokalmiljøet har stor betydning for det inntrykket foreldre får av kvaliteten i den offentlige skolen. Derfor vil holdninger til den lokale skolen og forventningene foreldre har til den måten den lokale skolen drives, samt dens fysiske framtoning, ha

⁷ Begrepet om enhetsskole er på veg ut av den offentlige terminologien og det erstattes av begrepet om fellesskole.

betydning for det valget de eventuelt gjør. Inntrykket som gis av hvordan den offentlige skolen prioriteres på lokalt nivå vil virke motiverende for deres valg; får foreldre et inntrykk av at den offentlige skolen underfinansieres vil det trolig påvirke dem i den grad de oppfatter at det er mulig å gjøre reelle valg mellom skoler der de bor. Innenfor et slikt motiv vil materielle forhold ved skolen, dens størrelse og klassestørrelse trolig ha betydning. I dette kapitlet skal slike motiver undersøkes. Jeg begynner med motiver som har sitt utspring i politisk/ideologiske standpunkter.

8.2 Politisk-ideologiske standpunkter

Foreldre er opptatt av skolepolitikk. En del av våre informanter har ikke rett til å avgi stemme ved Stortingsvalg, men på vårt spørsmål om de lar partienes standpunkter i skolepolitiske spørsmål legge betingelser for stemmegivning i valg, er det likevel 18 av våre 22 informanter fra private skoler som svarer ja. De lar svaret sitt følges opp av bemerkninger som at:

Politikken rettet mot barn og unge er viktig i lokalvalg.

Det er helt grunnleggende, det aller viktigste er jo den oppvoksende generasjon.

Så lenge jeg har skolebarn vil det være viktig.

Vi får ikke stemme ved Stortingsvalg. Det skulle jeg ønske vi fikk. Det er her vi bor, ikke i... Men skole utgjør en del av grunnlaget for å avgi stemme. Er opptatt av norsk politikk og vi diskuterer mye i forkant av kommunevalgene.

Jeg har det i bakhodet. Jeg kunne for eksempel ikke stemt på regjeringspartiene på grunn av at de legger karakterer ut på nettet, og på grunn av forslaget til ny friskolelov. Men jeg stemmer mer ut fra en hel ideologi.

Informanter som har valgt private skoler for sine barn fordi de har opplevd misnøye med den offentlige skolen, påpeker at problemene de opplevde har fått dem til å ta skolepolitikk i betraktning:

Det har ikke vært viktig før, men er det nå.

Det har ikke vært viktig. Er begynt å bry meg om slike ting nå.

De fire som ikke lar skolepolitikk være viktig for sin stemmegivning, peker på at skolepolitikk i så liten grad er tema i valgkampene, at det er vanskelig å la det legge betingelser for stemmegivningen:

Nå får ikke jeg stemme til Stortingsvalg, men det er ikke noe om skolepolitikk i kommunalvalget, dessuten gjør det ikke noen forskjell.

Nei, tenker ikke på det. Men mitt valg er godt for skolen.

Det er ingen skolepolitikk som legges fram for oss foran valget. Partiene er ikke troverdige på det.

Nei, stemmer for eksempel på partier som konsekvent er mot private skoler.

Dette siste er et interessant poeng. På spørsmålet om fritt valg mellom offentlig og private skoler, og mellom offentlige skoler, er noe de kan støtte, er det også 18 som klart gir uttrykk for at de kan støtte begge deler. Det er to informanter som uttrykker en viss skepsis til at det generelt skal bli mulig å velge mellom offentlig og privat skole:

Er usikker på det. Mener egentlig at skolen bør være offentlig. Vi er privilegerte som har vårt barn på denne skolen. Hvis den offentlige skolen rustes opp vil den bli bedre.

Er usikker på det. Det har vært en viss oppblomstring av private skoler de siste år.

Samtidig mener denne informanten at familiens datter er et godt eksempel på at en viss valgmulighet mellom offentlige skoler kan være et gode:

Hvis vår datter hadde kunnet begynne i den andre skolen, ville vi trolig ha vurdert offentlig skole. Men den lå i en annen skolekrets i en annen kommune, og det var ikke mulig. Vår skole lå 2 km. unna.

To informanter er helt mot at det skal bli muligheter for å velge. Den ene ser inkonsekvensen:

Jeg er egentlig mot privatskoler, og det er jo helt absurd, i og med at jeg har mine egne barn der. Hvorfor unner jeg ikke andre det? Det er vel ikke det at jeg ikke unner dem det, men jeg er redd for at folk skal velge privatskole bare fordi det er privat, ikke fordi det er et alternativ. Og hvis

det får for stort omfang, er det en fare for at miljøene ved skolene blir veldig homogene.

Også den andre informanten begrunner valget sitt ideologisk:

..., men det må være en helhetlig tenking rundt hvordan man vil ha det i samfunnet. Det blir muligens sorterings-skoler, og det er uklart hva man vil sortere på, inntekt eller karakterer?

En informant, som er tilhenger av fritt valg, peker nettopp på at privat skole ideologisk kan være motsetningsfullt:

Ideologisk er jo skolen litt merkelig. Det er de på venstresiden, SV`erne, som velger private alternativer. Partier på venstresiden vektlegger skole, de riktige tingene, men de gjennomfører dem ikke politisk.

Blant foreldrene i offentlig skole er det tre som mener at det ikke har hensikt å legge vekt på skolepolitikk når de avgir sin stemme ved valg:

Det er ett fett hva man stemmer, alle mener det samme om skolen. Taktisk protest er det eneste som fungerer, men ikke når det gjelder skolepolitikk. Jeg legger ikke vekt på det.

Foreldre som sier de vektlegger det, begrunner dette i stor grad på samme måten som foreldre som har sine barn i private skoler. Det kan likevel tenkes at deres standpunkter er noe mer konsekvente i den forstand at de ikke kan være motstandere av at det eksisterer private skoler samtidig som de selv har sine barn der. De kan dermed støtte noen prinsipielle linjer:

Det er viktig, men det er fordi jeg er for en del prinsipper som også dikterer hvordan skolepolitikken skal være, det er en hel ideologi. Det som ble lovet i forrige valgkamp fra alle hold, trakk jeg bare på skuldrene av.

Svært viktig, men nå er jeg så heldig at det partiet jeg prinsipielt bekjenner meg til, også har en skolepolitikk som er i tråd med mitt politiske syn og verdisyn, så jeg trenger ikke velge på bakgrunn av skole.

På vårt spørsmål om enhetsskolen er en form for skole de kan støtte, kommer også denne noe motsetningsfylte innstillingen fram, som foreldre som har sine barn i private skoler, gir uttrykk for at de har til

private skoler. Det er halvparten av våre informanter fra private skoler som støtter enhetsskolen. De mener også at private skoler er en del av enhetsskolen. Foreldres svar tyder på at enhetsskole for mange defineres som den skolen som er felles for alle grupper i samfunnet uavhengig av økonomi og etnisitet. Når de begrunner at de støtter den, er det faren for segregering, etablering av homogene, monokulturelle miljøer og creaming de setter fram som argument:

Det er viktig at barn med ulik bakgrunn går i samme skole. Den private skolen er nesten mer som en enhetsskole enn den offentlige. Det er store forskjeller både økonomisk og etnisk. Og de fungerer sammen.

Andre legger vekt på at vår skole er lik enhetsskolen, men at:

Andre private skoler er det nødvendigvis ikke. Det kan gi sosial segregering på pris.

Skolen har barn fra alle sosiale lag. De godtar hverandre. De oppdras annerledes.

For en del informanter er foreldrebetalingen et kriterium for at skolen ikke er en enhetsskole:

Vi betaler, det er dermed ikke en enhetsskole. Vi har en foreldrebetalingsskomité som fatter beslutning om hva vi skal betale. Det står i skolens statutter at alle skal ha mulighet til å gå der.

Det vil si at skolen kan gi friplasser.

Andre av våre informanter blant foreldrene som har sine barn i private skoler, som uttrykker en positiv innstilling til enhetsskolen, legger læreplanen til grunn som et kriterium for om en skole er en enhetsskole. De mener at så lenge egen skole følger læreplanen er den en del av enhetsskolesystemet:

Barna får den samme allmennkunnskapen, i tillegg får de kristendomsundervisning.

Når de følger L-97, som vår skole, blir de en del av systemet.

Den offentlige skolen anses av disse informantene som et godt alternativ, men:

..., den kan åpnes for mer undervisning i moral og etikk.
... Skolen bør ha mulighet til å legge inn fag som er i tråd med den tro man har.

Noen informanter knytter begrepet enhetsskole til offentlig skole og nyanserer ikke det. De uttrykker klart at de ikke vurderer den private skolen der de har sitt barn som en del av enhetsskolen:

... er ikke en del av enhetsskolen. Den gir mye beskyttelse og ingen negative utfordringer.

De som uttrykker motstand mot enhetsskolen vurderer det slik at den private skolen er et pedagogisk og innholdsmessig alternativ. Den tilbyr individuell undervisning, det gjør ikke den offentlige skolen:

Det er så mange ulike mennesker, de ser verden på forskjellige måter. Skolesystemet representerer en ideologi, alle er ikke enig i den. ... Det offentlige skolesystemet har sin måte å tenke menneske på, Steinerskolen har sin. Det finnes ikke en rett måte å tenke det på. Alle skal ha like muligheter, men ikke nødvendigvis til det samme. Enhetsskolen har vært bra og god, men i Norge nå, bør vi kunne tillate annerledeshet.

Det har to sider. Støtter enhetsskolen, men at barna skal lære det samme er jeg ikke enig i. Barn er forskjellige og har ulik bakgrunn. Noen er flinke og må få spesiell opplæring. Det er vanskelig å støtte en skole som mener alle er like.

Jeg støtter ikke den. Barna er individuelle, og skal ha individuell undervisning. Alle skal ha et grunnlag å stå på, deretter er det opp til den enkelte. Ikke alle skal ha like mye eller like lite. Den offentlige skolen er rettet inn mot dem som lærer lite.

Skolen og TV har ført til uniformering. Likhet. Barna formes til å tilpasse seg det bestående. Slik blir det stagnasjon, alle står i den samme grunn, man kommer seg ikke videre. Men skolen må tilføre noe, ikke bare få dem til å innrette seg.

Disse synspunktene retter seg mot innhold, men er også sterkt ideologisk betinget. De dreier seg om de store spørsmålene om likhet både på samfunnsnivå og individnivå. På ideologisk grunnlag ser informantene innholdet i den private skolens undervisning som å være forskjellig fra den offentlige skolens, selv om de vet at egen skole

følger L-97 oppfatter de den som annerledes. Noen informanter mener at heller ikke den offentlige skolen egentlig kan sies å tilhøre enhetsskolen lenger:

Det er så store forskjeller i skolen slik ordningen er nå, det blir feil å kalle det enhetsskole.

Støtter den vel egentlig ikke. Tenker på innholdet i begrepet. Jeg tror vi er på veg bort fra den. Skolen tilpasses i kommunen. Det blir ikke enhetsskole i dag, samfunnet er for komplekst.

Foreldre som har sine barn i offentlig skole, unntatt en informant, støtter enhetsskolen og mener det bør satses videre på den. Noen tar likevel med et forbehold:

Med et forbehold om at folk er forskjellige. Enhetsskolen danner på en måte et gjennomsnitt, og et gjennomsnitt kutter både høyt og lavt. De flinke og de dårlige får ingen ekstra ressurser.

Bra med enhetsskolen så sant man får med seg alle elevene, og det synes jeg man har klart hittil.

De som støtter den kan altså også mene at den har svakheter:

Ja, men det er ikke slik i den virkelige verden, det er store forskjeller mellom skolene. Enhetsskolen er en illusjon. Men jeg liker den sosialdemokratiske likhetstanken om at alle skal få lik skolegang.

Vi er oppdratt til det i Norge (å støtte enhetsskolen). Jeg tror dessuten ikke samfunnet vil bli bedre med et A-lag og et B-lag, det vil bli større skiller om man forlater enhetsskolen. Men for de gode lærerne vil det sikker være engasjerende.

De fleste tolker altså begrepet enhetsskolen som å være et politisk/økonomisk begrep, men legger inn noen kommentarer om innhold. De vurderer det imidlertid ikke slik at private skoler er en del av enhetsskolen. Som vi har sett var det en informant som mente at private skoler vektla særinteresser, noen andre mente at private skoler var et godt korrektiv og at den ville føre til forbedring av enhetsskolen:

Det er sunt å applisere noen konkurranseprinsipper.

En forelder vurderte det slik at private skoler nok var en del av enhetsskolen fordi barn kunne gå direkte fra Steinerskolen til videregående skole uten problemer.

8.3 Offentlig skole som lokalt tjenestetilbud

Foreldre som er informanter til denne undersøkelsen bor i ulike kommuner i Akershus og i Oslo. De har forskjellig oppfatning av hvordan deres kommuner bedriver skolepolitikk og hvordan kommunene prioriterer skole. Det ser ut til at foreldres oppfatning av hvordan skolen framstår som lokalt tjenestetilbud kan motivere foreldre til å velge private skoler for sine barn. Jeg viste i kapittel seks at foreldre i stor grad mente at den offentlige skolen de kunne hatt barn på framstår som god rent materielt sett, likevel er det 15 av informantene som mener at den kommunen de bor i ikke prioriterer skole tilstrekkelig. En informant som bor i en Akershuskommune spør retorisk:

Hvem prioriterer skolen? Skolene fylles opp, klassene brytes opp og barn flyttes mellom skoler. De flytter skolegrensene som det passer seg og det er uklart hvilken skole barna hører til på. Skolene bygges for små allerede i utgangspunktet. Den kommunen vi bor i er dårlig på planlegging.

En informant fra en annen kommune i Akershus har pekt på at det har vært noe nybygging av skoler i kommunen de siste årene, men påpeker at:

Kommunen gjorde ikke noe før den var nødt. Det var med kniven på strupen at disse beslutningene om nybygging ble tatt.

Andre peker på at mediedebatten om skole fokuserer at det står dårlig til, mens andre mener at skole er salderingspost i magre kommunebudsjetter:

Skolen forfaller og lærere har for dårlig betalt i forhold til ansvaret de har.

Blant de informantene som har sine barn i private skoler, seks, som mener at offentlig skole prioriteres tilstrekkelig framkommer det meninger om at det prioriteres feil og at foreldre i offentlig skole ikke er bevisste nok:

Det har ikke med penger å gjøre at skolen oppfattes som dårlig. Hvis foreldre får en følelse av at de strekker til er mye gjort.

En annen peker på at:

Nå er det på bedringens vei. Det er kommet ny skole ute hos oss, samt at de restaurerer den gamle. Nå tas det vare på dem, det bedrives litt vedlikehold.⁸

Informantene som har sine barn på offentlig skole mener også at den offentlige skolen ikke prioriteres i tilstrekkelig grad. De legger merke til at det alltid er kamp om midlene til assistenter og til SFO:

Det burde ikke være begrensninger på midler til barn som trenger ekstra ressurser. Det burde ikke være snakk om penger der. På den måten er vi ikke fornøyde med den offentlige skolen. Pengene bør brukes på menneskelige ressurser.

... man burde bruke mer på skole. Det er en grell kontrast mellom det man ser på skolen og den offentlige rikdommen, og alle de merkelige tingene kommunen bruker penger på. Budsjettet er på 350 kroner per elev, eller noe, det er utrolig lite penger. Det er et oppstyr av en annen verden hvis man skal kjøpe en ny bok eller noen nye fargestifter.

Foreldre er også opptatt av at det er oppsigelser i skolen i disse tider, noen er usikre på om det er mengden ressurser som er problemet:

Det er vanskelig å si. Jeg ser at skolen får mye ressurser, det allokeres mye ressurser til skolen i Oslo hvis det ses i et større perspektiv. Men det er vel slik at den til en viss grad mangler styring heller enn ressurser. På vår skole ser vi det tydelig. Det er ikke et ansvar nåværende skoleleder eller driftsstyre har, det er akkumulert over tid.

Et kriterium på den økonomiske tilstanden til den offentlige skolen i kommunen, og som vi antok ville motivere ganske mange foreldre til å søke plass i private skoler for sine barn, er de offentlige skolens og klassenes størrelse. Det var noen foreldre som la vekt på størrelse, og som vist i kapittel 6.2 er noen også opptatt av størrelse i tilknytning til barns behov. Det er likevel lite trolig at størrelse var et hovedmotiv for foreldre til å søke om plass i private skoler, det inngikk snarere som en

⁸ En informant ønsket ikke å besvare det spørsmålet.

positiv erfaring de har gjort seg med de private skolene. Størrelse inngikk i et større spørsmål som tok opp helheten ved offentlig skoles økonomi. De som har svart på det i den forbindelse ser i stor grad ut til å mene at økonomien til skolene generelt sett er dårlig, men at forholdene er noenlunde bra for den skolen de kunne hatt sine barn ved. Foreldre som har sine barn i den offentlige skolen er mye mer opptatt av størrelse. De er opptatt av skolens størrelse og skolens kapasitet, og de er opptatt av klassestørrelse:

... jeg ser med bekymring på klassen til sønnen min, den er for stor. Men slik var det jo da vi gikk på skolen også, og det er blitt folk av oss.

Den holdningen er vedkommende forelder ikke alene om:

Selvfølgelig hadde det vært en ønskedrøm med 10 elever i hver klasse, men er det det vi skal bruke penger på? Jeg ville i hvert fall ikke betalt for det. Så lenge det fungerer med større klasser, synes jeg det er greit.

Skolens fysiske framtoning, skole- og klassestørrelse er kriterier for å prioritere mellom offentlig og privat som er objektive og forholdsvis lett tilgjengelige, og dermed enkle å gjøre seg opp en mening om. På vårt oppfølgingsspørsmål om foreldre med barn i private skoler kjenner til i hvilken grad det er mulig for lærere i offentlig skole å få videreutdanning, er det mange som ikke kan svare, men de kjenner godt til hvordan situasjonen er i egen skole. Det tyder på at foreldre kjenner den økonomiske situasjonen for offentlig skole kun overflatisk, og det er lite trolig at de har latt den ligge til grunn som et hovedmotiv for å søke om plass for sitt barn i en privat skole. Blant foreldre som har sine barn i offentlig skole er det ingen som kjenner til hva som er mulighetene for lærere i den offentlige skolen til å videreutdanne seg.

Informantene mener også stort sett at de pedagogiske forholdene ved den offentlige skolen deres barn kunne vært elev ved, samt at skolens omdømme er bra. Det er noen som peker på at foreldre med barn i offentlig skole i større grad må få bidra i skolen. Det er i overensstemmelse med deres holdninger til mulighetene til å være til stede i den private skolen. De fikk innflytelse og de verdsatte den, men den hadde ikke motivert deres valg. De som hadde latt forhold ved den offentlige skolen få motivere valg av en privat skole, det var hele ni foreldre, var i hovedsak misfornøyd med administrative trekk ved den offentlige skolen, eller deres barn hadde opplevd mistriivsel.

8.4 Avslutning

Foreldre er opptatt av skolepolitikk, men som diskutert også i kapittel 5.4.2 om exit som innflytelsesmekanisme, det er lite trolig at politiske ideologier om rett til valg mellom velferdstjenester motiverer foreldres valg av skole. Foreldre som har søkt sine barn inn ved private skoler oppfatter det slik at den inngår i det vi kaller enhetsskolen. Begrepet om enhetsskole forstås av foreldrene som å omfatte både form og innhold, men det er kun informantene fra private skoler som skiller på hva som utgjør kriteriene for at en skole er enhetsskole. Som vi skal se i kapittel 11 er foreldre opptatt av enhetsskolen, og det er formen, at skolen samler elever med ulik økonomisk og etnisk bakgrunn, de anser som det viktigste konstituerende trekket ved enhetsskolen. Alle våre informanter har sterke synspunkter på disse spørsmålene, og for hele 19 av de 22 informantene som har barn i private skoler, er det mulig å si at synspunkter på enhetsskolen får motivere det valget de har gjort. De anser at private skoler er en del av enhetsskolen, noen påpeker også at den er mer enhetsskole enn den offentlige skolen. At tre foreldre har valgt private skoler for sine barn på tross av at de ideologisk uttrykker sterk motstand mot slike skoler, styrker observasjonen om at foreldre lar det de oppfatter som å være barnas behov motivere sine valg av skole. Det ville også vært mulig å anta at foreldre som har valgt livssynsskole ville være mer opptatt av innholdet i skolen enn form, men synspunktene det her er redegjort for finner vi innenfor begge typene private skoler, det er ikke mulig å knytte ulike argumenter til ulike typer skoler.

Private skoler avviker altså ikke fra de trekkene foreldre oppfatter at konstituerer enhetsskolen, en skole som er felles for elevgrupper med ulike økonomisk og etnisk bakgrunn. Det kan se ut til at foreldre mener private skoler avviker med hensyn på innhold. Det kan også ha ideologiske aspekter. Foreldre lar valget sitt motivere av det de oppfatter som et dårlig lokalt, offentlig tjenestetilbud på skoleområdet. Men dette kan synes å være noe motsetningsfullt fordi inntrykket foreldre med barn i private skoler har av den offentlige skolen deres barn kunne gått på, er at den framstår som å være i god fysisk stand, se også avsnitt 6.3, men de mener at skole som offentlig tjeneste prioriteres i for liten grad. De fleste informantene mener også at skolen deres barn kunne gått på har et rimelig bra omdømme, men offentlig skole generelt framstår som en skole med for dårlig kvalitet. Foreldre som har barn i offentlig skole mener at offentlig skole prioriteres i for liten grad, de henviser til kriterier som størrelse og ressurser til enkeltelever, se også avsnitt 6.2.

9 Informasjon

9.1 Innledning

I studier som er gjort om valg av skole, viser det seg at informasjon er et vanskelig tema. Offentlige myndigheter gir i liten grad informasjon om skoler som er under deres jurisdiksjon, og det viser seg at det ikke er vanlig at private skoler informerer om seg selv. I tråd med det har foreldre ofte lite informasjon både om private og offentlige skoler. Unntaket i USA er at foreldre i urbane områder, som har barn ved en skole som deltar i et skolevalgprogram, har mer informasjon enn andre foreldre. Foreldre har likevel sjelden informasjon om objektive kjennetegn ved skoler som klassestørrelse, eksamensresultater, eller i hvilken grad elevene fortsatte sin utdanning og gikk videre til universiteter og høyskoler. De har mer av det som kalles grunnleggende informasjon; de vet for eksempel hvem som er skoleleder. Foreldre fra minoritets- og lavinntektsgrupper har mindre informasjon enn andre foreldre (Teske og Schneider 2001). Hypotesene som settes fram av disse forskerne er derfor at foreldre baserer eventuelle beslutninger om valg av skole på den kunnskapen de kan få tak i om skolens omdømme og elevsammensetning. Dette kan igjen være en av årsakene til tendensen til "white flight" både i USA og Nederland (Blomqvist og Rothstein 2000).⁹ I Sverige får foreldre informasjon fra venner og kjente, og fra angjeldende skoler. Det stilles ikke krav om at kommunene skal tilrettelegge for informasjon om skoler, det er heller ikke vanlig at skolene driver aktiv markedsføring. Informasjonen foreldre får tak i, blir dermed preget av de nettverkene de tilhører, og egen utdanning. I en del kommuner velger man likevel å offentliggjøre skolerresultater.

⁹ Slik det omtales i den litteraturen som ligger til grunn her, ser det imidlertid ut til at det er demografiske endringer og endringer i tilflytting av etniske minoriteter til noen boområder, som er årsaken til at andelen barn av hvite foreldre reduseres.

Informasjonen som gis til foreldre i Sverige er ofte dårlig, og et aspekt som ikke blir ivaretatt er å gi informasjon om at det faktisk er mulig å bytte skole. Det gjennomsnittlige antallet foreldre til skolebarn som hadde oppfattet at det faktisk var mulig å bytte skole økte fra 2,7 i 1987 til 5,5 i 1997. Økningen tenkes da på en skala fra 0 til 10, der 0 er det samme som ingen mulighet og 10 er det samme som svært store muligheter. Opplysninger om skoletilbudene var også forholdsvis dårlige (Blomqvist og Rothstein 2000). Heller ikke i Norge er det i Lov om opplæring eller i Lov om kommuner og fylkeskommuner gitt bestemmelser om kommunal informasjonsplikt til innbyggerne angående kommunens skoler. Dette er heller ikke et forslag i den nye loven om private skoler. I Norge er det imidlertid påbegynt et arbeid med en "Kvalitetsportal" som, når den er ferdig, skal kunne gi forholdsvis bred informasjon angående forskjellige indikatorer på kvalitet ved enkeltskoler. Opplysninger som er planlagt lagt inn i denne er blant annet opplysninger om gjennomsnittlige resultater i forskjellige fag (karakterer), opplysninger om læreres utdanning, og foreldres og elevers tilfredshet med skolen. Portalen er nasjonalt basert og redigeres av Læringssenteret. Portalen er internettbasert og dette blir dermed også informasjon som de enkelte foreldre selv er nødt til å ta initiativ for å hente inn.

Det kan altså tyde på at informasjon om skoler i liten grad gis, og at mye av informasjonen er dårlig. Vi har derfor spurt både rektorer og foreldre hvilken informasjon de har fått om og fra skoler, og fra hvem de fikk den. Vi har også spurt hvilken informasjon de kunne tenke seg at skulle bli tilgjengelig, samt hvilken form den bør ha.

9.2 Tilgjengelig informasjon

Foreldre oppgir at de ikke har fått noen form for informasjon fra offentlig skole. De som sent i løpet ga beskjed om at de skulle begynne i en privat skole har fått et brev med melding om at de er velkomne til den offentlige skolen de soknet til, noen mener også at de fikk informasjon om, og innbydelse til, en prøveskoledag:

Fra steinerskolen har vi fått bra informasjon. Fra den offentlige skolen fik vi vel bare et brev om at datteren vår skulle begynne der. Så fikk vi noe informasjon om en prøveskoledag.

Fra offentlig skole får man ikke informasjon. De tar for gitt at der skal man gå. Informasjon er en mangel.

Man får jo lite informasjon om skole. Det kommer bare en melding om at barnet skal begynne på den og den skolen. Og vi blir bedt om å gi beskjed hvis barnet ikke skal gå på den offentlige skolen.

En forelder oppgir at de ble innkalt til møte i den offentlige skolen i forbindelse med at de hadde barn som var i skolepliktig alder, møtet ga et positivt inntrykk av offentlig skole.

Foreldre tilkjenner også at de fikk lite informasjon om private skoler. Noen påpeker at den gang deres barn begynte i offentlig skole, kjente de ikke til at den private skolen der de nå har sine barn eksisterte:

Lite, jeg visste ikke engang at skolen eksisterte.

Vi fikk ikke informasjon (om den private skolen). Vi måtte finne ut av ting selv, selv om skolen ligger helt nært til der vi bor.

Mange har fått den innledende informasjonen helt tilfeldig gjennom bekjente og kolleger:

Vi fikk vite om skolen i en bisetning.

Som det ble vist til i kapittel åtte er skole et tema det snakkes om i de sosiale nettverkene, men de fleste av våre informanter har venner som ikke selv har sine barn i private skoler. Det er dermed ikke regelen at informasjonen kommer fra vennenettverkene, selv om noe kommer derfra:

Om offentlig skole har jeg lite informasjon, jeg vet lite. Jeg har bare hørt fra venner og kjente. Om Steinerskolen skaffet jeg mye informasjon selv, jeg leste litteratur om det og snakket med venner.

At foreldre vet lite om den offentlige skolen de søker til er det redegjort litt mer for i kapittel seks.

Videre informasjon har foreldre skaffet seg ved å ta kontakt med angjeldende skoler. Noen har tatt kontakt med flere, sammenlignet og valgt den de nå har sine barn ved ut fra den informasjonen de fikk. Foreldre er gjerne sikre på hvilken skole de har preferanser for, og har derfor bare hentet informasjon fra den ene skolen der deres barn nå går:

Først visste vi en del om hva Montessori står for. Da sønnen vår var ett år tok vi kontakt med barnehagen, og

vi var til en samtale for å avklare om det var noe fors oss.
Jeg kjente til litteratur og hadde lest litt om Montessori.

Ved noen skoler er det etablert prosedyrer i form av møter for å sikre at foreldre får informasjon. Ved en av Steinerskolene i materialet oppgis det at det er fire obligatoriske informasjonsmøter i søkeprosessen. Også ved Montessoriskolen er det etablert prosedyre med obligatoriske møter. Ved alle skolene ser det ut til at det er etablert rutiner med omvisning og inntakssamtale, noen tilbyr også prøveperioder. Noen skoler har altså søkeprosesser som medfører at foreldre er mer eller mindre nødt til å få i alle fall helt grunnleggende informasjon. En del foreldre refererte også til at de begrunnet søknadene de sendte skolen når de søkte om plass, hvilket betyr at graden av foreldres informasjon om det skolealternativet de har preferanser for, kan være bestemmende for om de faktisk får plass i skolen for sitt barn.

Foreldre i materialet, som har barn i private skoler, har generelt noe informasjon om skolen de har barn i. De fleste refererer til skolelederen som en person de har hatt personlig kontakt med, de vet også mye om skolens interne styreorganer og om andre aktiviteter foreldre deltar i. I tillegg kan en del også noe om den pedagogikken deres barn undervises i tråd med. Noen foreldre opplyser at den kunnskapen de har fått i søkeprosessen har ansport dem til å skaffe seg mer informasjon om den angjeldende skolen de har valgt for sitt barn. Det dreier seg da som regel om å ha lest bøker om pedagogikken som skolen drives i forhold til.

Foreldrene i materialet, som har barn ved offentlig skole, har heller ikke mottatt informasjon de uttrykker at de er fornøyde med, og noen har om lag de samme erfaringene som foreldre med barn i private skoler da deres barn nådde skolepliktig alder:

Vi fikk ingen informasjon. Verken om offentlige eller private skoler. Vi fikk bare en innkalling til skolestart ved vår skole. Vi fikk ikke noe informasjon om at vi kunne velge annerledes hvis vi ville. Heller ikke nå sist, for ett år siden.

Vi fikk ingen informasjon om noe som helst, i hvert fall ikke som jeg leste. Mulig vi fikk noe jeg blikket over, men i så fall husker jeg det ikke.

Vi får for lite info, fra både offentlige og private skoler. Det vi får er jo bare en innkalling til innskriving ved skolen. Det er altfor lite til å gjøre seg opp noen mening.

Visste ikke noe om det på forhånd, visste ikke noe om den offentlige skolen. Vi visste ikke at det gikk an å velge.

Observasjoner i materialet kan tyde på at både foreldre og skoler er ulike i sin tilnærming til informasjon. De to offentlige skolene ser ut til å ha ulike rutiner på hvilken informasjon de gir ut, og på hvordan den gis. Mens foreldre ved den ene har fått tilbud om både informasjonsmøte og samtale, har foreldre ved den andre ikke fått noen slike tilbud. En av informantene fra denne skolen reflekterer over det og sier at:

Også offentlig skole bør framstå som mer ydmyk i forhold til foreldre, ikke ta for gitt at alle foreldre i nabolaget vil la sine barn gå i den offentlige skolen.

9.2.1 Ønsket informasjon

Det er forholdsvis stor forskjell i den typen informasjon foreldre faktisk fikk da deres barn nådde skolepliktig alder, og den informasjonen de kunne ønske at de hadde fått. Først og fremst vil foreldre vite at det eksisterer muligheter til faktisk å velge, dernest vil de ha informasjon som gjør det mulig å sammenligne skoler. Ut fra et prinsipp om at det er bra at barna går på den nærmeste skolen, mener de at det bør være et kommunalt eller bydelskommunalt ansvar å gi informasjon om skoler. Alle hadde fått med seg at det var lagt ut informasjon om skolerresultater på nettet, mange mente dette var en god begynnelse på å offentliggjøre et sett av kriterier på hva som er en god skole. Andre tilkjennega oppfatningen om at det var unødvendig å opplyse om karakterer alene, og at det ikke under noen omstendigheter var tilstrekkelig som informasjon for å velge skole.

Foreldre var også interessert i å få kunnskaper om hva de enkelte skolene stod for, det gjaldt også offentlig skole. At skoler profilerer seg, så de fleste foreldre som en nødvendig betingelse for å kunne gjøre gode valg. Profilerer er blitt vanlig i svenske skoler, også blant offentlige skoler. Det innebærer at en skole satser på en bestemt faglig innretning, men også at den vektlegger spesielle trekk den mener kan være positive. At en skole utgjør et pedagogisk- eller livssyns-alternativ vil si at de har en profil, det har den også hvis de satser på kultur eller språk. Profilerer er blitt vanlig for skoler som vil hevde seg i konkurransen, og i Sverige kan skoler blant annet profilere seg på at de er små allmennskoler, på realfag og matematikk, på kroppsøving og musikk eller på at de har miljøopplæring (Helgesen 2000). Å ha en profil betyr for skolen at den har sider og egenskaper den selv

omtaler i positive vendinger, som den ønsker skal bli kjent og som den også gjerne ser at andre kan omtale positivt. I dette materialet observeres det at skoler som er pedagogiske alternativer vektlegger at foreldre kan ha innflytelse. Det inngår i deres profil at foreldre er velkomne i skolen, at de kan være der og at de kan få ganske mye å si angående driften av skolen, men at de selvfølgelig ikke får innflytelse på skolens pedagogikk. Det samme gjelder for skolene som utgjør livssynsalternativer. De vektlegger at undervisning i kristendom, som er det livssynsalternativet vi har sett på, er en del av deres profil. Videre vil vektlegging av etikk og moral i undervisningen, samt et fokus på respekt og toleranse være en del av deres profil. Private skoler i vårt materiale argumenterer også for at et fokus på hele mennesket, på det at barn skal lære å fatte selvstendige beslutninger om sitt videre liv, også er en del av de opplysningene skolene gir for at eventuelle foreldre og elever skal fatte interesse for akkurat den skolen.

Å etablere en profil er ikke noe de private skolene bør være alene om, er det mange av våre informanter som mener, både skoleledere og foreldre. I den offentlige skolen bør det være mulig å vektlegge egenskaper som at den er i besittelse av ekstra gode lærerkrefter innenfor visse områder. Ved begge de offentlige skolene i materialet mente skoleledere at profilering av det skolen er god på er viktig:

Vi må også i større grad fokusere på det vi er gode til. Vi har en god kunst- og håndverksavdeling med gode lærere. Vi ønsker også å profilere oss på at vi skal legge til rette for bruk av utemiljø, som er et ønske hos lærerne.

Mens både Teske og Schneider (2001) og Blomqvist og Rothstein (2000) finner at foreldre motiveres til å søke plass for sine barn i private skoler ut fra at de ønsker en skole som kan vise til gode akademiske resultater, er det ikke det foreldre i dette materialet kommer fram med rent umiddelbart. Men de vil vite noe om pedagogikken en skole baserer seg på, og hvilke pedagogiske opplegg den bruker. De vil vite noe om læreres faglige dyktighet, hvilken kulturell profil den har, om læring vektlegges og hvilket læringsmiljø skolen har. Innenfor læringsmiljøet vil mange vite om det er mobbing ved skolen. Det tyder på at skolenes akademiske kvaliteter, og om de vil være i stand til faktisk å bibringe deres barn kunnskaper, likevel er viktige motiver når de søker om plass for sine barn i en private skoler.

Foreldre i materialet, som har sine barn ved offentlig skole, vil også ha informasjon om at det er mulig å velge andre skoler enn nabolags-skolen. De vil videre ha informasjon som gir dem grunnlag for å velge

mellom skoler, og de vil ha informasjon om sin skoles sterke sider. Om profilering sier en av foreldrene:

Alle skoler bør vise sine gode sider, det bør være en selvfølge.

De vil ha informasjon om lærerkapasitet fordi det er den som spiller en rolle i skolen, og de vil ha informasjon om undervisningen og om oppfølging av den enkelte elev. En vil også ha informasjon om skolens budsjett per elev fordi det gir et grunnlag for sammenligning. En informant oppsummerer informasjonsnivået i offentlig skole:

Det er kanskje ikke så viktig hvordan informasjonen gis, men det kreves bedre informasjon for at foreldre skal kunne ta stilling til skole. Slik det er nå, må man først oppleve det for å skjønne at man kanskje ønsket å velge noe annet.

Vedkommende er også en av få som mener at informasjon om skolens pedagogiske resultater er viktig.

9.3 Avslutning

Teske og Schneider oppsummerer spørsmålet om informasjon i en spissformulering: "In a system with no options, ignorance might be bliss. In a system based on choice, ignorance is ruin" (Teske og Schneider 2001: 614). I tidlig norsk forskning om brukermedvirkning er det gjort en observasjon om at det i byråkratisk forvaltning gjelder en norm om klientinitiativ. Klienten skal selv oppdage sitt behov og ta kontakt med aktuelle institusjoner. Generelt fant forskerne at det var et informasjonsproblem i forvaltningen (Bomann-Larsen og Jensen 1985). Konklusjonen disse forskerne trekker er at i seg selv er dette en av de viktigste sosialt skjevfordelende mekanismene i offentlig forvaltning. Sosial skjevfordeling er ikke umiddelbart et kjennetegn ved den informasjonen foreldre har om norsk skole. Ytterpunktet i dette materialet er at den forelderen med lavets inntekt framstår som den med best informasjon. Vedkommende har mye informasjon om egen klasse og skole, om andre skoler og skolepolitikk. Vedkommende har barn i offentlig skole. Slik materialet framstår, kan det likevel se ut til at foreldre som har barn i private skoler er bedre informert enn foreldre som har barn i offentlig skole. I private skoler tilkjennevir foreldre at de har kunnskap om det som kalles objektive kjennetegn ved skolen, samt om pedagogikk. Foreldre i offentlige skoler tilkjennevir på den annen side at de ser baksiden som er

problemer med ADHD, for store skoler og klasser, bråk og ressursmangel. Jmfør tidligere kapitler. Forskjellen i informasjonsgrad og typen informasjon foreldre har, kan skyldes at private skoler har etablert prosedyrer for å gi informasjon, mens det varierer i den offentlige skolen. Som det diskuteres i flere av kapitlene, særlig i kapittel fem, har foreldre med barn i private skoler lettere tilgang til skoleledere og lærere, de opplever i større grad enn foreldre i offentlig skole, at skolens personale er lydhøre overfor dem, og i materialet framstår de også som å ha mer kunnskap om styreordninger og andre aktiviteter.

Begge gruppene foreldre ønsker seg informasjon som kan gi grunnlag for å sammenligne skoler. De vil sammenligne offentlig og private skoler, men også ulike offentlige skoler. Profilerings av skoler oppfattes som et egnet redskap for å gi slik informasjon. De ønsker også å få informasjon om at de faktisk kan velge, hvis det faktisk er en mulighet i deres kommune.

10 Segregering

10.1 Innledning

Vår demokratiske orden bygger på at alle voksne borgere skal ha like muligheter til å delta i å fatte de beslutningene som angår dem. Det krever at alle borgere har et visst minimum av kunnskap, hos Dahl (1989) presentert som et krav om "enlightenment". Derfor er det også at skolegang bør være en plikt, mener Walzer (1992), det vil være en for stor urettferdighet å overlate det til familiens beslutning alene om barn skal få skolegang eller ikke. Da vil det i sin helhet være foreldres økonomi, ambisjoner, og egen utdanning og dannelse, som får være utslagsgivende for om barn får skolegang. For å imøtekomme slike krav ble enhetsskolen etablert i Norge. Den utdanner alle på tvers av økonomi og geografi, og lar dem lære det samme. Enhetsskoleprosjektet ble påbegynt sist i det 19. århundre, den skal ideelt gi alle like muligheter til å tilegne seg kunnskap, som i sin tur vil gi alle like muligheter til å tilegne seg yrkesferdigheter og en plass på arbeidsmarkedet (Dahl 1989, Walzer 1992, Marshall 1992). Skolen er dermed en svært viktig institusjon i demokratiske land fordi den spiller en rolle både for å sikre at alle kan medvirke demokratisk, samt fordelingspolitisk fordi den skal medvirke til at innbyggerne kan få en plass på arbeidsmarkedet. Skole behandles også derfor som et sosialt gode.

I den historiske organiseringen av skolen har spørsmålet om skolens rolle i fordelingspolitikken fått stå sentralt, og det er, eller i henhold til Walzer, bør være, en målsetning at barn fra ulike sosioøkonomiske grupperinger i samfunnet går i samme skole. Dette bør være en målsetting fordi barn med ulik bakgrunn dermed kan lære av hverandre. Ut fra en slik tanke er geografi, boligområde eller nabolag det beste organisasjonsprinsippet når det bestemmes hvilke barn som skal gå i samme skole. Et slikt fordelingsprinsipp er ideelt sett bra, fordi det prinsipielt ikke etableres en politikk som regulerer hvem som

kan bosette seg i visse områder. Nabolagsskolen framstår dermed som det beste alternativet. Nabolagsskoler evner likevel ikke alltid å integrere barn fra ulike miljøer. Erfaringer fra USA er blant annet at nabolagsskoler sementerer etnisk og økonomisk baserte skillelinjer. Nabolag er ofte segregerte på etnisitet og økonomi, dermed kan nabolagsskolen like gjerne medføre segregering som integrering. Dette var utgangspunktet for desegregeringstiltakene som ble satt i gang i USA på 70-tallet. Eksempler på desegregeringstiltak er ”bussing”, som fraktet elever mellom nabolag og skoler, og som sørget for at skoler ble raseblandet. Tiltaket viste seg å virke i den forstand at resultatene ved skoler i såkalt svarte nabolag ble bedre (Clotfelter 2001). Et tiltak som ble satt i verk senere er fritt valg av skole. Dette hadde også desegregering som målsetting. Utgangspunktet tatt i betraktning, er resultatene av dette tiltaket noe usikre, mener Teske og Schneider (2001). Avhengig av de mekanismene som ble etablert for å velge ut elever til skoler som var med i programmer for fritt valg, kunne tendensene gå i begge retninger. Det styrket desegregeringen, men det kunne også medføre at tendenser til segregering igjen ble synlige. Fritt valg- programmene hadde imidlertid klare konsekvenser for foreldres informasjonsnivå, det ble høyere. Det hadde også konsekvenser for elevresultatene, som ble noe bedre. De klareste konsekvensene hadde det for foreldres fornøydehet. Foreldre som valgte skole for sine barn var mer fornøyde med skolen (Teske og Schneider 2001).

Clotfelter viser videre at det er avstand til annen skole barna kan gå på, andelen barn ved skolen med annen etnisk bakgrunn enn hvit, og om desegregeringstiltak er obligatoriske som er de variablene som i størst grad påvirker foreldres tilbøyelighet til enten å flytte eller ta sine barn ut av nabolagsskolen (Clotfelter 2001). Slike trekk øker altså sannsynligheten for ”white flight”, eller segregering, at foreldre med etnisk nasjonal (hvit) bakgrunn flytter sine barn ut av skoler med mange elever med innvandrerbakgrunn. Andre erfaringer fra USA viser at valgfrihet kan legge til rette for at engasjerte foreldre, som ellers mangler økonomiske og sosiale ressurser, velger andre skoler enn nabolagsskolen. Dette kan være betinget av boområde, og erfaringer fra Frankrike viser at noen foreldregrupper med lav sosio-økonomisk status, og som bor i økonomisk heterogent sammensatte boligområder, søker sine barn til skoler i andre områder. Erfaringer både fra USA og Sverige viser at valgfrihet har redusert tendensen til segregering fordi foreldre som tilhørte etniske minoriteter har brukt en mulighet til å søke sine barn inn på ”hvite” skoler (Rothstein og Blomqvist 2000, Lidström 2001).

I Sverige ble det innført fritt valg mellom offentlige og private skoler, men også mellom offentlige skoler tidlig på 90-tallet. Friskole-reformen ble tatt vel i mot av foreldrene, og allerede i 1993 fant Skolverket at støtten til prinsippet om valgfrihet var høy. 80 % av foreldrene mente at retten til å velge skole var viktig eller svært viktig (Blomqvist og Rothstein 2000). Som jeg viste i kapittel fire var det i 1999 44 % av innbyggerne i Norge som støttet prinsippet. Slike generelle tall har vi ikke mulighet til å presentere ut fra materialet som ligger til grunn for denne undersøkelsen, men det er 19 av de intervjuede foreldre med barn på private skole som mener at valgfrihet er et godt prinsipp, mens det er fire av de foreldrene vi har intervjuet, som har sine barn i offentlig skole, som mener det. Svenske undersøkelser viser også at i spørsmålet om å velge fra offentlig til privat skole har foreldres sosioøkonomiske bakgrunn stor betydning, mens den ikke har det i spørsmålet om å velge mellom offentlige skoler. Der fant man at svenske foreldre som bodde i boligområder med lav status tilhørte den gruppen av foreldre som hadde sterkest tilbøyelighet til å bytte skole. De byttet til en annen offentlig skole. I Sverige som helhet var foreldre som bodde i områder med høy status en annen gruppe med sterk tilbøyelighet til å bytte skole; de byttet fra offentlig skole til friskole. I Göteborg, som er bydelsorganisert og der skole er et ansvar bydelene har, var det i 1996 slik at byttet mellom offentlig skole og friskole ofte var et bytte fra en bydel med forholdsvis dårlig økonomi, til en bydel med bedre økonomi. Det var likevel ingen sammenheng mellom bydelens økonomi og antallet elever som valgte friskole (Carlsson 1997). Det er altså lite som tyder på at "white flight" og homogenisering av elevgrunnet ved skolene er sterke tendenser i Sverige. I Danmark, som har lange tradisjoner med private skoler, og som i prinsippet har fritt valg mellom offentlige skoler, er tendenser til segregering et nokså nytt tema i skoledebatten. Det knyttes også eksplisitt til boligpolitikken som føres (Dagbladet, magasinet 22.mars 2003).

10.2 Etnisk og religiøs segregering

Som det er vist til i avsnitt 5.4 har foreldre i denne undersøkelsen bevisst valgt å oppsøke skoler og skolemiljøer som de oppfatter som mer heterogene enn det området der de bor og barna sokner til en offentlig skole. Det er få av informantene som bor i områder der en overveiende andel av innbyggerne har innvandrerbakgrunn, langt de fleste bor i områder der en overveiende andel av befolkningen har etnisk norsk bakgrunn. Foreldre har søkt sine barn til private skoler fordi de hadde et ønske om at barna skulle oppleve mangfold i

skolehverdagen. Å bryte opp det monokulturelle miljøet barna ellers ville få tilgang til, å eksponere dem for heterogene skolemiljøer der de treffer barn med andre religiøse, verdimeslige og økonomiske bakgrunner, var motiver foreldre la til grunn for sine valg. De ønsker med andre ord å løfte sine barn ut av skolemiljøer de oppfatter er dominert av én gruppe, etnisk og økonomisk. Mange mener at deres nabolagsskole er dominert av en gruppe, og en mening som ble uttrykt overfor oss er at:

Per i dag har man segregering som problemstilling i offentlig skole. Det er etnisk heterogent i vår skole.

En annen informant menet at:

I dag er det religiøs segregering i skolen. ... (vår skole) har lang erfaring med at det er uproblematisk å integrere elever.

En nokså typisk kommentar om den private skolen de har valgt er at:

Det er veldig mye ulike mennesker som har sine barn på skolen. Det er ikke noe enhetlig miljø verken økonomisk eller etnisk. Det er et internasjonalt miljø med ulike kulturer.

Det er ikke slik at noen ikke har råd til å gå her. Elevgrunnlaget varierer med hensyn på etnisitet og økonomisk bakgrunn. Private skoler er flerkulturelle.

Foreldre søker altså om plass til sine barn i skoler de oppfatter er flerkulturelle.

Barn skal se flere sider ved samfunnet,

sa en informant. Vedkommende er selv innvandrert til Norge, riktignok fra et annet europeisk land, og er det ene unntaket blant våre informanter som bor i et av de bymiljøene i Oslo som regnes som et tilnærmet rent innvandrer miljø. Det mest sentrale motivet denne familien har for å velge en privat skole, er at deres barn skal få en god norskopplæring. Det hadde de ikke tro på at den norske, offentlige skolen i nabolaget ville kunne gi deres barn. En annen informant fortalte en historie fra sin bekjentskapskrets der det var blitt sagt at foreldre som bodde i denne bydelen mente barna hadde mye bedre av å lære tysk i skolegården enn av å lære urdu. Etnisk homogene skoler ble altså i to tilfeller definert som å være skoler med overveiende andel elever med innvandrerbakgrunn. I de andre tilfellene refererte

foreldre til etnisk homogene skoler som skoler der det i overveiende grad gikk barn med etnisk norsk bakgrunn.

Selv om foreldre er forholdsvis eksplisitte på at de ønsker at deres barn skal kunne bevege seg i heterogent sammensatte skolemiljøer, og de har latt det motivere sitt valg av skole, er det halvparten av dem som tror at større muligheter til å velge skole vil styrke en tendens til etnisk segregering mellom skoler. Også de som mente at større mulighet til å velge ikke ville styrke en slik tendens, og at etniske segregeringsprosesser ikke forekommer per i dag, mener at friere valg kan styrke en tendens til at ulike religiøse grupper samler seg i egne skoler. En sier at:

Det kan være en fare for at etnisk religiøse grupper samler seg i egne skoler. Men jeg tenker ikke først og fremst på at det er en fare at muslimer vil gjøre det, det er verre med de kristne fanatikerne.

Vedkommende har selv barn i en skole som representerer et livssynsalternativ. En informant pekte på at antallet elever med flerkulturell bakgrunn ved skolene ville ha betydning, og at det ikke ville være bra hvis det utviklet seg slik at noen grupper fikk dominere på skoler:

Her fungerer det bra, men hvis jeg hadde bodd på østkanten, ville jeg nok sett annerledes på det. Det er en smertegrense for hvor mange innvandrere man kan tåle i en klasse, så får man en tip-over-effekt, og de andre rømmer. Jeg tror den går på om lag 30 % innvandrere, det er bra.

Foreldre i materialet som har sine barn ved offentlig skole mener også at elevgrunnet ved deres skole er heterogent:

Vi har en del fremmedspråklige, det fungerer veldig bra. Tror faktisk det er bra for barna at de får se litt forskjellige ting.

Ved en av skolene mente foreldre at det ikke var mange med etnisk ikke-norsk bakgrunn:

Av en klasse på 21 er det to med annen etnisk bakgrunn.

Ved denne skolen hadde de sett tendenser til at ulike etniske grupper samlet seg i egne grupperinger. Det hadde vært tatt opp, og etter denne forelderens mening, løst på en god måte. Det var godt fordi:

Det blir stadig flere innflyttere også her. Rektors og lærers holdning til det, får integrering i skolen til å fungere bra. ... Klassene tar imot innvandrere på en god måte.

Ved den andre skolen ble det pekt på at det kunne være problemer i relasjonen mellom de etniske gruppene ved skolen. Det kom barn med innvandrerbakgrunn direkte fra et asylmottak, og foreldre mente det ikke ble gjort nok for å integrere dem i skolen. En informant mente det hadde skapt problemer og konflikter ved skolen, mens andre var noe mer moderate i sine beskrivelser av situasjonen:

Det er ikke akkurat konflikter mellom gruppene, men det er problemer fordi innvandrerbarna ikke får lov til å gå i bursdagsselskaper osv. De blir veldig utenfor. Foreldrene virker ikke interessert i at barna skal bli integrert.

Dette ble tatt opp også av en annen informant ved samme skole:

Det er forskjellig, både kulturelt og sosialt, og det fungerer bra. Men vi som foreldre sliter litt med dem med unorsk bakgrunn, det er vanskelig å få dem til å stille opp. De vil liksom ikke bli integrert.

Ingen av dem tok opp at religionsmangfold i skolen kunne fungere positivt eller være berikende.

10.3 Økonomisk segregering

Avsnitt 5.4 viser til at det er lite sannsynlig at det foregår segregering i private skoler fordi foreldre søker sine likesinnede med hensyn på økonomi og etnisitet når de søker plass til sine barn i private skoler. Med hensyn på etnisitet beskrives dette også nærmere i forrige avsnitt. Her skal jeg gå noe nærmere inn på foreldres oppfatning av om det kan foregå segregering med hensyn på økonomi i private skoler.

Færre enn halvparten av foreldrene som har sine barn i private skoler tror at større grad av valgmuligheter kan sette i gang en utvikling mot økonomisk segregering i skolen. Seks av de sju private skolene i dette materialet får statlig økonomisk støtte ut fra den nå gjeldende privat-skoleloven. Den syvende får statlig støtte som et engangsbeløp per år i henhold til en bilateral avtale med den norske stat. Som vist i kapittel to varierer skolene i pris fra 700 kroner per måned per barn til 2000. Alle tilbyr søskenmoderasjon og friplass. Noen skoler tilbyr heldags-skole innenfor den prisen, mens andre beregner seg et tillegg for SFO.

Ut fra skolenes og foreldres opplysninger, betaler foreldre i de private skolene i materialet noe mer enn det en plass i SFO koster i deres kommuner. Et eksempel er at en plass i privat heldagsskole koster kr. 2000, mens en plass i SFO i den samme kommunen koster kr. 1600. Et annet, litt dyrere eksempel, viser at plass på privat skole koster kr. 1150 per måned per barn, plass i SFO koster 1300, mens en kommunal SFO-plass til sammenligning koster kr. 2000.¹⁰ En plass i privat grunnskole på småskoletrinnet er for denne forelderer altså 450 kroner dyrere per måned enn en tilsvarende plass i offentlig skole.

Disse regnestykkene får våre informanter til å kommentere at det ikke er dyrt å ha barn i private skoler, og at flere foreldre i realiteten har mulighet til å velge det for sine barn:

Privat skole er ikke dyrt, flere kan velge det. Når det er en innretning på skolen kan flere velge. ... Fordypning ekskluderer ingen.

Det er ikke eksklusive miljøer i private skoler.

Ikke noe classeskille. Privat skole er i realiteten åpen for alle.

Heller ikke er det begrensninger som settes fordi det er for dyrt. Månedsbetalingen er kr. 700, 40 kroner til klassekassen og vi betaler et månedskort på 580 i tillegg. Nå er det en av oss foreldre som henter og bringer, men vi har vurdert å kjøpe hjelp til det.

Denne informanten mener at dette har de som familie økonomisk mulighet til, selv om de ikke tilhører den gruppen med høyest inntekt blant foreldrene med barn i private skoler. En annen informant reagerte på at det ble bedt om penger utenom de faste skolepengene:

Klasser har klassekasser som brukes til aktiviteter. Turer, teater, museer. Det er utenom skolepengene. Det er ikke faste og opplyste utgifter. Vi har råd til å betale, men det er litt irriterende at det ikke er regnet inn. Det er ikke frivillig dette med klassekassen, alle må bidra.

Det er likevel noen informanter som mener at private skoler der det betales for plass kan fungere ekskluderende, men på spørsmålet vårt om de tror utviklingen vil medføre at økonomiske segregeringsprosesser vil styrkes, svarer de bare at det kan skje. En sier at:

¹⁰ Prisene i private skoler er kontrollert, prisene for plass i kommunal SFO er ikke kontrollert.

Kan skje. Ved betalskole må foreldre ha inntekt.

En annen mente at:

Det kan jo skje, men vi er for redde for det.

Atter andre nyanserte synspunktene sine:

Vil kunne forekomme økonomisk segregering. Den økonomiske eliten vil alltid kunne sende sine barn til private skoler.

Det kan heller ikke etableres private skoler for at det skal drives butikk på dem. Heller ikke få segregering på etnisitet. Det må ikke bli slik at vi får rene pakistanske klasser eller rene Ullernåsen- klasser.

Denne informanten hadde selv barn i privat skole, men mente konsekvent at å øke muligheten for å velge mellom offentlig og privat skole ville ha negative konsekvenser.

Foreldre er opptatt av at det ikke skal utvikle seg eliteskoler som mottar støtte fra det offentlige:

Utdanning er noe alle barn skal få, et spørsmål for storsamfunnet. Det må ikke bli slik at det utvikles eliteskoler.

En del av dem hadde sett at det kan demmes opp for en slik utvikling gjennom en lovgivning som setter tak på foreldrebetalingen.

Det er jo forskjeller i utgangspunktet, og en må være forsiktig hvis en vil unngå at det etableres klasseskiller. Det kan skje hvis finansieringen ikke er på plass.

Også foreldre med barn i offentlig skole er opptatt av at større valgmuligheter kan være utgangspunktet for at det dannes eliteskoler. Jmfør uttalelser om A- og B-lag. Ikke alle foreldre er enige i at den offentlige skolen er uten tendenser til segregering av elever på økonomi, men det kan ha ulike uttrykk:

Inntrykket er at skolen har vært organisert på en slik måte at tidligere skillelinjer mellom barn ikke kan oppheves. Det har ikke vært gjort forsøk på at barna skal kunne ha sosialt samkvem mellom klasser.

Til denne skolen sokner det elever fra ulike boligområder med ulike sosioøkonomiske grupper, og som ble gruppert i forskjellige klasser. Foreldrene oppfattet det slik at organiseringen ved den enkelte skole

kan ha segregerende effekter, og det ble påpekt. Men foreldre i materialet kunne støtte en påstand om at barn fra ulike sosioøkonomiske lag burde gå sammen i skolen:

Det tror jeg er veldig bra. Skolen er en refleksjon av samfunnet, og det er bra at barna blir utsatt for det.

Blant våre informanter, som har barn i offentlig skole, hadde flere den oppfatning at skolen faktisk var i stand til å integrere grupper med ulik økonomisk bakgrunn, men de hadde ikke den samme oppfatningen av at det foregikk integrering av barn med annen etnisk bakgrunn. Jmfør forrige avsnitt. En informant, som selv er innvandrer til Norge, mente at:

Det er ikke etniske og sosiale ulikheter på skolen, det er jevn middelklasse som bor der. Boområdet er satt sammen slik at det bor mennesker med ulik sosioøkonomisk bakgrunn der. Eneboliger, rekkehus, lavblokker, høyblokker. Inntrykket mitt er at det er ønskelig at det er blandet, også på skolen. Det fungerer bra.

Vedkommende som sier dette er den informanten i dette materialet med lavets inntekt. En annen informant fra samme skole mente at elevene fra høyblokkområdet ikke nødvendigvis fikk plass i den aktuelle skolen. Vedkommende mente at det var denne gruppen elever som måtte flytte på seg hvis det ble trangt:

Men det er likevel noe som er problematisk; vi har et par blokker i nærheten, og det er uklart hvilken skole de sokner til, og avhengig av om klasser er fulle er det de barna som bor i disse blokkene som blir flyttet fram og tilbake. Det er en form for grenseproblematikk.

En tredje informant mente at det ikke var økonomiske ulikheter blant foreldrene som tilhørte skolen. Ved den andre skolen hadde en av informantene den holdningen at det er:

Sunt at ungene får oppleve forskjellige lag av det norske samfunnet, at de blir eksponert for andre segmenter av befolkningen. Så det ikke er som i England, der de må ut i arbeidslivet før de ser noen fra et annet sosialt sjikt.

Det er et sammensatt miljø, folk fra ulike sosiale lag bor i området rundt, og det er bra.

Disse nokså blandete inntrykkene tyder på at det er miljøet i klassen som får påvirke de fleste foreldres inntrykk av diversiteten i den offentlige skolen.

10.3.1 Creaming

En variant av økonomisk segregering er det som kalles ”creaming”: At private skoler kan skumme fløten fordi de enten har bedre økonomi som følge av at de tar betalt fra foreldre, eller fordi de har en elevmasse med bedre forutsetninger for å gjøre det bra akademisk enn den offentlige skolen har. Begge disse formene for creaming kan myndighetene regulere seg bort fra gjennom bestemmelser om elevinntak og finansiering. På den måten kan det sørges for at den økonomiske fordelingen mellom skoler blir lik, også når det gjelder ekstra ressurser til barn som skulle trenge det. Som det er foreslått i innstillingen til nytt finansieringssystem, kan finansieringen gjennomføres på en slik måte at offentlig og privat skole likestilles på kommunalt nivå. Myndighetene kan, også gjennom lovgivning, sikre at kunnskapsnivå, eller elevenes mulighet til å tilegne seg kunnskap, ikke blir avgjørende for inntak i private skoler. Problemet for skolen i denne sammenheng er at foreldres ikke-økonomiske ressurser er vel så avgjørende for resultatet for hver enkelt elev som de økonomiske, og at foreldres engasjement evt. likegyldighet, kanskje er mest avgjørende for den skoletjeneste deres barn får tilgang til. Om slike kjennetegn ved foreldre kan knyttes til etnisitet og økonomi, slik den norske debatten forutsetter, er et annet spørsmål.

Størrelse på skole eller klasse er en faktor som kan medføre creaming, og private skoler har ofte, men ikke alltid, færre elever og mindre klasser enn offentlig skole har. Det kommer likevel fram i kapittel åtte at få foreldre i materialet eksplisitt hadde størrelse som ankepunkt mot offentlig skole, eller som motiv for å søke plass i privat skole. De erfarer riktignok ofte at det private skoler ofte er mindre og har færre elever i hver klasse, og det oppfattes som positivt. De hadde imidlertid interesse av at deres barn skulle ses som enkeltindivider. Det kan være en viss sammenheng mellom de to faktorene. Her skal jeg se litt nærmere på hva som kommer fram i intervjuene vi har gjort med foreldre som kan knyttes opp mot at det foregår creaming i private skoler.

Teske og Schneider viser i sin litteraturgjennomgang at det er en gjennomgående observasjon i amerikanske studier at foreldre som har barn i skoler som er med i ulike programmer for fritt valg, er mer engasjerte enn andre foreldre. Samtidig viser de at det ikke er mulig å

si om disse foreldrene også ville ha engasjert seg hvis de hadde sine barn i offentlig skole (Teske og Schneider 2001).

Som det er vist til i kapittel fire er foreldre i private skoler engasjerte. Mange foreldre ga også uttrykk for at eget og andre foreldres engasjement kom deres eget barn til gode, og at det var en faktor som motiverte deres valg av skole:

Vi ønsket våre barn skulle gå på en skole der foreldrene er aktive. Klassen har tre aktiviteter per semester. Det er en gruppe av foreldre som planlegger.

Samtidig viser denne informanten til at foreldres deltakelse kan være vanskelig å få til:

Noen klasser sliter. Å få foreldrestøtte kan være vanskelig i noen klasser og for noen foreldre. Det er heller ikke en enkel skole å være foreldre i, foreldre må være aktive og det tar mye tid. Hverdagen er hard, det er mye å gjøre og det kan være tøft for mange. Særlig single foreldre må ofre mye.

I privat skole er det avgifter, men de stiller også krav til foreldres innsats, til at foreldre følger opp barna. Det er etablert en relasjon hjem-skole-hjem. Å få til noe tilsvarende er en utfordring for den offentlige skolen.

Foreldres oppfatter det slik at egen deltakelse og aktivitet kan medføre creaming:

Det er bedre i ..., men det er også et annet utvalg elever. Det er for eksempel ingen foreldre som lar være å bry seg. ... Men foreldre må være spesielt interesserte for å ha sine barn der. Det må være noe mer tilstede enn bare fortvilelse over den skolen de ellers ville gått i.

To informanter mente at den skoletypen de hadde sine barn i, ikke var i stand til å ta hensyn til barn med diverse former for problemer:

Det er ikke bare rosenrødt på Det er foreldre som kommer hit fordi den offentlige skolen oppfattes som for dårlig. De har ofte problemer i bagasjen i form av at de trenger spesialpedagogisk assistanse. Vi hadde et slikt tilfelle i vår klasse, der vi tror foreldre ikke ble anbefalt å gå videre i 2. klasse. De burde tatt det videre for å se hvilke ressurser det kunne utløst i PP-tjenesten. Men det er skolen, og muligens ... systemet, ikke åpent for. De

argumenterte med at skolen ikke hadde ressurser til å ta slike elever. Det er en kritikk jeg har av dette systemet.

Og hadde jeg hatt barn med spesielle problemer ville jeg helt sikkert valgt offentlig skole, der er det mye bedre oppfølging av slike barn

Foreldre hadde også motsatte opplevelser:

Vi bestemte oss for ... En av årsakene til det var at skolen var ominnredet og hadde nytt ventilasjonssystem. Vår sønn har astma og allergi, og derfor ble det utslagsgivende. Den offentlige skolen fikk tilskudd for å følge opp vår allergiske sønn, det så vi aldri noe til fordi de pengene gikk rett til den generelle skoledriften.

Andre foreldres synspunkter på dette var at det faktisk var en del foreldre som søkte sine barn inn ved private skoler fordi de hadde mislykkes i den offentlige skolen. Dette kunne dreie seg om alt fra at foreldrene antok deres barn var spesielle og derfor ville gi dem en alternativ skolegang, via helseproblemer, til at barna av ulike grunner ikke fant seg til rette i den offentlige skolen. Det er også tidligere vist til at foreldres hovedmotiv ser ut til å være det de anser som å være barnas behov, og de private skolene hadde ingen fordeler med hensyn på andelen fremmedspråklige elever og homogenitet i elevgrunnet.

Blant foreldre med barn i offentlig skole eksisterer en del myter om private skoler som foreldre, som har sine barn der, forholder seg til:

Enten tror de at det er barn som er tilbakestående som går i Steinerskolen, eller de tror det er bare rikfolk som har sine barn der. Begge deler er jo helt feil.

Informanten vektlegger at Steinerskolene har som en av sine profiler at de skal rekruttere elever med ulike økonomiske bakgrunner. Men som det ble vist til i kapittel seks, er diagnosen ADHD noe foreldre i offentlig skole er opptatt av, og en del tilkjenner at hvis deres barn hadde hatt problemer av den typen, eller hadde vært i behov av ekstra ressurser av andre årsaker, ville de søkt plass til barnet i en privat skole:

Jeg hadde nok tenkt annerledes om barnet hadde spesielle problemer, var et ADHD-barn.

Hvis foreldre lar problemer av denne typen motivere at de søker plass til sitt barn i en privat skole, foregår det ikke prosesser av creaming. Men, slik situasjonen ble framstilt som å vær i den ene offentlige

skolen i materialet, foregår det creaming i private skoler alene av den grunn at de har mer eller mindre "normale" skoletimer- og dager. Det var ingen foreldre med barn i private skoler som kunne rapportere om liknende tilfeller der lærerne måtte springe og hente elever med ADHD. Foreldre med barn i offentlig skole hadde også inntrykk av at det var lettere å drive personalpolitikk og sette sammen gode team av lærere i privat skole, enn det var i deres egen skole:

Private skoler med flere ressurser, ville sikkert trekke til seg de beste og mest engasjerte lærerne, fordi de har mye større muligheter til å "hire and fire", de kunne ansette etter prestasjoner.

Som jeg påpekte over kan det være en sammenheng mellom størrelse og elevprestasjoner. Et av kriteriene på det, men som også kan stå som et eget kriterium på om private skoler fungerer bra, er spørsmålet om individuell tilpasning av undervisningen:

Den private skolen utvikler individer gjennom enkel tilpasning. Den tilpasser seg også det som kan være problematisk med elever.

Det er også en sammenheng mellom foreldres vilje til å engasjere seg i sine barns skolegang og barnas akademiske resultater (Teske og Schneider 2001). Kravet om, og den faktiske foreldreaktiviteten i privat skole, kan derfor medføre creaming i den forstand at elevene får bedre resultater fordi de har foreldre som engasjerer seg. En informant uttrykte det på denne måten:

Foreldrene er engasjerte ikke bare for barnas skyld, men fordi foreldre selv synes det er spennende. Ikke bare fordi barna trenger støtte, men fordi de selv liker å delta, og det liker barna, de aksepterer det mer enn på andre skoler, tror jeg. Jeg tror jeg har fått nesten like mye ut av at barna mine har gått på ... som de selv har fått ut av å gå der. Jeg føler at jeg har gått der selv! Jeg føler meg som et rikere menneske fordi barna mine har gått på

Foreldres deltakelse anses som viktig også i offentlig skole, og det er en målsetting i vår skolelovgivning. Det er et stykke igjen til at forholdene i offentlig skole blir som de er beskrevet her, og at det foregår prosesser av creaming i privat skole ut fra foreldredeltakelse er det ikke mulig å organisere seg bort fra gjennom bestemmelser i lovverket.

Foreldre i materialet, som hadde barn i offentlig skole, tilkjennega heller ikke et inntrykk av at de mente det foregikk prosesser av creaming i de private skolene. I ett tilfelle ble det henvist til at foreldre nok kjøpte seg bedre samvittighet ved å være villige til å betale for skoletjenesten. Foreldre i offentlig skole ga heller ikke uttrykk for at de trodde større forskjeller ville bli resultatet hvis det skulle bli enklere å etablere og søke sine barn til private skoler. På den annen side så vi denne ene forelderen som hadde gjort seg noen tanker om at barn fra lavere sosiale lag ble skjøvet over på en annen offentlig skole fordi skolegrensene var flytende. Hvis det er slik at den enkelte offentlige skole selv bestemmer hvordan grensene trekkes, er vi allerede på veg mot et system der inntakskriterier bestemmes av den enkelte skole.

10.4 Konsekvenser for offentlig skole

Hvilke motiver foreldre legger til grunn for å velge private skoler for sine barn vil ikke kunne danne grunnlag for å si noe om den utviklingen vi kan komme til å se i skolen som helhet. Men de observasjonene som er gjort så langt kan danne et utgangspunkt for å sette fram noen antagelser om hvilken utvikling vi kan komme til å se. Det ser ikke ut til at bedre tilgang til å etablere og velge privat skole vil virke inn på elevsammensetningen i offentlig skole. Foreldre som har valgt private skoler velger seg til miljøer som de oppfatter som å være etnisk og økonomisk mer heterogene enn de miljøene de velger seg bort fra. Dette gjelder både fra miljøer dominert av etniske minoriteter, men i enda større grad fra miljøer som oppfattes som å være etnisk norske homogene miljøer. Det er også lite trolig at det vil foregå creaming i private skoler, fordi foreldre oppfatter det slik at skolene tar i mot barn som har ekstraordinære behov. De private skolene tar også imot barn med innvandrerbakgrunn, og det er ikke grunn til at creaming på grunnlag av mindre språkforskjeller i private skoler skulle finne sted. Forslagene til nytt finansieringssystem gjør det også mulig å regulere bort en del av de konsekvensene som er negative med hensyn på etnisk og økonomisk segregering, og creaming. Det vil heller ikke bli grunnlag for å etablere skoler som kan ha som formål å tjene penger på undervisning. Det åpnes for at korporasjoner kan drive skoler, men altså ikke for at kommersielle aktører kan komme på banen (UFD aktuelt, html-versjon).

Mange foreldre som har barn i private skoler tror likevel at den offentlige skolen kan bli utarmet både faglig og økonomisk, og

begrunner det med at de beste lærerne vil gå til de private skolene, fordi de vil ha mulighet til å betale bedre.

På den annen side er det foreldre som mener at større muligheter for å velge private skoler vil medvirke til å øke kvaliteten i både privat og offentlig skole. Det er først og fremst konkurransen de forventer at det vil bli mellom systemene av privat og offentlig skole som er årsaken til dette, men også konkurransen mellom enkeltskoler. Disse foreldrene mener at det offentlige skolesystemet vil tape på å bli sammenlignet med et større system av private skoler, og at det vil medføre at de offentlige skolene på en eller annen måte skjerper seg. Mange hadde også meninger om at offentlig skole ikke brukte sine ressurser på en god nok måte, andre at kommunene ikke ville prioritere skole hvis ikke det ble oppfattet som absolutt nødvendig.

Med kniven på strupen,

som en forelder uttrykte det. Foreldre mente også at økte muligheter til valg ville gi offentlige skoler insentiver til å profilere seg, vise hva de er gode på, og det ville også fungere positivt og bedre kvaliteten.

Som det ble vist til i kapittel åtte, om ideologiske og politiske motiver, var det noen foreldre i materialet som ga uttrykk for at de egentlig var motstandere av private skoler ut fra en helhetlig politisk ideologi, men som likevel ville forbeholde seg retten til å ha egne barn i slike skoler. Denne helhetlige politiske ideologien omfattet motstand mot alle former for segregering, og støtte til en skole som samler ulike etniske og økonomiske grupper i samme skole, av foreldre definert som enhetsskolen. Også andre foreldre i materialet mente at bedre tilgang til å etablere, og å velge private skoler, vil ha konsekvenser for offentlig skole i form av sterkere tendenser til segregering både etnisk og økonomisk, samt at mange tror det vil bli etablert useriøse skoler. Implisitt i slike uttalelser kan det ligge at de mener andre foreldre, når de eventuelt kan velge private skoler for sine barn, vil ha andre motiver basert i andre verdisystemer enn dem de har selv, for å gjøre sine valg. Det kan se ut til at de mener andre foreldre ikke ville ha de samme pedagogiske og verdimessige begrunnelsene for å velge private skoler som de selv har, eller se sine barns behov på samme måten som de selv gjør, hvis de skulle få muligheten til å velge. Ut fra det kan det stilles et spørsmål om foreldre som har sine barn i private skoler oppfatter det slik at andre vil velge private skoler fordi de ønsker at deres barn skal gå i etnisk norske homogene klasser og skoler, samt bevege seg i økonomisk homogene miljøer. Altså helt i motsetning til egne valg og motiver.

Hva som kan være årsaken til at noen foreldre som velger en privat skole for sine barn ikke er villig til å anse andre foreldres valg som like verdiladete og positive som egne, kan vi bare spekulere i. Men en årsak, som er ganske nærliggende, er at foreldre søker å overkomme diskrepansen mellom eget valg og det som den offentlige debatten anser som å være verdifullt. For å klare dette inntar foreldre holdninger som er inkonsekvente, og de er mer liberale i forhold som angår dem selv og deres nærmeste, enn de er villige til å være angående forhold som inkluderer større deler av befolkningen.

11 Selvaktelse/empowerment

11.1 Innledning

Den siste hypotese det er arbeidet ut fra i dette prosjektet er at foreldre velger skole for sine barn ut fra sin selvaktelse eller selvrespekt som oppdragere. Med det menes det at foreldre ønsker å gjøre valg, og å kunne gjøre valg, som bidrar til å styrke deres selvaktelse og selvrespekt. I det legges det også at foreldre ønsker å framstå som nyttige, respektable, anerkjente og attraktive mennesker (Andersen 1996). Menneskers selvrespekt har utspring i både sosiale forhold og normer i samfunnet. Selvrespektens sosiale basis kan forklares med henvisning til strukturen og innholdet i offentlige institusjoner, og til trekk ved den offentlige politiske kulturen (Rawls 1996). Valg av skole, kan som del av vår selvrespekt som oppdragere, inngå i det som kalles sterke vurderinger. Kjennetegnet for slike vurderinger er at det er mulig for foreldre å begrunne hvorfor ett alternativ anses som bedre enn et annet, det vil si at de kan artikulere sine preferanser.

Vurderingene knyttes til følelser og moral, og dermed også til identitet. For eksempel kan argumenter omkring ulike valg være av betydning for et individs selvrespekt eller for den respekt andre gir et individ (Grimen 1995). Enkeltindividet kan få eller styrke sin selvrespekt i sin samhandling med andre, både enkeltindivider, organisasjoner og institusjoner. I tråd med dette har begrepet om selvrespekt to komponenter. For det første et individs antakelse om eget verd, om å bli verdsatt, for det andre inngår det å ha en oppfatning av egne muligheter og tilstrekkelighet til å gjennomføre egne intensjoner. Å oppleve at de planer en har lagt er i samsvar med den forståelse individer og instanser i ens omgivelser har av hva som er rasjonelt og akseptabelt, er en del av et menneskes selvrespekt (Rawls 1999).

Selvrespekt eller selvaktelse kan dermed knyttes til flere aspekter ved skolen. Blant annet til eksistensen av en valgmulighet og til i hvilken

grad skolen er i stand til å gi foreldre selvrespekt og tro på seg selv som foreldre. Hvis skolen i tillegg styrker foreldre i deres forskjellige valg, er den også en instans som evner å drive det som kalles empowerment eller bemyndigelse av foreldre. Det innebærer å gi foreldre myndighet til å bestemme over faktorer som de opplever som viktige for sitt liv (Stang 1998). Begrepet peker på hvordan den enkelte tjenestemottaker skal gis muligheter til innflytelse, medbestemmelse og autonomi.

Empowerment og selvrespekt krever at det eksisterer tillit i relasjonen mellom profesjonsutøver og tjenestemottaker. I et system med monopol, det vil si i et system der det ikke er mulig å velge en annen tilbyder, kan paternalisme, eller velferds paternalisme, være rådende. Begrepet peker på at det er eksperter som bestemmer hvem som får hva, når og hvordan, og at berørte parter ikke har muligheter til medvirkning. Det peker også på at noen levesett og noen oppfatninger om hva som er det gode liv favoriseres framfor andre (Eriksen 2001). I et slikt system vil voice, det å la sin stemme høre, og stille krav til tjenesten man mottar, kunne være kostbart fordi det vil oppfattes som kritikk (Hirschman 1970, Rothstein 1994). I den grad de har ønsker om en annen pedagogikk, eller at deres barn skal utdannes i tråd med et kristent verdigrunnlag, eksisterer det valgmuligheter i form av skoler som er livssynsalternativer eller pedagogiske alternativer. Foreldre har imidlertid få muligheter hvis det er andre sider ved skole de ønsker å velge seg bort fra, eller til. Skolegang vil i langt de fleste tilfeller si at foreldre mottar et statlig/kommunalt tjenestetilbud for sine barn, og det vil ikke eksistere alternativer.

11.2 Valg av privat skole som utslag av foreldres selvaktelse qua foreldrerollen

Selvaktelse kan individet uttrykke med henvisning til normer (Walzer 1993), og å gjøre det som er godt og rett for sine barn er en bredt akseptert norm i samfunnet. Når foreldrerollen skal konstrueres vil det å framstå som gode foreldre være et sentralt element i selvaktelsen. Det samme vil det å ha følelsen av å ha kontroll over hverdagen og å ha informasjon som er viktig for de valg en skal ta, samt om det som skal skje. Vi vet lite om i hvilken grad valg vs. ikke-valg er et resultat av strukturelle kjennetegn ved skolesystemet, det vil si at valg i liten grad er mulig eller at foreldre ikke får tilstrekkelig informasjon om at det er mulig. Det har likevel vært en antakelse at å finne fram til, og faktisk velge å la sine barn gå i en privat skole, eller en offentlig skole som foreldre anser for å være bedre eller mer tjenlig enn nabolags-

skolen, kan inngå som et grunnlag for foreldres selvrespekt og den selvaktelse som styrer deres handlinger som opprager og foreldre.¹¹ Men antakelsen om at valgmuligheten forenkler foreldrerollen, i den forstand at det blir enklere å gjøre det man oppfatter er godt for sitt barn, får ikke umiddelbart støtte av informantene som har sine barn i private skoler. Det er bare 12 av 22 foreldre som har valgt privat skole som mener at valget av skole inngår i deres forståelse av å gjøre det beste for sine barn og være gode foreldre. Noen foreldre som svarer nei begrunner det da også med at det ikke bare er i private skoler man finner de gode foreldre:

Gode foreldre er det i alle typer skoler.

Alle foreldre ønsker å gjøre det beste for sine barn.

Nei, det er ikke et kriterium for om jeg er en god forelder.

Alle vil det beste for sine barn. Hvis man mener at offentlig skole er det beste velger man det.

En forelder som svarte nei, reflekterte likevel over spørsmålet og gikk videre med å si at:

Det er mulig. Det er jo positivt.

Å velge skole kan altså tolkes som positivt, og det ble vist til at å ha barn i privat skole viser dem at de blir prioritert av sine foreldre.

Blant de foreldrene som mente at det å velge privat skole for sine barn inngikk i deres forståelse av å gjøre det beste for sine barn og være en god forelder, tilhørte seks av dem den gruppen på ni som hadde valgt privat skole fordi de var misfornøyde med offentlig skole. Omkring valget sitt, og de følelsene de hadde overfor det valget de hadde tatt, argumenterte noen av dem på denne måten:

Ja, det er slik. Vi ville gjøre det beste for vår sønn, og vi måtte ha et alternativ.

Ja, og jeg føler meg som en bedre forelder på grunn av det valget jeg har gjort. Jeg er glad for at jeg i hvert fall har gjort én ting riktig.

Jeg tenker slik. Hvis ikke hadde vi ødelagt vårt barn,...

¹¹ Spørsmålet er ikke på noen måte uttømmende for hva foreldre som har valgt private skoler mener om sin egen rolle, det sikter heller ikke til å skulle si noe om foreldre som eventuelt ikke har valgt en alternativ skole.

De hadde altså opplevd et behov for å endre sitt barns skolesituasjon, og de hadde sterke følelser omkring det som hadde skjedd. Det å faktisk kunne velge, og å være i stand til å endre det som ble oppfattet som å være en dårlig og uønsket situasjon til noe bedre, gir foreldre opplevelsen av å gjøre noe de oppfatter som positivt for sitt barn, og det berører identiteten foreldre har qua foreldrerollen. I to av tilfellene hadde foreldrene søkt løsninger på andre måter uten å lykkes, og det ble vektlagt at de hadde oppfattet situasjonen i den offentlige skolen som låst. Andre hadde også valgt privat skole ut fra at deres barn hadde behov de forventet at den offentlige skolen ikke ville kunne stette, og de argumenterte med at de ville gi sine barn det beste. Blant dem var en forelder som ikke trodde den norske skolen ville være i stand til å lære barna norsk, og som dermed var redd de ikke ville få en god nok start på sitt utdanningsløp. Vedkommende hadde valgt privat skole:

Fordi barna dermed klarer å gjennomføre skolen. De får en god start. I dag må man ha utdanning og det er tøft for ungdommen. Det ser man på at de bor lenge hjemme. Derfor blir starten på utdanningen viktig.

Vedkommende forelder valgte ikke en skole som ble oppfattet som mer homogen etnisk eller økonomisk, men en skole som ble oppfattet å vektlegge undervisning.

Denne forelderen, men også andre foreldre, la vekt på at de ved å velge en skole de oppfattet som bedre enn den offentlige skolen de søknet til, kunne påvirke det grunnlaget deres barn ville få til selv å forme sin framtid. De ser det slik at valg av skole inngår som en av de beslutningene foreldre fatter omkring sine barns oppdragelse. Noen så det helt enkelt, og mente at de ga sine barn en mer beskyttet skolegang, og dermed muligens oppvekst, ved å velge skole for dem. Andre mente konsekvensene var mer vidtrekkende:

Vi ønsker å gi vårt barn det vi mener er bra. Denne skolen gir vårt barn spillerom.

Ja, valget inngår i vår forståelse av å være gode foreldre. Vi bestemmer hva slags mennesker våre barn blir. De kan få mange muligheter.

Dette tyder på at foreldre aktivt tar stilling til at skolegang og valg av skole er en del av oppdragelsen, eller det grunnlaget foreldre selv ønsker å gi sine barn, og det er bare en av våre informanter som har barn i privat skole som ikke kan støtte en påstand om at valg av skole er en del av oppdragelsen de gir sine barn. Svaret er ikke begrunnet.

Foreldre som har svart ja på dette spørsmålet begrunner sine svar på forskjellige måter:

Vi ville ha innflytelse på våre barns oppvekstvilkår. Vi har hatt glede av å kunne velge annerledes.

Skolen har betydning for mine barns utvikling.

Skolen skal hjelpe foreldrene i oppdragelsen av barna.

Det blir mer og mer aktuelt ettersom samfunnet blir mer og mer pluralistisk.

Sammenhengen mellom skole og oppdragelse settes også inn i en verdimeisig tolkning der det vektlegges at skole og hjem bør ha de samme verdiene. Av andre foreldre er akkurat denne muligheten noe som gjør at de har sine tvil:

Både ja og nei. Bibliske skoler er et problem. Det blir for mye foreldres valg. Skoler bør ikke gå lenger enn det vår skole gjør.

En mener at å kunne velge en alternativ skole er en del av beslutninger om barns oppdragelse, men vedkommende lar det ikke inkludere valg mellom offentlige skoler.

Vi har ikke spurt foreldre i offentlig skole om de mener at det å velge skole inngår i deres forståelse av å gjøre et beste for sine barn og være en god forelder, men vi har spurt dem om de støtter påstanden om at valg av skole er en del av oppdragelsen de gir sine barn. Det er det åtte av 10 som gjør, og de begrunner det ulikt:

Vi har jo den retten allerede, i og med at man kan flytte dit man vil, så får man gå i det nærmiljøet der man bor. Skolen bør ta mer ansvar for oppdragelsen enn den gjør, ta en bit av den, i dialog med foreldrene.

Foreldrene må være de viktigste, og det må være dem som har hovedansvaret. Men skolen må også ta et ansvar, for barna tilbringer veldig mye av tiden sin der.

Disse informantene konkluderer forskjellig, men tema er det samme, og det kan tyde på at skolen ses som en forlengelse av det oppdrageransvaret foreldre oppfatter at de har. Men også angående dette spørsmålet er foreldre opptatt av at det ikke skal utvikle seg forskjeller mellom skoler, og en forelder begrunner sitt:

Ja, inntil en viss grense

med at:

Har med systemet og ressursene å gjøre. Det må unngås at det utvikler seg skiller mellom skolene som har et økonomisk grunnlag. Skolene må heller ikke utvikle seg i økonomisk ulike retninger.

Foreldre i materialet oppfatter altså at valget av private skoler for barna var en del av deres selvaktelse og selvrespekt som foreldre. Tydeligst kom det til syne i de tilfellene valget er et utslag av oppfatninger om hva barna har behov for. Det berører foreldres identitet qua foreldrerollen. Også det å aktivt velge skole berører viktige sider ved foreldrerollen fordi det ble oppfattet som en mulighet til å være aktive i å stake ut en retning for sine barns oppdragelse og utdanning. Ved å velge oppfatter foreldre at de kan sikre sine barn et grunnlag de kan bygge videre på, både pedagogisk og verdimessig. I neste avsnitt skal det gås noe nærmere inn på om de private skolene evner å styrke foreldres selvaktelse som foreldre også etter at valget er gjort.

11.3 Empowerment

Vi har en offentlig skolepolitikk i Norge. Den er underlagt det samme beslutningssystemet som andre felter av den offentlige politikken, og den enkelte innbygger kan påvirke på skolepolitikken ved å avgi stemme ved lokale og nasjonale valg. Den enkelte skole er en del av skolepolitikken og iverksetter de beslutningene våre politiske institusjoner fatter angående skole, og den er en tjenesteleverende organisasjon på lokalnivå. Som organisasjon har den flere roller. Den omsetter politiske retningslinjer og signaler til praktisk politikk. Den leverer skoletjenester til foreldre og elever, og den er lærernes arbeidssted, det vil si den organisasjonen der de utøver sitt yrke. I sin yrkesutøvelse skal lærere utdanne barn til å bli opplyste deltakere i vårt demokratiske system, samt gi dem kunnskaper som skal være utgangspunktet for at de kan finne en plass på arbeidsmarkedet, og dermed på egen hånd ta del i samfunnets inntektsfordeling. Denne komplekse tjenesten leveres altså av lærerne, som er en del av velferdsstatens yrker, og som inngår i systemet av frontlinjebyråkrater (Lipsky 1980). Avstanden som er skapt mellom den input den enkelte innbygger har mulighet til å gi i det politiske systemet, og output innbyggerne får i form av tjenester er lang, og flere forfattere har satt søkelys på den (Jacobsen 1970, Bleiklie et al. 1985). Forfattere, som har skrevet om dette i senere tid, har gitt avstanden betegnelsen

”demokratiets sorte hull”. Det refererer til at de beslutninger om innbyggernes velferd som tas av frontlinjebyråkratene, her er det beslutninger angående skoletjenesten, fattes i et mer eller mindre ansvarsfritt rom (Rothstein 1994, Eriksen 2001). I vår sammenheng henspiller det på at lærere har stor grad av skjønn i sin yrkesutøvelse.

Skjønnnet er satt sammen av flere faktorer, og yrkesgruppens fagkunnskap utgjør den viktigste. Det utøves innenfor en ramme som fastlegges av de forskjellige typer beslutninger det politiske systemet fatter på ulike nivåer. For det første fattes det beslutninger på statlig nivå som angår utdanningens innhold. Dette er lover og forskrifter, beslutninger om læreplaner og andre retningslinjer som gis for undervisningen. Det er også etablert et Statens utdanningskontor på fylkesnivå som har en todelt rolle både som kontrollør og rådgiver overfor kommunene i deres iverksetting av skolepolitikk. Rammene utgjøres også av kommunale beslutninger om hvordan skole skal prioriteres i forhold til andre velferdsområder kommunen har ansvaret for. Det vil si at det fattes beslutninger om hvor god eller dårlig økonomi skolene i en kommune skal ha. For det andre fattes det administrative beslutninger om hvilken skole det enkelte barn skal gå på. Norske kommuner har vanligvis en ordning der hver enkelt skole har et bestemt opptaksområde, skolekretsen, og barn søker til en skole.

I kapittel ni ble det vist at foreldre mener de får for lite informasjon. De mener også at de ikke får informasjon om helt grunnleggende trekk ved skolesystemet, som for eksempel at de kan velge en annen skole hvis det skulle være et ønske. De får også informasjon kun om den skolen der det, ut fra bosted, er bestemt at deres barn skal begynne. Hvis familien bor i et grenseområde mellom to skole-distrikter, får de opplysninger om den andre skolen de kan la deres barn begynne på. Informasjon som legger et grunnlag for valg mellom skoler gis ikke. I det øyeblikk foreldre opplever at de ønsker noe annet for sitt barn enn den tjenesten de i utgangspunktet tilbys fra det offentlige, det kan være plass i en annen offentlig skole eller i en privat skole, henvises de til selv å skaffe seg informasjon. Strukturen som er lagt på skole som offentlig institusjon legger altså i regelen ikke opp til at foreldre skal ha mulighet til å velge mellom skoler. Mange foreldre i vårt utvalg har opplevd at det legger begrensninger på deres foreldrerolle; på deres muligheter til å leve opp til normen om å gjøre det beste for sine barn.

Som pekt på over og i kapittel ti, foregår fordelingen av skoleplass mer eller mindre automatisk i forhold til hvor en familie har valgt å bosette seg. Det skilles på den måten ikke mellom fordeling av

skoleplass og fordeling av tjenesten undervisning. Ut fra ulike betingelser som kan knyttes til politiske og administrative forhold i en kommune, har skoler likevel ulike kvaliteter. De vil, som organisasjon og arbeidssted, utgjøre ulike rammer for lærernes yrkesutøvelse, og dermed for den skoletjenesten foreldre får tilgang til for sine barn. Delvis for å knytte sammen fordelingen av skoleplass og fordeling av undervisning har skolen vært sterkt innholdsstyrt (Helgesen 2000). Læreplanen var de første årene etter reformen i 1997 iverksatt som en forskrift, som også gjorde forsøk på å kontrollere læreres skjønnutøvelse. Men selv med en detaljert læreplan, fatter lærerne beslutninger som angår det pedagogiske programmet en elev får sin opplæring i henhold til. Det kan omfatte hvilke læreverk som brukes, læremetoder, om det skal gis lekser, om foreldre skal informeres og involveres i stor eller liten grad, om hvor mye oppmerksomhet en elev får i forbindelse med undervisningen og hvilken type oppmerksomhet eleven får. Yrkesgruppen beveger seg i det ansvarsfrie rommet, og den fatter beslutninger som har betydning for både utformingen og innholdet i den skoletjenesten det enkelte barn og dets foreldre mottar. Hvilket innhold skolen som offentlig institusjon skal ha, det er hvilke skoletjenester den faktisk skal yte, fastlegges derfor av aktører på alle nivåene i styringssystemet, inkludert yrkesgruppen i skolen; lærerne.

Spørsmål om innhold og utforming angår de enkelte foreldres oppfatning av kvalitet på skole og skoletjeneste. Opplæringslovas formålsparagraf peker på at skolens virksomhet skal skje i

... samarbeid og forståing med heimen...,

og ved sine bestemmelser om foreldreråd og samarbeidsutvalg gir loven den enkelte skole hjemmel til å etablere prosedyrer som kan gi foreldre rett til å medvirke angående spørsmål om den skoletjenesten de får tilgang til for sine barn. Som det er vist har også private skoler interne styringsorganer som er hjemlet i Privatskulelova. Stortingsmelding nr. 14 1997-98 påpeker blant annet at lærere bør kommunisere direkte med foreldre. Det legges altså opp til bredt samarbeid mellom skole og hjem, både i offentlig og privat skole, men som det er redegjort for i forskning, opplever foreldre i offentlig skole ikke nødvendigvis at samarbeidet eksisterer i praksis (Jansen 2000, Nordahl 2000, Nordahl og Skilbrei 2002). Over ble det argumentert for at manglende muligheter til å velge skole, samt manglende informasjon, er strukturelle forhold ved skolen som legger begrensninger på foreldres mulighet til å leve opp til normen om å gjøre det som er godt og rett for sine barn. Også flere av de motivene som er diskutert i rapporten vil kunne si noe om hva som oppfattes som å styrke foreldres selvaktelse.

I kapittel fem ble det vist til at det varierer mellom offentlige og private skoler med hensyn på om foreldre oppfattet skolens ledelse og lærere som lydhøre. Som det ble diskutert i kapittel fire var det ingen foreldre som var motivert til å søke plass i en privat skole for sitt barn ut fra et ønske om å få innflytelse på undervisningen. Det var likevel åtte foreldre som var motivert av å kunne påvirke på skolehverdagen til elevene. Innflytelsen på skolehverdagen, og på skolens drift, var det forholdsvis mange foreldre som uttrykte at de var fornøyd med å ha fått. Foreldre bidrar med sin arbeidskraft i skolens styringssystemer, og ved noen skoler hadde foreldre framskutte posisjoner. De bidrar også med eget arbeid i forbindelse med dugnader, vask av skole, komiteer og markeder, og som det ble vist til, har de fleste FAU eller venneforeninger penger til fordeling blant skolens personale. Ikke minst betaler foreldre for å ha sine barn i skolen. De private skolene har også inntakssamtaler med foreldre der det klargjøres hva skolen forventer på en rekke områder, også i spørsmålet om foreldreengasjement. Dette medfører at foreldre er i dialog med skolen allerede før barnet har begynt. De er også forberedt på at det vil bli stilt noen krav, de er trolig også forberedt på hva de kan forvente fra skolen.

Strukturen i private skoler medvirker til at foreldre opparbeider en posisjon i skolen. Muligens får de en autonom posisjon fordi de er tilstede i skolen qua en rolle som går ut over foreldrerollen. Samtidig må de private skolene og deres lærere legitimere seg i det lokalmiljø, eller de miljøer, der de har sitt opptaksområde for å sikre skolen et elevgrunnlag. I dette legitimeringsarbeidet inngår relasjonene til foreldregruppen. For mange foreldre som velger private skoler er det pedagogiske eller verdimessige innholdet det motivet de legger til grunn for valget sitt, og innholdet er en medvirkende årsak til at skolen oppfattes som et legitimt alternativ. Legitimeringsarbeidet inkluderer å være tilgjengelige og lydhøre overfor foreldre. De private skolene fungerer dermed til å styrke foreldres identitet som foreldre, og materialet foreviser en del indikatorer på at det eksisterer en form for likeverd i foreldres relasjoner med de private skolene og deres personale, en relasjon som får foreldre til å mene at de er verdsatt i skolen.

I diskusjonen av praktisk organisering av hverdagen ble det vist at foreldre som har sine barn i private skoler ikke valgte skolen for å få en enklere hverdag. I langt de fleste tilfellene var foreldre klar over at valget deres ville medføre mer arbeid med å organisere hverdagen, men de har likevel valgt som de gjorde. Det er mulig å fortolke det dit hen at foreldre oppfatter det de får fra skolen som så viktig, for sitt barn og for sin egen selvaktelse som foreldre, at de er villige til å ha en travlere og mer arbeidskrevende hverdag for å få tilgang til den

skolen de har valgt å la deres barn gå på. På samme måten er det også mulig å tenke omkring det faktum at foreldre legger ned mye praktisk arbeid i skolen. Materialet som undersøkelsen baserer seg på gir ikke grunnlag for å hevde at foreldre knytter sin selvaktelse til holdninger i sosiale nettverk de inngår i. De færreste foreldre hadde, som det ble vist til i kapittel åtte, venner som også hadde barn i private skoler. Trolig knytter de derfor sin selvaktelse hovedsakelig til det de oppfatter som sine barns behov.

11.4 Avslutning

Som den empiriske presentasjonen i rapporten viser er foreldre i materialet i stand til å artikulere sine preferanser for private skoler og formulere dem som motiver for det valget de har gjort. Som det er vist i diskusjoner i de ulike kapitlene argumenterer foreldre på en slik måte at en del begrunnelser framstår som preferanser, og har i kraft av det faktisk motivert deres valg, mens andre argumenter kan ha kommet til i ettertid når foreldre har gjort seg sine erfaringer med de private skolene. Hovedmotivene ser ut til å berøre foreldres identitet som foreldre i den forstand at de fatter noen beslutninger om hvilken pedagogikk eller hvilke verdier de vil skal ligge til grunn for sine barns utdanning. Men også i den forstand at foreldre ser at deres barn har noen behov den offentlige skolen ikke er i stand til å imøtekomme, enten i form av at barna blir mobbet eller at de på andre måter ikke finner seg til rette. Det ser altså ut til at en strukturelle mulighet til å velge er i stand til å styrke foreldres selvaktelse qua rollen som foreldre. Foreldre får likevel ikke støtte for sine valg i den offentlige politiske kulturen debatten om skole inngår i. I Norge er opinionen på glid i spørsmålet om fordeling av velferdstjenester i regi av private aktører (Bay 1999), men holdningen til at skoletjenesten kan fordeles av private aktører er mindre positiv enn til at andre velferdstjenester kan det. Debatten i media sist i 2002 og på foråret 2003 viser også at skoletjenesten fordelt av private ses som en tjeneste som vil føre til at elever sorteres, også i forhold til foreldres inntekt og etniske bakgrunn (Dagbladet 22.12.2002, 08.02.2003, 03.03.2003, Dagsavisen 11.02.2003, Aftenposten 09.01.2003). I tråd med det fortolkes ofte private skoler som et redskap for å sementere økonomiske og etniske skillelinjer i befolkningen.

Foreldre i materialet, som ligger til grunn for denne undersøkelsen, hadde også opplevelsen av at de måtte forsvare valget sitt utad mot andre foreldre som de inngår i samhandling med. Det kan tyde på at noen av foreldrene i materialet, som hadde valgt private skoler for sine

barn, opplevde at de ikke ble møtt med respekt av andre, muligens oppfatter de heller ikke at offentligheten er villig til å respektere den typen valg.

12 Avslutning

12.1 Innledning

For å oppsummere presenteres tabellen med oversikt over hovedmotiv igjen.

Tabell 12.1 *Fordeling av foreldre på motiver for å ha sine barn i private skoler*

Motiver\Skoler	Skole som pedagogisk alt.	Skole som livssyns-alternativ	Skoler til sammen
Pedagogikk og livssyn	12	10	22
Verdier	12	10	22
Innflytelse	3	5	8
Barns behov og skole-miljø	9	10	19
Praktisk organisering av hverdagen	0	1	1
Sosialt begrunnede motiver	0	0	0
Ideologisk og politisk begrunnede motiver	9	9	18
Pragmatisk løsning	2	1	3
Misnøye med offentlig skole	6	3	9

12.2 Hovedmotiver

Som det ble vist til i kapittel to og tre har alle foreldre latt sitt valg av private skoler være motivert av enten den pedagogikken skolen baserer sin undervisning på, eller de verdiene den underviser i tråd med. Videre lot alle valget sitt motiveres av at de private skolene ble antatt å ha et verdigrunnlag, som foreldre mente det var ønskelig at deres barn ble undervist i tråd med, og at gjennomsyret barnas skolehverdag. Videre gjorde foreldre seg opp en erfaringsbasert mening om at verdier refererer til et bredere sett av verdier enn at skolene underviser i kristendom eller fundamenteres i religion, de viser til mellommenneskelige relasjoner, så vel som til respekt for materielle ting. Å ha ro rundt måltider eksemplifiseres som en verdi, og skolemateriell nevnes eksplisitt i spørsmålet om materielle verdier. Foreldre la videre vekt på at skolene og undervisningsmetodene var preget av kontinuitet, at undervisningen var individuelt tilpasset, at elevene ble sett som enkeltindivider, at det ble samarbeidet på tvers av klasser både horisontalt og vertikalt og at både lærere og skoleledere var engasjerte.

I kapittel fire ble innflytelse diskutert. Det viser at ingen foreldre som har valgt private skoler for sine barn var motivert ut fra at de ønsket å ha innflytelse på den undervisningen deres barn skulle motta. Foreldre i private skoler oppfatter undervisningsprogrammene i skolene som fastlagte. I skoler som er pedagogiske alternativer er det selve undervisningen skolene profilerer seg på, foreldre er interesserte i. I skoler som er livssynsalternativer gir foreldre uttrykk for at de er positivt innstilte til L-97 som de oppfatter at deres skole underviser i tråd med. De har valgt skolen fordi de ønsker mer undervisning i kristendom og fokus på verdier. Åtte foreldre gir likevel uttrykk for at de var motivert ut fra et ønske om innflytelse på barnas skolehverdag. Alle foreldre erfarte imidlertid at de fikk innflytelse på diverse aspekter ved skolen. Det dreier seg i hovedsak om innflytelse på skolehverdagen og skolens drift, særlig var foreldre opptatt av at de opplevde skoleledelse og lærere som lydhøre. Foreldre flest i materialet så ikke det å velge ny tilbyder av skoletjenesten, exit, som en vei til innflytelse, noen pekte imidlertid på at det kunne være et redskap for å øke kvaliteten i skolen.

Mens innflytelse kommer langt ned på listen av motiver foreldre har for å velge alternativt, ser det ut til at barns behov og ønsket om et mer beskyttet skolemiljø er det tredje viktigste motivet foreldre legger til grunn. En definisjon av barns behov, slik foreldre i materialet har snakket om det, omfatter helse, fysisk og sosialt skolemiljø, lærings-

miljø, gjerne presisert som et ønske om at undervisningen skulle være individuelt tilpasset deres barn. Individuell tilpasning av undervisningen dreier seg både om tilpassede intellektuelle utfordringer, færre prestasjonskrav og at barna skulle ses som enkeltindivider. Læringsmiljø omfatter ellers aspekter som arbeidsro i klassen og beskyttelse fra mobbing. Fysisk skolemiljø ble trukket fram av noen, men for de fleste som har snakket om det, kan det se ut til å være basert på erfaringer de har gjort med den skolen de har valgt. Tre foreldre har likevel eksplisitt hatt det som motiv for sitt valg fordi deres barn har et helseproblem. Sosialt skolemiljø er videre framholdt som viktig, og det understrekes av foreldre at det ikke dreier seg om at de ønsker barna skal ferdes i homogene skolemiljøer. De ønsker tvert om at barna skal eksponeres for heterogene skolemiljøer, både etnisk og økonomisk. Derfor velger de seg bort fra skoler de oppfatter som å ha et elevgrunnlag som er monokulturelt eller homogent sammensatt. Foreldre ønsker mangfoldet både for sine barn og seg selv, likevel vil de gjerne treffe likesinnede foreldre. Det er andre foreldre som er engasjerte i skolen de oppfatter som likesinnede, ikke foreldre med tilsvarende økonomisk bakgrunn som dem selv.

Kun en forelder oppgir at familien har søkt om plass for barnet på privat skole fordi de ønsket en mer praktisk organisering av hverdagen. Foreldrene vi har intervjuet oppgir angående dette at de var vel vitende om at valget av den spesielle skolen ville gi dem en mer problematisk hverdag. De bringer og henter både til skole, venner og fritidsaktiviteter. Praktisk organisering av hverdagen har altså ikke vært et motiv for foreldre når de har søkt om plass til sitt barn i privat skole. En erfaringsbasert observasjon er det at nærmiljø ikke anses av mange av disse foreldrene som å ha betydning, det å kunne velge skole er viktigere. Skole får for noen foreldre også legge betingelser for andre prioriteringer de gjør, og de vektlegger at de prioriterer skole økonomisk.

Ingen foreldre i materialet har søkt plass for sitt barn på privat skole ut fra det vi har kalt et sosialt motiv. Det vil si de har ikke gjort det for å signalisere sosial tilhørighet til et bestemt nettverk. Det er ingen som oppgir at det er vanlig at venner har barn på privat skole. Skole er et hyppig samtaletema i de fleste foreldres nettverk, og når de snakker om det, sammenlignes skoler.

Mange foreldre er opptatt av skolepolitikk, og politisk-ideologiske aspekter ved skolen motiverer dem til å søke plass for barn på privat skole. Likevel er det slik at politiske standpunkter de måtte innta, ikke motiverer dem. Foreldre er opptatt av, og støtter enhetsskoletanken. Enhetsskolen defineres da som en skole som er felles for alle

uavhengig av økonomi og etnisk bakgrunn. De har imidlertid latt valget sitt motivere av at de ønsker et alternativt opplegg på undervisningen, og støtter dermed ikke enhetsskolens innholdsaspekt.

Det siste motivet foreldre i materialet har hatt for å velge privat skole er misnøye med offentlig skole. Misnøyen dreier seg om administrative aspekter ved skolen og kommunal skolepolitikk, så vel som om skolens innhold og misnøye med lærere og skoleledere.

Foreldre i materialet er ikke fornøyde med den informasjonen de får. De ønsker informasjon om valgmuligheter og de ønsker sammenlignbar informasjon om skoler som kan gi dem grunnlag for å foreta et valg.

12.3 Videre forskning

Foreldre vi har intervjuet har tilkjennegitt at de har valgt skole for sine barn ut fra de motivene som det her er redegjort for. Det vi ikke kan si noe om i denne undersøkelsen er i hvilken grad fordelingen av ulike motiv på foreldre er representativ for hele gruppen av foreldre som har valgt private skoler for sine barn i Norge. For å kunne gjøre det er det nødvendig å gjennomføre en kvantitativt anlagt studie der motivene som er kartlagt her testes ut som hypoteser.

Ut fra dette materialet, der foreldre er spurt om hvilke motiver de har latt ligge til grunn for sitt valg av privat skole for sine barn, er det ikke mulig å si noe om den situasjonen vi faktisk vil kunne observere i skolene med hensyn på segregering. Foreldre i materialet har oppgitt at et motiv for å søke om plass i privat skole er at de ønsker seg bort fra skolemiljøer de oppfatter som homogene og monokulturelle. Dette gjelder både for økonomisk homogene miljøer og monokulturelle etniske miljøer. Det vil være en oppgave for framtidig forskning å kartlegge hvordan situasjonen er i norske private skoler.

Videre er det slik at hva som er foreldres motiver for å velge private skoler, ikke kan brukes til å forutsi hvordan situasjonen vil bli i begge typene skoler med hensyn på faktorer som etnisk og økonomisk segregering, hvis det gjøres enklere å etablere private skoler. Men det er også her mulig å peke på noen hypoteser som kan testes ut ved en annen anledning.

Det er for det første slik at, fordi det koster mye å ha barn i offentlig skoles SFO, oppfatter foreldre at det foregår lite segregering på pris i de lavere klassetrinnene i privat skole. Den største forskjellen det gis uttrykk for, i dette materialet, at det er mellom skole og SFO i

offentlig skole, og skole og SFO i privat skole, er 450 kroner i måneden. Bredere anlagte tilnærminger til innhenting av kunnskaper, særlig om kostnader ved private skoler og prising av SFO i offentlig skole, vil derfor være viktig for å kunne si noe om det foregår segregering i private skoler. Også på en mer generell basis trengs det mer kunnskaper om forskjeller og likheter mellom offentlige og private skoler.

Ut fra materialet er det ikke grunn til å anta at private skoler har et lavere antall barn med innvandrerbakgrunn, lavere antall barn med diverse problemer eller høyere antall barn med bakgrunn fra høyinntektsfamilier. Det framstår som lite trolig at det foregår creaming i private skoler ut fra slike variabler. Det er også lite trolig at det foregår creaming ut fra nivået på foreldrebetalingen, men det kan foregå creaming ut fra andelen engasjerte foreldre i private skoler. Også dette er hypoteser det ville være interessant å få belyst nærmere i en større anlagt studie, for eksempel slik man gjennomfører i Sverige med hensyn på kartlegging av elever i fristående skoler. En slik studie bør kompletteres av en kartlegging av situasjonen i offentlig skole.

Det siste aspektet det har vært et ønske å belyse i denne undersøkelsen, er muligheten for at eksistensen av private skoler styrker foreldres selvaktelse og selvrespekt som foreldre. Det er flere observasjoner i materialet som medfører at det er grunn til å anta det. For det første muliggjør eksistensen av valgmuligheter selve valget av alternativ skole. Foreldre har opplevd et behov, hatt et ønske om eller en interesse for en spesiell form for pedagogikk eller verdibasert undervisning for sine barn, og ut fra det har de lett etter en alternativ skole og valgt den. De oppfatter valg av skole som en rett de har i sin rolle som foreldre og oppdragere. Dernest opplever foreldre i materialet at de får innflytelse, og de opplever at skoleledere og lærere er lydhøre. Det er erfaringsdata, og i analysen er disse erfaringene sett som å styrke foreldre qua deres rolle som foreldre. Å måle om dette er tilfelle må igjen gjøres via en kvantitativ tilnærming.

Litteratur

- Andersen, R.K. (1996): *Motiver for frivillig innsats i Norges Røde Kors*. Rapport 96:2, Institutt for samfunnsforskning
- Bay, Anne-Helene, m. fl. (1999): "Konkurransetsetting av velferdsstaten? Konsekvenser av anbudskonkurranser og fritt forbrukervalg". *Handelshøyskolen BI, Forskningsrapport nr. 7/1999*
- Begley, Paul T. og Olof Johansson (1998): "The Values of School Administration: Preferences, Ethics, and Conflicts". *Journal of School Leadership*, Vol 8
- Bleiklie, Ivar et al (1985): *Politikkens forvaltning*. Universitetsforlaget, Bergen
- Blomqvist, P. och B. Rothstein (2000): *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Agora, Stockholm
- Bomann-Larsen, Petter og Thor Øivind Jensen (1985): "Brukerproblemer med forvaltningskultur". I Bleiklie et al: *Politikkens forvaltning*. Univeristetsforlaget, Bergen
- Carlsson, B.R. (1997): "Fristående skolor i Göteborg?". I L. Nilsson: *Nya landskap*. SOM-rapport nr. 19
- Clotfelter, Charles T. (2001): "Are Whites Still fleeing? Racial Patterns of Enrollment Shifts in Urban Public Schools, 1987-1996". *Journal of Policy Analysis and Management*. Vol 20. No. 2
- Dahl, Robert A. (1989): *Democracy and its Critics*. Yale University Press. New Haven

- Eriksen, Erik Oddvar (2001): *Demokratiets sorte hull – om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*. Abstrakt Forlag AS
- Grimen, H. (1995): “Starka värderingar och holistisk liberalism. Inledning till Charles Taylors filosofi”. I Taylor, C. *Identitet, frihet och gemenskap. Politisk-filosofiska texter i urval av Harald Grimen*. Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg
- Gutmann, Amy (1999): *Democratic Education. With a new Preface and Epilogue*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey
- Hirschman, Albert O. (1970): *Exit, Voice and Loyalty. Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. Harvard University Press, Cambridge Massachusetts
- Helgesen, M. (2000): *Nye former for demokratisk deltakelse – borgere, brukere og kunder i skolen*. LOS- senteret rapport R0011
- Helgesen, M. og T. Hansen (2001): *Driftsstyrer i Osloskolen – styring eller bare drift? Evaluering av driftsstyreordningen i Osloskolen*. NIBR Prosjektrapport 2001:18
- Jacobsen, Knut Dahl (1970): “Politisk fattigdom”. I Lars Gunnar Lingås (red): *Myten om velferdsstaten. Søkelys på norsk sosialpolitikk*
- Jansen, May R.T. (2001): “Medvirkning uten medbestemmelse? En studie av foreldrerepresentantenes rolle i fire samarbeidsutvalg i grunnskolen”. *Hovedoppgave Institutt for administrasjon- og organisasjonsvitenskap, UiB*.
- Kvale, Steinar (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Ad Notam Gyldendal, Oslo
- Lidström, Anders (1999): “Local School Choice Policies in Sweden”. *Scandinavian Political Studies*. Vol. 22 – No. 2
- Lipsky, Michael (1980): *Street-level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. Russell Sage Foundation, New York

- Marshall, T.H. (1992): "Citizenship and Social Class". I T.H. Marshall and Tom Bottomore: *Citizenship and Social Class*. Pluto Classic, London
- Nordahl, T. (2000): *Samarbeid mellom hjem og skole – en kartleggingsundersøkelse*. NOVA Rapport nr. 8/00
- Nordahl, T. og M. Skilbrei (2002): *Det vanskelige samarbeidet. Evaluering av et utviklingsprosjekt om samarbeidet mellom hjem og skole*. NOVA Rapport nr. 13/02
- Rawls, John (1999): *A Theory of Justice. Revised Edition*. Harvard University Press
- Rawls, John (1996): *Political Liberalism*. Columbia University Press, New York
- Rothstein, B. (1994): *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. SNS Förlag, Stockholm
- Slagstad, Rune (1998): *De nasjonale strateger*. Pax Forlag A/S, Oslo
- Spinner-Halev, Jeff (2000): "Extending Diversity: Religion in Public and Private Education". I Will Kymlicka og Wayne Norman: *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford University Press
- Stang, Ingun (1998): *Makt og bemyndigelse – om å ta pasient- og brukervedvirkning på alvor*. Universitetsforlaget, Oslo
- Sørensen, E. (1995): *Democracy and Regulation in Institutions of Public Governance*. Institut for Statskundskab, Roskilde Universitet. Licentiatserien 1995/2
- Teske, Paul og Mark Schneider (2001): "What Research Can Tell Policymakers about School Choice". *Journal of Policy Analysis and Management*. Vol. 20, no. 4
- Tveiten, Asbjørn (2000): *Friskolen – enhetsskolens gjøkunge? Forholdet mellom de private skolene og det offentlige skoleverket på 1900-tallet*. Lunde Forlag
- Walzer, Michael (1992): *Pluralism och jämlikhet. En teori om rättvis fördelning*. Bokförlaget Daidalos

Yin, Robert, K. (1989): *Case Study Research. Design and Methods*.
Sage Publications, London

Annet

Aftenposten 09.01.2003

Dagbladet, Magsinet 22.03. 2003

Dagbladet 22.12.2002, 08.02.2003, 03.03.2003

Dagsavisen 26-27.02.2003, 11.02.2003

DNF- Magazin 2002

Lov av 14.juni 1985 nr. 73: Lov om tilskott til private grunnskular og
private skular som gjev vidaregåande opplæring
(privatskulelova)

Lov av 17.juli 1998 nr. 61: Lov om grunnskolen og den vidaregåande
opplæringa (opplæringslova)

Ot.forh. 1984-85: 736-767

Ot.prp. nr. 33 (2002-2003): Om lov om frittstående skolar
(friskolelova)

Montessori: Magasin nr. 3 2002

Steinerskolen – en introduksjon

St.meld. nr. 14 1997/98: Om foreldremedverknad i grunnskolen

Statistisk Sentralbyrå: Private grunnskoler, skoleåret 2000/01, html-
versjon

Utdannings- og forskningsdepartementet (2003): Del I Nytt
finansieringssystem for frittstående grunnskoler

Vedlegg 1 Intervjuguide

Norsk institutt for by- og regionforskning
Postboks 44 Blindern, 0313 Oslo
Tlf. 22 95 88 00
Kontaktperson: Marit Helgesen Pros.nr.: O-2080

Intervjuguide: Spørsmål til foreldre i private skoler

Første spørsmål helt åpent

1. Hva vil du trekke fram som de viktigste grunnene til at dere valgte å la deres barn gå på denne skolen?
2. Hvilket pedagogisk alternativ tilbyr denne skolen?
3. På hvilken måte har skolens pedagogikk spilt en rolle for det valget dere har gjort?
4. Hva synes dere om pedagogikken i den private skolen deres barn går på, sammenlignet med pedagogikken i den offentlige skolen ?

2) Livssyn og verdier

En av betingelsene for å etablere private skoler i Norge i dag er at de utgjør et livssynsalternativ til den offentlige skolen.

5. Tilhører denne skolen en menighet?
6. På hvilken måte har skolens formidling av livssyn og verdier spilt en rolle for det valget dere har gjort?

7. Bekjenner familien seg til den samme tro som skolen evt. menigheten?

8. Hvilke verdier formidler skolen i tillegg til de religiøse?

9. Er det ditt inntrykk at denne skolen leger mer vekt på disse verdiene enn den offentlige skolen gjør?

10. Hva synes dere om den verdiformidlingen som skjer i den private skolen der deres barn går, sammenlignet med de verdier du tror den offentlige skolen ville formidlet?

3) Innflytelse

11. Har dere valgt privat skole fordi dere ønsker innflytelse på undervisningen barna får tilgang til?

12. Hvordan kan dere utøve innflytelsen?

13. Anser dere den innflytelsen dere har på denne skolen for å være bedre enn den innflytelsen foreldre kan få i den offentlige skolen?

14. Hvordan velges foreldrenes representant (er) til styret?

15. Er det flere representanter i styret som utgår fra foreldregruppen?

16. Hva kan foreldre ta opp i skolens styre?

17. Hvordan fungerer skolens styre/driftsstyre?

18. Deltar foreldre i skolens aktiviteter?

4) Barns behov og skolemiljø

19. Vi vet at skolemiljø, både fysisk, psykisk og sosialt er viktig for barnas læring og helse. La du vekt på at miljøet ved skolen var tilpasset barnets behov?

20. Har dere valgt privat skole fordi dere har ønsket at barnet eller barna skal gå i et sosialt beskyttet skolemiljø?

21. Har skolens fysiske utrustning hatt betydning for det valget dere har gjort?

22. Har den fysiske utrustningen til den offentlige skolen i nabolaget hatt betydning?

5) Praktisk organisering av hverdagen

Mange familier har lange reiseavstander til jobb, barnehage, skole etc. Begrepet ”tidsklemmen” er brukt om småbarnfamilienes arbeid med å organisere hverdagen og vi er interessert i å vite om tid og praktisk organisering utgjør et motiv for foreldre når de velger privat skole for sine barn.

23. Hva er avstanden i antall kilometer til:

24. Vil dere karakterisere det som at dere har ”kontroll” på hverdagen med tanke på organisering og tid?

25. Vurderte dere noen gang å skifte bosted for at barna skulle kunne gå på en annen offentlig skole som dere vurderte som bedre egnet i stedet for å velge privat skole?

26. Det at dere valgte privat skole, har det vært bestemmende for andre valg og prioriteringer familien har foretatt?

6) Informasjon

For å kunne velge skole trenger foreldre god informasjon om ulike skoler.

27. Hvilken informasjon har dere fått generelt om både offentlige og private skoler?

28. Hvordan fikk dere informasjon om denne skolen?

29. Fra hvem fikk dere informasjon om denne og eventuelt andre skoler?

30. Fikk dere informasjon om flere skoler, og eventuelt hvilke vurderinger gjorde dere for å velge denne?

31. Hvis det skal bli fritt valg av skole, også av kommunal skole, hvordan kunne dere ønske at informasjonen da ble tilrettelagt?

32. Hva kunne dere tenke dere at informasjonen skulle inneholde?

7) Ideologi

Det kan tenkes at foreldre velger privat skole for sine barn ut fra en generell antakelse om at private løsninger er bedre enn offentlige.

33. Er fritt valg av offentlige tjenester et gode, er det en rettighet dere mener vi bør ha?

34. Hva mener dere om muligheten til å etablere private skoler? Bør det legges bedre til rette for etablering av private skoler?

35. Vil det være et gode om det ble innført fritt valg av skole mellom offentlig og private skoler?

36. Vil det være et gode om det blir enklere å velge mellom offentlige skoler?

37. Mange mener at fritt valg av skole inngår i foreldres rett til å fatte beslutninger om eget barns oppdragelse? Kan dere støtte en slik påstand?

38. I hvilken grad mener du det bør være foreldres rett til å bestemme hva slags utdanning barn skal ha?

39. Hva synes du er viktigst:

8) Skolepolitikk

40. Når dere avgir stemme i Stortings- og kommunevalg, hvor viktig er da skolepolitikk for valg av parti?

41. Den offentlige skolen i Norge omtales ofte som "enhetsskolen". Med dette sikter man til en skole som omfatter alle barn i alle samfunnsklasser og som lar dem lære det samme. Kan dere støtte en slik skole?

42. Anser dere at private skoler er en del av enhetsskolen?

43. Det har den siste tiden vært mye fokus på at skoler i enkelte kommuner har dårlig økonomi, at det er nedslitte skolebygg og at lærerkraftene i en del tilfeller ikke har de nødvendige kvalifikasjoner. I forhold til det; hva vet dere om den offentlige skolen som barna kunne gått på?

44. Synes dere kommunen prioriterer den offentlige skolen i tilstrekkelig grad?

45. Hva er deres inntrykk av læreres mulighet for videreutdanning i den offentlige og private skolen?

46. Hva tror dere vil bli konsekvensene for den offentlige skolen hvis det etableres flere private skoler i Norge?

9) Sosialt motiv

47. Når du tenker på medlemmene i dine sosiale nettverk, er de i omlag samme posisjon som dere angående økonomi og utdannelse?

48. Anser du at dere er sterkt knyttet til de forskjellige nettverk av familie og venner som familien inngår i?

49. Hvor vanlig er det i deres omgangskrets, eller i deres barns omgangskrets, at barna går i privat skole?

50. I deres sosiale nettverk, er skole/valg av skole et tema det snakkes om?

51. Hvis det blir snakket om, hvilke tema i forbindelse med skole/skolevalg er det man snakker om?

52. De fleste foreldre ønsker å framstå som gode foreldre og som å gjøre det som anses som best for sine barn. Inngår det å la barna gå i private skole som en del av det dere forstår med å være gode foreldre?

53. Når du tenker på foreldrene til barna på den skolen ditt barn går, mener du at de skiller seg fra foreldre til barna ved den offentlige lokale skolen?

54. Hvordan passere du og din partner inn i denne beskrivelsen? Likner dere på de andre foreldrene på skolen med hensyn på:

55. Opplever du at du og din familie er en del av det sosial nettverket rundt den private skolen? Var dere det før barnet begynte på denne skolen, eller har dere blitt det etter at barnet begynte på skolen?

10) Bakgrunnsopplysninger

56. Foreldres utdanning og yrke

60. Antall barn i familien

57. Foreldres inntekt

61. Planlegges det flere barn

58. Foreldres alder

Boforhold

59. Gikk de selv i privat skole?

62. Hvilken type hus